

**Ústav sv. Jana Nepomuka Neumanna,
Příbram**

**Rodinná mediácia
(súčasný stav – perspektívy)**

Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie

Milan Schavel (ed.)

Ústav sv. Jana Nepomuka Neumanna, Příbram

2015

Rodinná mediácia (súčasný stav – perspektívy)

Milan Schavel a kol.

**Vysoká škola zdravotníctva
a sociálnej práce sv. Alžbety
Ústav sv. Jana
Nepomuka Neumanna, Příbram**

**Rodinná mediácia
(súčasný stav – perspektívy)**

**Zborník príspevkov a odborných
textov z medzinárodnej vedeckej
konferencie konanej v Bratislave
dňa 6.11.2014**

Milan Schavel (ed.)

Ústav sv. Jana Nepomuka Neumanna,
Příbram

Rodinná mediácia (súčasný stav – perspektívy)

Milan Schavel a kol.

2015

MEDIÁLNY PARTNERI KONFERENCIE

Prohuman

Vedecko-odborný internetový časopis - sociálna práca, psychológia, pedagogika, sociálna politika, zdravotníctvo, ošetrovatelstvo, rozvojová pomoc

Viac informácií: www.prohuman.sk

Názov zborníka :

ProSurvey

Online výskumy, prieskumy a štatistické spracovanie výsledkov

Zrealizujeme Váš výskum

Ponúkame spracovanie online dotazníka podľa dodanej predlohy. Oslovíme vybraných respondentov, vyhodnotíme odpovede. Pošleme Vám hotové výsledky, v ktorých sú tabuľky a grafy. Odbremeníme Vás tak od práce a vyhodnocovania dotazníkov, technického spracovania a tvorby grafov.

Naše zameranie

1. Prieskumy ku študentským záverečným prácam.
2. Prieskumy verejnej mienky, komerčne prieskumy a anketové sondáže.
3. Vedecké štúdie (elektronické spracovanie štandardizovaných dotazníkov, testov a dotazníkov vlastnej proveniencie).

Obráťte sa na nás a pomôžeme vám ich zrealizovať.

Viac informácií: www.prosurvey.sk

Rodinná mediácia (súčasný stav – perspektívy)

Milan Schavel a kol.

**Rodinná mediácia
(súčasný stav – perspektívy)
Zborník príspevkov a odborných
textov z medzinárodnej vedeckej
konferencie konanej v Bratislave
dňa 6.11.2014**

Editor zborníka :

prof. PaedDr. Milan Schavel, PhD.

Rodinná mediácia (súčasný stav – perspektívy)

Milan Schavel a kol.

Zborník neprešiel jazykovou korektúrou.

Za jazykovú stránku príspevkov zodpovedajú jednotliví autori príspevkov

Vydavateľ : Ústav sv. Jana Nepomuka Neumanna,
Příbram

Recenzenti :

doc. PhDr. Andrej Mátel, PhD., m.prof.

PhDr. Bohuslav Kuzyšín, PhD.

PhDr. Anna Galová

Náklad: 100 kusov v CD verzii

Rok vydania: 2015

Vydanie: 1. vydanie

Počet strán: 280

Grafická úprava a spracovanie textu: Mgr. Peter Senko, Prohuman

Tlač: Business Intelligence Club, o.z.

ISBN: 978-80-906146-1-1.

Rodinná mediácia (súčasný stav – perspektívy)

Milan Schavel a kol.

OBSAH

Úvod	9
Aktuálne otázky rodinnej mediácie na slovensku.....	14
<i>Bronislava Švehláková</i>	
Práva detí a rodinná mediácia.....	26
<i>Peter Guráň.</i>	
Základné východiská pre výkon mediácie v oblasti sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately.....	39
<i>Ivana Mrázková, Nadežda Šebová</i>	
Vzdělávání rodinných mediátorů v české republice	75
<i>Lenka Holá</i>	
Medzinárodná konferencia „rodinná mediácia – súčasnosť a perspektívy“,.....	96
<i>Theo Brinek</i>	
Medializácia mediácie	103
<i>Renáta Názlerová</i>	
Využitie mediácie v oblasti sociálnoprávnej ochrany.....	110
<i>Milan Schavel</i>	
Medzinárodno-právna ochrana detí.....	137
<i>Peter Guraň</i>	
Obhajovanie práv maloletých rodinná mediácia: definície, metódy, techniky a podporné služby.	174

Rodinná mediácia (súčasný stav – perspektívy)

Milan Schavel a kol.

Fimmetta Gullo

Konflikt pri rozvodovom konaní**186**

Laura Gaiotti

Sociální práce s rodinou po rozvodu**198**

Jaroslava Pavelková, Martina Brettlová

Mediácia**250**

Milan Schavel

Mediácia vo vybraných krajinách.....**266**

Milan Schavel

ÚVOD

Zborník príspevkov a odborných textov, ktorý sa Vám dostáva do rúk vznikol na základe príspevkov z konferencie pod názvom „Rodinná mediácia“, ktorú poriadala Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave. Konferencia bola zameraná na podporu využitia rodinnej mediácie v praxi sociálnych pracovníkov, ale aj ďalších odborníkov, mediátorov a tých, ktorých mediácia zaujíma. Jednotlivé príspevky poukazujú na význam rodinnej mediácie, samozrejme, že sú prezentované do oblasti sociálnej práce, konkrétne sociánoprávnej ochrany detí, kde by sme priestor pre rodinnú mediáciu mohli využívať prospešnejšie ako doteraz. Pri zostavovaní zborníka sme vychádzali z predpokladu, že výkon činností sociálneho pracovníka si vyžaduje orientáciu v problematike rodinnej mediácie buď ako priameho aktéra – mediátora, alebo ako sprostredkovateľa mediačnej činnosti pre svojich klientov.

Dobré príklady praxe sú prezentované v príspevkoch Bronislavy Švehlákovej – rodinnej mediátorky a kolegov

Rodinná mediácia (súčasný stav – perspektívy)

Milan Schavel a kol.

z Talianska a Rakúska, ktorí mali snahu podporiť nás v masívnejšom využívaní rodinnej mediácie v praxi. Oblasťami sociálnoprávnej ochrany a sociálnej kurately sa venovala Nad'a Šebová a Ivana Mrázková, ktoré majú gesciu nad zákonom o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kurately. Podnetné sú príspevky Petra Guráňa, ktorý poukazuje na dôležitosť ochrany práv dieťaťa s dôrazom na rešpektovanie najlepšieho záujmu dieťaťa v situáciách, ktoré nie sú schopní zvládnuť rodičia alebo dospelí všeobecne. Z Českej republiky prezentujeme dva príspevky, pani Lenka Holá predstavila veľmi podnetný systém vzdelávania rodinných mediátorov, prezentovala niekoľko skúseností zo svojej odbornej praxe, čitatelia ju poznajú ako autorku prvej ucelenej monografie venovanej mediácii. Jarka Pavelková a Martina Brettlová prispeli do zborníka predstavením systému ako aj metód sociálnej práce s rodinou po rozvode rodičov, pričom uporoňujú na nevyhnutnosť využitia mediácie. V zborníku príspevkov a odborných textov je prezentovaný aj problém medializácie mediácie, tejto téme sa venovala pani Renáta Názlerová, ktorá

upozornila na nevyhnutnosť medializácie v prospech využitia mediácie v odbornej praxi. Súčasťou zborníka je aj sprostredkovanie všeobecných teoretických rámcov mediácie, zaujímavá je aj kapitola o využití mediácie v niektorých vybraných krajinách.

Príspevky, ktoré prezentujeme v zborníku by mali podporiť aktivity spojené s využitím rodinnej mediácie v sociálnej praxi. Inštitút ďalšieho vzdelávania sociálnych pracovníkov pripravuje akreditované vzdelávanie pre mediátorov so zameraním na rodinnú mediáciu a prepokladáme, že odborný potenciál takto orientovaných mediátorov bude len narastať. Pretrvávajúcim problémom je však fakt, že v našom prostredí stále rezonuje problém uplatnenia mediácie a najmä rodinnej mediácie z dôvodu, že nie je nastavený model jej využitia, neexistuje dobre fungujúca infraštruktúra a legislatívne predpoklady pre činnosť rodinných mediátorov.

Možno aj týmto skromným príspevkom podporíme zmenu v týchto nepriaznivých okolnostiach, ale aj okolnostiach, ktoré by sme mohli nazvať ako nedostatok

odvahy prijať mediáciu ako súčasť odbornej činnosti v prospech riešenia problémov v rodine a širšie aj v oblasti sociálnoprávnej ochrany.

Odborné texty môžu byť prínosom aj pre subjekty (napríklad detské domovy, neziskové organizácie, krízové strediská, samotné rodiny a pod.), ktoré by uvažovali nad využitím mediácie práve pri riešení niektorých sporov v súvislosti s problémami v oblasti sociálnoprávnej ochrany. Stretávame sa aj s názorom, že tzv. budúci odberatelia celkom dobre nevedia čo je to mediácia a v čom môže byť pre nich prospešná pri riešení najmä problémov, ktoré sa dotýkajú rodiny a dieťaťa. Dostatok vedomostí o mediácii môže napomôcť aj jej implementácii do sociálnej praxi.

Aj vzhľadom k tomuto problému sme sa rozhodli meniť postupne tieto nepriaznivé okolnosti a pomôcť tým, ktorí nedôverujú alebo nemajú dostatok odvahy prijať mediáciu alebo na druhej strane ako sociálni pracovníci angažovať sa v prospech využitia mediácie.

Boli by sme radi, keby tento pokus prispel k podpore a k širšiemu uplatneniu mediácie v sociálnoprávnej ochrane

Rodinná mediácia (súčasný stav – perspektívy)

Milan Schavel a kol.

nielen smerom k jednotlivcom, ale aj k organizáciám – sociálnym subjektom a v neposlednom rade aj samotným sociálnym klientom, ktorí sú v centre našej pozornosti.

Milan Schavel

Aktuálne otázky rodinnej mediácie na Slovensku

Ing. Bronislava Švehláková

Abstrakt

Rodinná mediácia na Slovensku nie je samostatným odborom. Nie je potrebné špeciálne vzdelanie, zákon tento termín nepozná. Pritom mediácia je jednou z najúčinnjších metód riešenia rodinných sporov. Rozvody a rozchody partnerov na Slovensku z roka na rok narastajú a súdy musia rozhodovať o viac ako 1.000 deťoch mesačne. Rozchádzajúci sa partneri sú v stave, kedy sa nedokážu dohodnúť a vo väčšine prípadov je komunikácia úplne narušená. Mediátor, ktorý vykonáva činnosť zodpovedne, má všetky predpoklady na to, aby takýmto párom pomohol. Aktuálna legislatíva rodinnej mediácii nie je priaznivo naklonená. Súdny tento inštitút nevyužívajú. Tento príspevok predstavuje rodinnú mediáciu z pohľadu praxe a zaoberá sa možnosťami uplatnenia tohto inštitútu vo väčšej miere.

Kľúčové slová

Rodinná mediácia. Rozvodovosť. Úprava práv a povinností voči maloletým deťom. Vyporiadanie bezpodielového spoluvlastníctva manželov. Zákon č. 420/2004 Z.z. o mediácii. Záujem dieťaťa. Vzdelanie mediátora.

Úvod

Mediácia je alternatívny spôsob riešenia sporov. Je to mimosúdna činnosť, pri ktorej osoby zúčastnené na mediácii pomocou mediátora riešia spor. V preklade je to sprostredkovanie, kde mediátor (sprostredkovateľ) sa snaží stranám pomôcť nájsť východisko z ich sporu dohodou. Mediácia je výhodnejšia ako súdne konanie. Výrazne šetrí čas a finančné prostriedky účastníkov sporu. Navyše umožňuje zachovať dobré medziľudské vzťahy, pretože ani jeden z účastníkov nemá pocit víťaza, alebo porazeného. Rodinná mediácia má svoje špecifiká. Mediátor musí byť nestranný a nezávislý. Jeho úlohou je pomôcť stranám nájsť riešenie vhodne vedenou a usmerňovanou komunikáciou medzi účastníkmi. Veľmi dôležitý je preto osobnostný profil mediátora. Mal by byť empatický, myslieť pozitívne. To, ako dopadne mediácia vo veľkej miere závisí práve od neho. Celoživotné vzdelávanie je dôležitou cestou k naplneniu jeho poslania.

Rodinná mediácia

Mediácia je na Slovensku ukotvená v zákone č. 420/2004 Z.z. a následne v zákone č. 141 z roku 2010. Rodinná mediácia nie je samostatne upravená. Zákon o mediácii ju nešpecifikuje. Takže nemáme špecializovaných mediátorov z pohľadu vzdelania, nie sú potrebné špeciálne skúšky. Ani ostatné slovenské zákony mediáciu nezahŕňajú. Súdny nemá špecifikované ako

s mediáciou nakladať. Môžu ju odporučiť, v praxi sa s tým stretávame veľmi zriedka. Práve naopak, veľa sudcov mediáciu neuznáva. A pritom mediácia pri rozvoде, najmä vo veci úpravy práv a povinností voči maloletým deťom, je vysoko efektívna.

Rodinné spory majú špecifický charakter. Do sporu sú zapojené osoby, ktoré majú a pravdepodobne aj v budúcnosti budú mať prepojené vzťahy a najmä, tieto spory sú sprevádzané veľmi silným emočným napätím. V prípade rozvádzajúcich alebo rozchádzajúcich sa rodičov sú navyše „v hre“ maloleté deti, ktorých záujem musia chrániť.

Najčastejšie riešenými rodinnými spormi sú rozvoďy a rozchody partnerov. Tí musia riešiť minimálne dve otázky – starostlivosť o deti (úprava práv a povinností voči maloletým deťom) a rozdelenie majetku po rozvoде. Hlavným predpokladom pre mediáciu je motivácia strán sporu. V rodinných sporoch je motivácia obrovská. V prípade sporov o maloleté deti sú to práve oni, kvôli ktorým sú rodičia ochotní dohodnúť sa. Zákon o rodine uprednostňuje dohodu rodičov, ktorú len schváli. V prípade sporov o rozdelenie majetku je motiváciou rýchlosť a cena. Súdom vyporiadované BSM spravidla trvá roky a účastníci zaplatia nemalé poplatky. Občiansky zákonník pritom dohodu bývalých manželov jednoznačne uprednostňuje a tá nemusí byť schválená súdom.

Vzdelanie mediátora

Je vzdelanie rodinného mediátora dôležité? Aké sú hlavné predpoklady na to, aby rodinná mediácia bola úspešná?

Mediátor je osobou, ktorá môže ovplyvniť životy celých rodín. Pozitívne aj negatívne. Mediátor nemusí mať právne vzdelanie, ale je nevyhnutné, aby sa mediátor orientoval v legislatíve, predovšetkým v Zákone o rodine. Musí ovládať, ako prebieha rozvodové konanie či konanie o ÚPP. Čo všetko musí zahŕňať dohoda rodičov o deťoch. Musí vedieť, kedy je právoplatná a kedy vykonateľná. Mediátor právnik si s týmito otázkami ľahko poradí. Mediátor neprávnik by mal spolupracovať s právnikom. Častokrát strany ani len netušia, čo obnáša samotný rozvod, čo hovorí zákon o rodine. Je práve na mediátorovi, aby im to adekvátnou formou objasnil a korigoval ich predstavy. Najčastejšie omyly, ktoré sprevádzajú rozvodovú problematiku:

- matka má väčšie právo na dieťa ako otec („ja som matka, ja viem čo je pre dieťa dobré“, „aj matka príroda bola žena“,...)
- ak bude dieťa v striedavej starostlivosti – druhý rodič neplatí výživné („ak nebudeš súhlasiť s navrhovaným výživným, budem žiadať dieťa do striedavej starostlivosti“)
- druhý rodič sa má informovať o dieťati („prečo si mi nepovedala, že syn má zlomenú nohu – nepýtal si sa...“)

- nárok na majetok má ten, kto naň zarobil („všetko som zarobil ja, ty nedostaneš nič“)

Záujem dieťaťa alebo neutralita mediátora

Odpoveď na otázku, či má mediátor ostať neutrálny, alebo chrániť záujem dieťaťa nie je jednoznačná a pravdepodobne má na ňu každý mediátor iný názor. Ja sa prikláňam k tomu, že má chrániť dieťa. Otázka znie – AKO? Pokúsim sa na túto otázku odpovedať z pohľadu mojej praxe.

Záujem dieťaťa je definovaný rôzne. Z psychologického hľadiska približne takto: „Najlepším záujmom dieťaťa je vyrastať v zdravo fungujúcej úplnej rodine. Mat' svoju posteľ, byť doma s obidvoma rodičmi pod jednou strechou, odkiaľ nikto za záhadných okolností a z neznámeho, akéhosi dôležitejšieho dôvodu za niekým alebo niečím iným neodchádza. Mat' jednu mamu a jedného otca, ktorí sa majú radi, prežívajú spoločné radostné chvíle a zaujímajú sa o svoje dieťa, prispievajú k jeho rastu a zdraviu, milujú ho a bedia nad jeho bezpečím“ (Hana Ščibrányiová, psychológ).

Najčastejším ohrozením a porušením takto chápaného najlepšieho záujmu dieťaťa je rozvod jeho rodičov a následne porozvodová starostlivosť o dieťa. Každý z rodičov deklaruje, že chce to najlepšie pre svoje dieťa, že jeho záujem je prvoradý. V skutočnosti sú v takom emočnom rozpoležení, že záujem dieťaťa nedokážu ani len posúdiť. Sú v stave, keď nedokážu navzájom

komunikovať (ani o dieťať, ani kvôli dieťaťu) alebo komunikáciu úplne odmietajú. Bojujú jeden proti druhému. Pričom existuje obrovské množstvo spôsobov ako bojovať. Či už je to slovné alebo telesné napádanie sa, nátlak, útok, vydieranie, spochybňovanie, zadržovanie informácií, vyhrážanie sa - neraz aj v prítomnosti dieťaťa. Dieťa býva zaťahované do týchto situácií, niekedy až vyzývané k tomu aby bojovalo s tým druhým rodičom. Rodičia svojim vedomým alebo podvedomým prežívaním nespracovaného hnevu, úzkosti, nedôvery, neistoty, strachu, ohrozenia, zranenia dieťa priamo alebo nepriamo zneisťujú a traumatizujú. To sa môže diať tiež množstvom spôsobov - napr. svojím správaním, znevažujúcimi a spochybňujúcimi poznámkami vo vzťahu k nemu alebo druhému rodičovi, alebo svojou nedostupnosťou, prílišnou zaujatosťou sebou a svojimi záujmami, vonkajšími okolnosťami, druhým partnerom, nevšímavosťou k vnútornému svetu a prežívaniu dieťaťa. V každom z takýchto prípadov narušujú dieťaťu zdravé a bezpečné výchovné prostredie. Preto základnou úlohou mediátora je pomôcť rodičom opäť prebrať svoju rodičovskú zodpovednosť a pokúsiť sa dohodnúť na takej forme porozvodovej/porozchodovej starostlivosti, ktorá bude odzrkadľovať potreby všetkých zúčastnených a predovšetkým detí.

Prioritou všetkých zúčastnených strán - rodičov, sudcov, kolíznych opatrovníkov, psychológov, sociálnych pracovníkov, starých rodičov a nových partnerov - by

mala byť spoločná rodičovská starostlivosť založená na kooperácii oboch rodičov, na podpore matiek otcami a otcov matkami. V prospech detí by mala byť požiadavka na odborníkov, ktorí majú celému procesu napomáhať, aby monitorovali účinnejšie celý tento proces spoločnej rodičovskej starostlivosti a zasahovali skôr, aby deti netrpeli absenciou alebo dysfunkčnosťou rodičovských vzťahov.

„Byť pochopený a pochopiť“ – toto je základný prvok úspechu pri riešení konfliktov. Mediácia je predovšetkým o komunikácii medzi stranami zúčastnenými v spore. Ak jeden, alebo obaja z klientov nechápu, sú zahanbení alebo neschopní vyjadriť čo prežívajú, tak príležitosť pre dialóg je stratená. Navyše v konfliktných situáciách je veľmi časté, že emócie stúpajú a schopnosť klientov počúvať a vysvetliť je oslabená. Preto mediátor pomáha stranám, aj napriek týmto náročným situáciám v procese mediácie, udržiavať komunikáciu na požadovanej úrovni. Jeho hlavným nástrojom by mala byť empatia a schopnosť počúvať. Minimálne jedna zo strán je taká ubolená, zranená a nešťastná, že práve mediátor je ten, kto jej dá svojim aktívnym počúvaním nádej, že ju niekto chápe.

Mediácia ako podnikanie

Na Slovensku je mediácia upravená zákonom č. 420/2004 Z.z., ktorý nadobudol účinnosť 1.9.2004. Tento zákon upravoval len odbornú prípravu a odbornú skúšku budúceho mediátora. Odborná príprava mediátora trvá

sto hodín a vykonáva ju akreditovaná vzdelávacia inštitúcia. Je zameraná na výučbu o základoch právneho poriadku, interpersonálnu komunikáciu, teóriu konfliktov, psychologické aspekty riešenia konfliktov a na oblasť pravidiel správania mediátora. Odborná príprava končí odbornou skúškou. Ak skúšky úspešne absolvuje a splní ďalšie zákonné náležitosti, Ministerstvo spravodlivosti ho zapíše do registra mediátorov. Od tejto chvíle môže vykonávať činnosť mediátora. Logickým vyústením je zriadenie si kancelárie, kde bude svoju činnosť vykonávať, spropagovať sa a mediovať. V praxi to, žiaľ, také jednoduché nie je. Máloktorý mediátor sa „vrhne“ do podnikania s hlavnou činnosťou mediácia. Informovanosť o mediácii je na Slovensku stále veľmi nízka, navyše autoritatívne riešenie sporov stále prevláda. Podnikanie len v tejto oblasti je skutočne riskantný krok. Navyše odmena mediátora by mala byť výrazne nižšia ako advokáta. Je to približne 20-30%. Takže z momentálne z cca 1000 registrovaných mediátorov vykonáva mediačnú činnosť len niekoľko. Ďalším dôvodom, okrem vyššie spomenutých, je aj strach začať. 100 hodín odbornej prípravy budúceho mediátora zorientuje v problematike, ale neodpovie mu na otázky, ktoré pri výkone mediácie vyvstanú. Práve preto je ďalšie vzdelávanie mediátorov najcennejší priestor pre budúcnosť mediátora.

Ďalšie vzdelávanie mediátorov

Ďalšie vzdelávanie mediátorov v rámci zákona 420/2004 nebolo riešené. Zákonnodarca ho upravil až zákonom č. 141/2010 Z.z., účinným od 1.7.2010, ktorý mení a dopĺňa pôvodný zákon o mediácii. Podľa neho musí každý mediátor absolvovať aspoň dva odborné semináre počas piatich rokov. Semináre organizuje Ministerstvo spravodlivosti prostredníctvom vzdelávacej inštitúcie. Ak sa mediátor seminára v predpísanom rozsahu nezúčastní, ministerstvo môže nariadiť jeho preskúšanie. Cieľom ustanovení uvedeného zákona je zabezpečiť kvalitu mediácie prostredníctvom ďalšieho odborného vzdelávania mediátorov a kontroly Ministerstva spravodlivosti SR. Seminár je organizovaný spravidla pri zásadnej zmene právnych predpisov týkajúcich sa výkonu mediácie.

Ministerstvo spravodlivosti vydalo inštrukciu o ďalšom vzdelávaní a preskúšaní mediátorov č. 5/2012, ktorá nadobudla účinnosť 15.3.2012. V nej upravila podrobnosti o ďalšom vzdelávaní a preskúšaní mediátorov ministerstvom. V praxi to vyzerá tak, že Ministerstvo spravodlivosti vyberie tému a osloví vzdelávacie inštitúcie. Základnou podmienkou organizácie a konania odborného seminára vzdelávacou inštitúciou je garancia vysokej odbornej a organizačnej úrovne realizácie odborného seminára, vrátane zabezpečenia dostupnosti odborného seminára pre mediátorov.

Vzdelávacia inštitúcia má 30 dní na to, aby prejavila svoj záujem o organizáciu odborného seminára. Následne Ministerstvo spravodlivosti zverejní konkrétne termíny a vzdelávacie inštitúcie vrátane lektorov, ktorí odborný seminár povedú. Túto informáciu dostanú aj mediátori prostredníctvom elektronickej pošty.

Po ukončení odborných seminárov ich ministerstvo vyhodnotí na základe spätnej väzby od účastníkov. Zverejní štatistiku, konštruktívnu kritiku, návrhy a námety pre ďalší seminár.

Doteraz sa uskutočnili tri odborné semináre (jún 2012, marec 2013 a máj 2014). Rodinná mediácia bola témou pri všetkých troch seminároch organizovaných Ministerstvom spravodlivosti. Ďalšie vzdelávanie mediátorov vedené s patričnou zodpovednosťou a profesionalitou je práve tou platformou, ktorá by mala byť pre mediátora vykonávajúceho svoju činnosť najcennejšou.

Legislatívne prekážky v rodinnej mediácii

Novela zákona o mediácii so sebou priniesla vážnu byrokratickú prekážku v podobe ukladania Dohody o začatí mediácie do Centrálného notárskeho registra. Tento akt má nepochybne svoje opodstatnenie, z dôvodov premlčacích a prekluzívnych lehôt, ktoré ale v rodinných sporoch neexistujú. Povinnosť ísť ešte pred začiatkom mediácie k notárovi je zásadným popretím najdôležitejších aspektov mediácie – dôvera, intimita,

mlčanlivosť... Okrem toho zákon neurčil podmienky uloženia dohôd do registra. Nie je daná lehota, na akú sa má dohoda uložiť, ani ktoré osoby sú oprávnené nahliadnuť do registra. Cena za takto uloženú dohodu tiež nie je malá. Jedna strana na dobu neurčitú stojí 4,65 €, takže za uloženie dohody zaplatíte takmer 30 €.

Záver

Rodinná mediácia má nespochybniteľný význam. Pomáha účastníkom sporu, ktorí sú emočne silno prepojení, nájsť dohodu v kľúčových otázkach ich života. Umožňuje zlepšenie komunikácie a často krát aj návrat dôvery. Je konštruktívna, rýchla a finančne dostupná. Na Slovensku nie je ani zďaleka využívaná v dostatočnej miere. Legislatíva nenapomáha a stále sa stretávame s odmietaním sudcov a advokátov. Pritom spolupráca práve týchto zložiek môže byť veľmi osožná a efektívna. Mediátor, zaoberajúci sa rodinnou problematikou, musí mať na zreteli špecifiká rodinnej mediácie, predovšetkým emočné vypätie, ktoré sprevádza takmer každú rodinnú mediáciu. Musí citlivo zvážiť postoj k maloletým deťom. A mal by sa pravidelne dozvedelať v problematike rodinného práva. V neposlednom rade by nemal zabúdať na supervíziu.

Zoznam bibliografických odkazov

1. Zákon o mediácii 420/2004 Z.z.
2. Zákon 141/2010 Z.z. ktorým sa dopĺňa zákon o mediácii
3. Inštrukcia Ministerstva spravodlivosti SR č. 5/2012 o ďalšom vzdelávaní a preskúšaní mediátorov
4. Komentár k Zákonu o mediácii, (Budjač, Šimonová, Lazíková)

Práva detí a rodinná mediácia

PhDr. Peter Guráň, Phd.

Cieľom príspevku je vysvetliť priamy aj nepriamy vzťah medzi rodinnou mediáciou a právami dieťaťa a najmä zdôrazniť úlohu a význam rodinnej mediácie ako prostriedku a metódy uplatňovania práv detí a celostnej implementácie Dohovoru OSN o právach dieťaťa.

Rodinná mediácia je implicitne obsiahnutá už v základných princípoch Dohovoru (čl.3 a čl.12) ako aj v niektorých jeho ďalších článkoch. Rovnako sa zhruba od konca 90-tych rokov začína spomínať vo vzťahu k právam dieťaťa vo viacerých dokumentoch Rady Európy a Európskej komisie.

Rodinná mediácia sa úspešne využíva vo viacerých krajinách EÚ ako účinný prostriedok mimosúdneho riešenia rodinných sporov najmä pri úprave styku s dieťaťom, rozchode či rozvode rodičov. Rovnako je možné rodinnú mediáciu využiť aj v iných situáciách rodinných konfliktov a nezhôd, napr. - násilie v rodine, vzdelávanie a voľný čas detí a pod..

Rodinná mediácia je jednoznačne jedným z účinných prostriedkov praktického naplňania práv dieťaťa, avšak jej úspešné využívanie nevyhnutne predpokladá poznanie a pochopenie filozofie a základných princípov konceptu detských práv, v ktorom centrálnu úlohu zohráva Dohovor o právach dieťaťa, prijatý 20. novembra 1989

Valným zhromaždením OSN v New Yorku.

Dohovor o právach dieťaťa

Dohovor o právach detí má už viac ako 25 ročnú históriu a zároveň je najširšie ratifikovaný ľudsko právny dohovor OSN, ku ktorému sa hlási 195 krajín sveta. Inými slovami, okrem USA, kde je ratifikácia podmienená súhlasom všetkých federálnych štátov, čo je stále problém a niekoľko nových a vojnou rozvrátených štátov je Dohovor platný na celom svete. Prirodzene, sú obrovské rozdiely v jeho implementácii vzhľadom na aktuálnu sociálno-politickú situáciu krajiny, históriu, tradície, náboženstvo.

Dohovor sa skladá z preambuly a 54 článkov, z ktorých je 41 obsahových a hovorí o jednotlivých právach detí, zostávajúce články sa týkajú administratívnych a organizačných stránok kontroly a vymožitelnosti Dohovoru. Spomínaných 41 článkov definuje jednotlivé práva, z ktorých štyri sú nielen právami, ale zároveň aj základnými princípmi Dohovoru – sú to čl. 2, 3, 6 a 12. Tieto štyri princípy sú piliermi Dohovoru. Keď si predstavíme Dohovor ako stôl, na ktorom leží 41 práv detí, tak tieto štyri sú nohami tohto stola, sú nevyhnutné pre jeho stabilitu a komplexné vysvetlenie. Sú implicitne obsiahnuté vo všetkých právach – konkrétne je to princíp nediskriminácie (čl. 2), princíp najlepšieho záujmu (čl. 3), princíp života a rozvoja (čl. 6) a princíp participatívnosti (čl.12).

Princíp nediskriminácie definuje široké spektrum dôvodov (vek, pohlavie, rasa, etnicita, náboženské presvedčenie...), na základe ktorých nesmie byť žiadne dieťa diskriminované. Väčšina z nich je zakotvená aj v európskej antidiskriminačnej legislatíve a smerniciach, ktorá je u nás známa ako „antidiskriminačný zákon“ (z. č. 365/2004). Dohovor však ide nad rámec týchto zákonov, pretože zakazuje diskrimináciu nielen na základe individuálnych charakteristík človeka, ale garantuje dieťaťu nediskrimináciu aj na základe postavenia a charakteristík jeho rodičov, či rodinných príslušníkov. Napr. dieťa nesmie byť následky, ak jeho otec je trestne stíhaný, matka je príslušníčkou zakázanej sekty a pod.. Je to veľmi dôležité ustanovenie, najmä v prípadoch migrácie detí a detí bez sprievodu.

Princíp najlepšieho záujmu dieťaťa je jeden z centrálnych pojmov celého Dohovoru a je veľmi výrazným posunom v chápaní práv dieťaťa. Garantuje dieťaťu, že pri rozhodovaní o ňom, alebo ktoré sa ho dotýka, je najdôležitejšie zohľadniť jeho záujem a nie záujem dospelých. Tieto prípady sú veľmi časté napr. pri rozvodoch, zverení dieťaťa do výchovy, ale aj výbere školy a pod. Princíp najlepšieho záujmu dieťaťa je chápaný nie ako konečné rozhodnutie, ale proces rozhodovania, v ktorom sa zvažujú rôzne pohľady a možnosti a v ktorom nesmie chýbať názor samotného dieťaťa.

Princíp zachovania života a rozvoja dieťaťa sa väčšinou interpretuje len cez právo na život, čo je jeho zúžené chápanie. Prirodzené právo dieťaťa na život je tu chápané v zmysle zachovania a rozvoja kvality tohto života a osobnosti dieťaťa. Život a rozvoj tvoria ucelenú jednotu. V tejto súvislosti treba zdôrazniť skutočnosť, že Dohovor hovorí o garancii práva na život od momentu narodenia dieťaťa a nezaoberá sa otázkami prenatálneho štádia vývoja ľudského plodu.

Princíp participatívnosti alebo právo dieťaťa byť vypočuté je v celom vývoji spoločnosti najväčšou, môžeme povedať až „revolučnou“ zmenou. Týmto princípom sa dieťa stáva plnohodnotným partnerom dospelých pri rozhodovaní o záležitostiach, ktoré sa ho dotýkajú. V týchto súvislostiach zohráva významnú úlohu vek a vyspelosť dieťaťa. Spoluúčasť pri rozhodovaní prirodzene musí zohľadňovať tieto dva dôležité faktory. Vo všeobecnosti je možné konštatovať, že dieťa je schopné od ranného detstva vyjadriť svoj postoj, názor, náladu (napr. kresbou, pohybom a pod.) a je úlohou nás dospelých tomuto posolstvu porozumieť a nie naopak klásť naše požiadavky na dieťa akým spôsobom sa má vyjadriť. Z tohto dôvodu Výbor pre práva dieťaťa neodporúča klásť vekové hranice odkedy sa dieťa môže vyjadrovať, či byť vypočuté. Vo viacerých krajinách je to napr. 10 rokov, alebo od veku trestnej zodpovednosti a pod. Ďalším veľmi dôležitou podmienkou uplatňovania tohto princípu je povinnosť

venovať (dávať) názoru dieťaťa aj náležitú váhu pri rozhodovaní o ňom. Inými slovami, nestačí len urobiť formálny rozhovor s dieťaťom, zápis a pod., ako sa často deje na súdoch, odboroch sociálnej starostlivosti, polícii a ďalších miestach vrátane školy, ale tento názor rešpektovať a plne zohľadňovať v rozhodovacom procese.

Práve pochopenie a implementácia týchto štyroch pilierov Dohovoru je problémom vo väčšine krajín. Inými slovami je možné povedať, že legislatívne upraviť a zaviesť do praxe parciálne práva a požiadavky plynúce z Dohovoru je jednoduchšie ako uviesť do života základný „duch“ a odkaz Dohovoru, ktorý vyžaduje zmenu myslenia, hodnôt a postojev vo vzťahu k deťom. Ide najmä o tri oblasti. Prvá sa týka zmeny postavenia dieťaťa v rozhodovacích procesoch. Na základe čl. 3. a 12. sa dieťa posúva z úlohy alebo pozície objektu práva a objektu našej starostlivosti do pozície subjektu práva, stáva sa aktívnym a rovnocenným hráčom pri rozhodovaní o záležitostiach, ktoré sa ho týkajú. Dieťa je na základe tohto Dohovoru nositeľ práv (right holders) a akceptovať dospelými toto historicky nové postavenie dieťaťa je problémom nielen v silne tradičných rozvojových krajinách, ale aj v mnohých demokratických krajinách sveta, vrátane Slovenska.

Druhým problémom je správne pochopenie jednotlivých práv, konkrétne 41 obsahových článkov dohovoru, ich vzájomného vzťahu. Výbor pre práva

dieťaťa jednoznačne interpretuje práva zakotvené v Dohovore ako celostné, vzájomne komplementárne a rovnocenné, t.j. nemôže byť a nie je jedno právo dôležitejšie ako iné a neexistuje žiadna hierarchia práv. Ako sme už spomínali, štyri práva sú zároveň princípmi a tie sú implicitne obsiahnuté vo všetkých ostatných právach bez toho, aby pri ich formulácii boli explicitne menované.

Tretím problémom je ponímanie práv dieťaťa ako niečoho, čo my dospelí či spoločnosť dáva naviac deťom a podľa nášho zváženia a rozhodnutia im tieto práva dáme či nedáme. Ponímanie detských práv ako odmeny či „darčeka“ je prirodzene nesprávne a práve naopak je potrebné si uvedomiť, že každá krajina, ktorá ratifikovala Dohovor je povinná poskytovať všetky práva v ňom uvedené a jej základnou povinnosťou je prostredníctvom vládnych, správnych a administratívnych štruktúr tieto práva a ich uplatňovanie garantovať

Najlepší záujem dieťaťa

(Všeobecný komentár č.14 Výboru OSN pre práva dieťaťa)

Najlepší záujem dieťaťa je jedným z centrálnych pojmov Dohovoru o právach dieťaťa a celkovo ochrany práv detí. Všeobecný komentár č.14 je výkladom tohto pojmu, ktorý je často veľmi nejasný, zle interpretovaný a často vzbudzuje diskusie a pochybnosti.

V prvom rade treba zdôrazniť, že najlepší záujem dieťaťa tak ako je definovaný v článku 3 Dohovoru je rovnako právo ako aj princíp. Patrí teda medzi štyri základné princípy Dohovoru a má zároveň postavenie práva čo zvýrazňuje jeho význam a niekedy komplikuje interpretáciu. Všeobecný komentár vychádza z tzv. trojitého charakteru najlepšieho záujmu dieťaťa, chápe ho ako základné právo, výkladový rámec a procedurálne pravidlo.

Pod základným právom sa chápe, že ide o právo bazálneho charakteru, že je uplatniteľné priamo, že je možné sa naň odvolať na súde. Zároveň je ho možné uplatniť nielen individuálne, ale aj kolektívne. Môžu si ho teda uplatňovať aj skupiny detí (napr. trieda v škole, deti v nejakej obci a pod.) a rovnako všeobecne – všetky deti v štáte – napr. pri tvorbe zákonov či národných stratégií.

Pod výkladovým rámcom sa chápe prevalencia uplatňovania tohto práva, inými slovami – ak je viac výkladov danej situácie, treba vždy uprednostniť ten,

ktorý najlepšie zodpovedá najlepšiemu záujmu dieťaťa. Týmto princípom sa v podstate prvý krát v histórii prerušuje absolútna moc dospelých nad deťmi pri rozhodovaní o ich záležitostiach a osude.

Pod procedurálnym pravidlom sa chápe postup, že najlepší záujem dieťaťa sa musí zohľadňovať v celom rozhodovacom procese, nejde teda len o výsledné rozhodnutie, ale aj o všetky kroky, fázy a postupy, ktoré vedú ku konečnému rozhodnutiu. Napr. získavanie informácií o dieťati v škole môže byť proti jeho najlepšiemu záujmu. Treba v každom štádiu šetrenia situácie zvážiť či to dieťaťu nemôže uškodiť.

Pri konečnom zvažovaní najlepšieho záujmu dieťaťa aj pri jeho zisťovaní Všeobecný komentár odporúča tímovú, multidisciplinárnu spoluprácu a nie rozhodnutie jednej osoby.

Pri posudzovaní najlepšieho záujmu sa vychádza z predpokladu, že každý prípad treba posudzovať individuálne a nie je možné používať nejaké všeobecné kritéria. Z tohto dôvodu Všeobecný komentár vymenúva prvky alebo komponenty najlepšieho záujmu, ale zdôrazňuje sa, že nemajú hierarchický charakter. Každý prvok treba posúdiť a potom ich vzájomne tzv. vážiť. Ide o to určiť váhu každého prvku v individuálnej situácii dieťaťa, prípadne pre jeho budúcnosť.

V článkoch 48 – 84 sa potom postupne rozoberajú jednotlivé komponenty najlepšieho záujmu:

Rodinná mediácia (súčasný stav – perspektívy)

Milan Schavel a kol.

- a) Názor dieťaťa – zdôrazňuje sa jeho právo vypovedať, vytvoriť na to vhodné podmienky, primeraný jazyk a pod. Toto právo však nie je povinnosťou. Zároveň sa predpokladá, že všetky deti bez rozdielu veku majú mať možnosť vyjadriť sa svojím svojským spôsobom (napr. kresbou..)
- b) Zachovanie identity – ide hlavne o zohľadnenie kultúrneho, náboženského, etnického prostredia, možnosť kontaktu s týmto prostredím, kontinuita a pod.
- c) Zachovanie rodinného prostredia – zväžiť vždy možnosti dieťaťa byť v biologickej či širšej rodine, sanácia rodinného prostredia, vyňatie dieťaťa až po vyčerpaní iných možností
- d) Zabezpečenie starostlivosti, ochrany, bezpečnosti – nemalo by ísť len o prostriedky ochrany pred niečím čo škodí dieťaťu, ale zabezpečenie tzv. blaha – čo najpríjemnejšieho prostredia pre dieťa, zohľadnenie možných tlakov, násilia (napr. v škole)
- e) Zabezpečenie zdravia, ide o správny výber liečby, ale širšie aj o dostatočné informácie – napr. o reprodukčnom zdraví, prevencia proti škodlivým návykom, udelenie pobytu z humanitárnych dôvodov a pod.

Rodinná mediácia (súčasný stav – perspektívy)

Milan Schavel a kol.

- f) Zabezpečenie vzdelania, ide o prístup, bezplatnosť, kvalitu vzdelávania, ale aj o prostredie školy, možnosť participácie a pod.

Všetky tieto komponenty je potrebné pri získavaní informácií a formulácii konečného rozhodnutia náležite posúdiť, vzájomne prepojiť so súčasnou situáciou a možnosťami jej vývoja a určiť im nakoniec primeranú váhu.

Právo dieťaťa vyjadriť svoj názor

(Všeobecný komentár č. 12 Výboru OSN pre práva dieťaťa)

Právo dieťaťa vyjadriť svoj názor v záležitostiach ktoré sa ho týkajú je „najrevolučnejšou“ zmenou v postavení dieťaťa v celej histórii. Prvý krát ho posúva z pozície objektu práva a starostlivosti do pozície subjektu, t. j. je nositeľom práv a má právo rozhodovať alebo spolurozhodovať o svojom osude.

Toto právo je zároveň aj jedným zo štyroch princípov Dohovoru o právach dieťaťa. Pre jeho správnu interpretáciu je potrebné zdôrazniť dve zložky tohto práva:

- samotné právo slobodne sa vyjadriť k záležitostiam, ktoré sa dieťaťa týkajú
- povinnosť venovať tomuto názoru náležitú pozornosť, zohľadňovať ho v rozhodovaní a to vzhľadom na vek a vyspelosť dieťaťa. Vek dieťaťa často vedie k zlej interpretácii tohto práva.

V praxi sa zavádzajú vekové limity napr. od 10, 12 rokov, kedy je dieťa schopné sa vyjadriť. Všeobecný komentár však jasne hovorí, že nie sú vekové hranice a každé dieťa je schopné istým spôsobom vyjadriť svoj názor a je povinnosťou dospelých vedieť získať a pochopiť postoj a názor dieťaťa. Názor dieťaťa sa vždy musí získavať v dieťaťu priateľskom prostredí, v jazyku ktorému rozumie a zároveň je dôležité vysvetlenie prečo potrebujeme jeho názor. Prirodzene ide o dôverné

získavanie názorov aj s informáciou o možných dôsledkoch. Právom dieťaťa je odmietnuť vyjadriť svoj názor a nikto ho nemôže nútiť uplatniť si toto svoje právo.

Právo dieťaťa vyjadriť svoj názor sa neobmedzuje na isté prostredie či situácie. Musí sa uplatňovať vo všetkých prostrediach a úrovniach – a to počnúc rodinou, cez školu, komunitu, organizácie až po celospoločenskú úroveň. Z tohto hľadiska má veľký význam práve najbližšie prostredie – rodina. Tu dieťa získava základné návyky a skúsenosti a je dôležité aby sa v tomto prostredí rozvinuli prvky diskusie, rešpektu a tolerancie.

Záver

Rodinná mediácia môže pomôcť k naplneniu Dohovoru o právach dieťaťa a to najmä v oblasti praktickej implementácie tohto Dohovoru. Výbor OSN pre práva dieťaťa odporúča všetkým členským krajinám využívať všetky overené alternatívne spôsoby riešenia rodinných konfliktov pri ktorých nejde len o riešenie súdnych sporov prostredníctvom advokátov, ktorí často nadradujú záujem klienta (jedného z rodičov) nad záujem dieťaťa, ale o využitie možností zohľadnenia najlepšieho záujmu dieťaťa, ktorý práve metódy a postupy rodinnej mediácie umožňujú. Rozvoj a špecializácia rodinnej mediácie s využitím nových metód zapájania detí do rozhodovacieho procesu o ich ďalšom osude je jednou z ciest ako názor dieťaťa

Rodinná mediácia (súčasný stav – perspektívy)

Milan Schavel a kol.

zohľadniť a rešpektovať v rozhodovacích procesoch a tým aj čo najlepšie implementovať základné práva a princípy Dohovoru o právach dieťaťa v praxi.

Základné východiská pre výkon mediácie v oblasti sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kuratelly

Mrázková Ivana, Šebová Nadežda

Historické základy sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately

Sociálnoprávna ochrana detí a sociálna kuratela a jej právna úprava má na Slovensku bohatú históriu a to aj napriek tomu, alebo práve preto, že z historického hľadiska územie dnešnej Slovenskej republiky bolo v rôznych obdobiach súčasťou rôznych štátnych útvarov (Rakúsko – Uhorsko, Československo) a dochádzalo k prevzatíu právneho poriadku (úplne alebo sčasti) platného na vtedajšom území Slovenska, napr. v roku 1918 po vzniku Československej republiky tzv. recepčným zákonom bolo prevzaté dovtedajšie rakúske a uhorské právo, po vzniku Slovenskej republiky v roku 1993 bolo prevzaté právo platné v Československej federatívnej republike.

Sociálnoprávna ochrana detí a sociálna kuratela ktorá bola súčasťou občianskeho a rodinného práva a práva sociálneho zabezpečenia, vo svojom vývoji však zaznamenala aj obdobie úpravy v samostatnom právnom predpise a to v období od roku 1952 do roku 1963 - zákon č.69/1952 Sb. o sociálnoprávnej ochrane mládeže a opätovne od roku 2005 zákon č. 305/2005 Z. z.o

sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele“), ktorý s niekoľkými novelizáciami platí dodnes a v odbornej i laickej verejnosti je známy pod používaným názvom „tristopäťka“.

Úvodom je však nevyhnutné zdôrazniť skutočnosť, že popri právnej úprave sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately je treba sledovať aj formovanie a vývoj sociálnej práce ako špecifickej profesie s vlastnou teóriou a spôsobom výkonu a zároveň ako súčasťou právnej úpravy a to najmä preto, že sociálnu prácu, jej metódy, techniky a postupy možno nájsť (aj keď pod rôznymi pojмами) v právnej úprave sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately v celom jej historickom vývoji. Rovnako dôležité je zamerať pozornosť na to, či právna úprava (v kontexte etapy historického spoločenského a právneho vývoja) poskytovala dostatočný alebo primeraný priestor na voľbu a uplatňovanie takých foriem pomoci a podpory, ktoré mohli a mali vytvoriť priestor na predchádzanie nepriaznivých životných situácií rodín a detí a pomôcť odstrániť negatívne dôsledky nepriaznivých situácií rodín a detí, ak sa v takej situácii ocitli.

Z historického hľadiska (od začiatku 20.storočia) je pre právny vývoj sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately významných niekoľko právnych predpisov. Predovšetkým je to zákon č. 256/1921 Sb. o ochrane detí

žijúcich v cudzej starostlivosti a detí nemanželských. Tento zákon splnomocnil ministra sociálnej starostlivosti, aby nariadením určil:

- že môžu byť deti do 14 rokov dané a prijaté do cudzej starostlivosti, poprípade aj ďalej v nej ponechané len s odvolateľným povolením orgánu na to ustanoveného,
- ako sa má dozerat' na vyššie uvedené deti, ak aj deti nemanželské do 14 rokov v starostlivosti vlastných rodičov, a ako tieto deti mať v pozornosti,
- ktoré osoby sú spôsobilé byť „dozorcami“ detí v cudzej starostlivosti a detí nemanželských,
- kto tieto osoby menuje,
- aké odvolacie právo prislúcha pestúnom a rodičom voči dozorujúcim osobám. (§ 1).

Podľa vyššie uvedeného zákona osoby poverené dozom detí v cudzej starostlivosti a na deti nemanželské, mali právo za tým účelom prehliadať byty pestúnov alebo rodičov, miestnosti určené pre pobyt detí, ako aj deti samotné, a žiadať od pestúnov, rodičov a členov ich domácností, aby im podávali pravdivé vysvetlenia o pomeroch detí, o ich umiestnení, výžive, ošetrovaní a výchove, ako aj aby deti im, alebo lekárovi nimi označenému na určenom mieste pravidelne predvádzali. Deti do dvoch rokov bolo nutné predvádzať k lekárovi v lehotách dozorujúcou osobou ustanovených.

Zo súčasného uhla pohľadu možno tento zákon označiť za zákon, ktorý už v dobe jeho prijatia poskytoval pomerne vysokú ochranu deťom žijúcim

v cudzej starostlivosti, vrátane dohľadu nad výkonom náhradnej starostlivosti, pričom z hľadiska kompetencií treba pripomenúť, že už v tomto období boli kompetencie zverené ministrovi sociálnej starostlivosti.

Vývoj po druhej svetovej vojne priniesol významné zmeny v oblasti rodinného práva a tým aj v sociálnoprávnej ochrane detí. Zákomom č. 265/1949 Zb. o rodinnom práve bola vyčlenená právna úprava rodinného práva z občianskeho práva. Sociálnoprávna ochrana bola následne upravená samostatným zákonom (č.69/1952 Sb. o sociálnoprávnej ochrane mládeže) najmä ako:

- úlohy ochrany mládeže, kde bolo upravené hromadné poručenstvo a opatrovanstvo ; ochrana detí, ktoré nie sú v starostlivosti rodičov; príspevky na úhradu osobných potrieb detí; poradná a pomocná činnosť
- organizačné ustanovenia, kde boli upravené úradovne ochrany mládeže , zariadenia pre kolektívnu starostlivosť o mládež a všeobecné ustanovenia.

Na vykonávanie tohto zákona minister spravodlivosti vydal Nariadenie ministra spravodlivosti č. 70/1952 Zb. ktorým sa vykonáva zákon o sociálnoprávnej ochrane mládeže, kde boli upravené:

- úlohy úradovní ochrany mládeže,
- hromadné poručenstvo a opatrovanstvo,
- ochrana detí, ktoré nie sú v starostlivosti rodičov,
- poradná a pomocná činnosť ,

- štátny detský príspevok a vymáhanie nárokov detí na výživné štátom.

Podľa uvedeného nariadenia úlohy úradovne plnil pracovný kolektív, ktorý tvorili hromadní poručníci, sociálne pracovníce, dôverníci ochrany mládeže a ostatní spolupracovníci; vedúcom úradovne bol podľa nariadenia spravidla hromadný poručník. Už zo znenia tohto ustanovenia je zrejmé, že zákonodarca zveril plnenie jednotlivých úloh osobám majúcim na to potrebné odborné znalosti a praktické zručnosti a sociálna práca mala už v tomto období svoje nezastupiteľné miesto v aplikačnej praxi sociálnoprávnej ochrany mládeže.

Prijatím zákona č. 46/1959 Zb. o zmene právomoci súdov a o zmene a doplnení niektorých ustanovení z odboru súdnictva a štátnych notárstiev došlo k presunu pôsobnosti vo viacerých poručenských veciach upravených zákonom č. 265/1949 Sb. o rodinnom práve zo súdu na orgán poverený starostlivosťou o mládež príslušný pre obvod, v ktorom má chránenec bydlisko.

Táto etapa právneho vývoja rodinného práva a sociálnoprávnej ochrany detí na jednej strane priniesla vyčlenenie právnej úpravy rodinného práva z občianskeho práva a následne vyčlenenie sociálnoprávnej ochrany detí z rodinného práva, na druhej strane zrejme mala aj zásadný vplyv na budúci vývoj právnej úpravy sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately v predpisoch sociálneho

zabezpečenia a na jej výkon orgánmi starostlivosti o deti a mládež.

Tak ako bolo predchádzajúce obdobie právneho vývoja rodinného práva poznamenané jeho „odčleňovaním“ z dovedy existujúceho systému občianskeho práva, a „odčleňovaním“ sociálnoprávnej ochrany detí zo systému rodinného práva, vývoj od roku 1963 priniesol opätovné začlenenie sociálnoprávnej ochrany detí do rodinného práva. Zákon o sociálnoprávnej ochrane mládeže bol zrušený zákonom č. 94/1963 Zb. o rodine, ktorý zároveň zahrnul do predmetu právnej úpravy aj sociálnoprávnu ochranu detí. Oblasť sociálnoprávnej ochrany detí bola ďalej upravená v predpisoch sociálneho zabezpečenia a výkon jednotlivých opatrení bol zverený orgánom štátnej správy na úseku sociálnych vecí (orgánom starostlivosti o deti).

Kým právny vývoj rodinného práva za obdobie od prijatia zákona o rodine v roku 1963 až do roku 2005, kedy bol prijatý „nový“ zákon o rodine zaznamenal iba niekoľko zmien, z ktorých za najrozsiahlejšiu možno považovať jeho novelu v roku 1982, vývoj sociálnoprávnej ochrany detí v právnych predpisoch sociálneho zabezpečenia možno považovať za dynamickejší a to aj z hľadiska rozširovania pôsobnosti orgánov starostlivosti o deti, najmä v oblasti pomoci rodine v zložitých, či nepriaznivých životných situáciách.

Právne predpisy v oblasti sociálneho zabezpečenia upravujúce sociálnoprávnu ochranu bezpochyby majú mimoriadne výrazný preventívny aspekt a pomerne jednoznačne upravujú tie úlohy orgánov starostlivosti o rodinu a deti, ktoré majú za cieľ dosiahnuť úpravu pomerov v rodine dieťaťa tak, aby rodina riadne mohla plniť svoju spoločenskú úlohu a aby dôvody, ktoré bránia rodičom poskytovať svojim deťom riadnu starostlivosť boli odstránené.

Z hľadiska historického vývoja právnej úpravy sociálnoprávnej ochrany detí tohto obdobia treba uviesť predovšetkým zákon č. 121/1975 Zb. o sociálnom zabezpečení v znení neskorších predpisov, ktorý upravoval aj sociálnoprávnu ochranu detí, v tom čase pod pojmom sociálna starostlivosť.

Právna úprava sociálnej starostlivosti sa vnútorne členila na niekoľko častí: starostlivosť o rodinu a dieťa, starostlivosť o občanov so zmenenou pracovnou schopnosťou, starostlivosť o občanov ťažko postihnutých na zdraví, starostlivosť o starých občanov, starostlivosť o občanov, ktorí potrebujú osobitnú pomoc a o občanov spoločensky neprispôsobených a spoločné ustanovenia o dávkach a službách sociálnej starostlivosti a úhrade nákladov.

Za zaujímavé možno považovať tie ustanovenia zákona o sociálnom zabezpečení, ktoré upravujú prostriedky ochrany dieťaťa, ktorými sú najmä výchovná a poradenská starostlivosť v rodinnej a sociálnej oblasti,

sociálnoprávna ochrana a ústavná sociálna starostlivosť, vrátane zariadení na denný a týždenný pobyt.

Zákon o sociálnom zabezpečení vymedzil rozsah sociálnej starostlivosti nasledovne: Sociálnou starostlivosťou zabezpečuje štát pomoc občanom, ktorí sa dostali do nepriaznivých životných pomerov a nemôžu ich prekonať bez pomoci spoločnosti, a občanom, ktorých životné potreby nie sú inak zabezpečené, najmä dávkami nemocenského poistenia (zabezpečenia v chorobe) a dôchodkového zabezpečenia alebo inými dávkami a službami poskytovanými podľa osobitných predpisov, pričom sociálna starostlivosť sa poskytuje aj občanom, ktorí ju potrebujú vzhľadom na svoju mimoriadnu životnú situáciu.

V ďalších ustanoveniach zákon ukladá povinnosti národným výborom, ktoré spočívajú v:

- poskytovanie osobitnej pomoci rodičom s nezaopatrenými deťmi, najmä osamelým matkám (otcom) starajúcim sa o nezaopatrené dieťa a ženám v čase ťarchavosti, ak sa rodina alebo ťarchavá žena dostali do nepriaznivých životných pomerov, ktoré nemôžu prekonať vlastným pričinením,
- poskytovanie vecnej pomoci, peňažných príspevkov, opatrovateľskej služby a ubytovania v domovoch pre matky s deťmi v rozsahu a za podmienok ustanovených vykonávacími predpismi,
- príprave (v spolupráci so socialistickými organizáciami a školami) mladých občanov na

manželstvo poradenskou a výchovnou činnosťou, pričom ich vedú k zodpovednému rodičovstvu a napomáhajú utváraniu priaznivých vzťahov v rodinách ohrozených rozvratom, na plnenie týchto úloh zriaďujú manželské a predmanželské poradne,

- zisťovaní prípadov ohrozeného, alebo narušeného vývoja detí; starajú sa o odstránenie jeho príčin a dôsledkov a zabezpečujú sociálnoprávnu ochranu detí.

Zákon č. 132/1975 Zb. o pôsobnosti orgánov Slovenskej socialistickej republiky v sociálnom zabezpečení upravil orgány sociálneho zabezpečenia a ich úlohy, vrátane pôsobnosti národných výborov na úseku sociálnej starostlivosti, čo je možné považovať za významný prvok v posilnení ochrany dieťaťa najmä z dôvodu, že úlohy národných výborov boli upravené pomerne jednoznačne na všetkých ich úrovniach (miestny národný výbor, mestský národný výbor, okresný národný výbor, krajský národný výbor ako aj oprávnenia občanov poverených starostlivosťou o deti).

Podľa zákona o pôsobnosti orgánov v sociálnom zabezpečení národné výbory pri starostlivosti o rodiny a deti rozvíjajú sústavnú činnosť zameranú na utváranie priaznivých podmienok, ktoré umožňujú, aby rodina riadne plnila svoju spoločenskú funkciu najmä vo výchove detí, starajú sa v súčinnosti so socialistickými organizáciami o utváranie podmienok, ktoré umožňujú alebo uľahčujú rodičom a iným občanom zodpovedným za výchovu riadny výkon starostlivosti o deti; na to

budujú najmä predškolské a mimoškolské zariadenia a zriaďujú služby, ktoré majú význam pre pracujúcich rodičov, najmä pre zamestnané matky. Súčasne zákon ukladá národným výborom povinnosť pomáhať rodinám plniť ich úlohy, dbať na to, aby sa predišlo ujme, ktorú by mohli deti a mladiství utrpieť v rodinách, na pracoviskách a inde a chránia ich pred škodlivými vplyvmi; národné výbory zisťujú prípady narušených rodín a ohrozeného alebo narušeného vývoja detí a mladistvých a pôsobia na odstránenie ich príčin a dôsledkov, na to môžu nariadiť, alebo vykonať výchovné opatrenia, organizujú náhradnú rodinnú výchovu detí, vykonávajú sociálnoprávnu ochranu detí a pomáhajú ťarchavým ženám, rodičom alebo iným občanom starajúcim sa o nezaopatrené deti, ktorí to z vážnych dôvodov potrebujú, pri ochrane ich práv a právom chránených záujmov.

Už z uvedeného výpočtu povinností národných výborov v oblasti starostlivosti o rodinu a deti možno vyvodiť záver, že systém ochrany dieťaťa aj napriek celkom zrejším limitom daným vtedajším zriadením na území bývalého Československa bol systémom funkčným a poskytoval deťom ochranu zodpovedajúcu ich potrebám. Zároveň však možno vyvodiť ale aj ten záver, že miera intervencie spoločnosti do rodinných vzťahov upravená tak zákonom o rodine, zákonom o sociálnom zabezpečení ako aj zákonom o pôsobnosti orgánov v sociálnom zabezpečení bola zrejme vo

viacerých prípadoch neprimeraná a nie celkom rešpektovala autonómiu rodiny.

Na ďalší vývoj sociálnoprávnej ochrany detí malo vplyv prijatie zákona č. 100/1988 Zb. o sociálnom zabezpečení a prijatie Vyhlášky Ministerstva zdravotníctva a sociálnych vecí Slovenskej socialistickej republiky č. 151/1988 Zb. ktorou sa vykonáva zákon o sociálnom zabezpečení a zákon Slovenskej národnej rady o pôsobnosti orgánov Slovenskej socialistickej republiky v sociálnom zabezpečení (č. 106/1988 Zb.) Pre uvedenú vyhlášku sa v odbornej praxi vtedajších národných výborov ujal a používal názov „stopäťdesiatjednotka“. Zo znenia zákona o sociálnom zabezpečení je zrejmé, že do predmetu úpravy prevzal viaceré ustanovenia predchádzajúcej právnej úpravy, vrátane pojmov (napr. sociálna starostlivosť).

Podľa zákona o sociálnom zabezpečení sociálnou starostlivosťou zabezpečuje štát pomoc občanom, ktorých životné potreby nie sú dostatočne zabezpečené príjmami z pracovnej činnosti, dávkami dôchodkového alebo nemocenského zabezpečenia, prípadne inými príjmami, a občanom, ktorí ju potrebujú vzhľadom na svoj zdravotný stav alebo vek alebo ktorí bez pomoci spoločnosti nemôžu prekonať ťažkú životnú situáciu alebo nepriaznivé životné pomery. V oblasti sociálnej starostlivosti štát zabezpečuje poradenskú a výchovnú činnosť, najmä výchovu k zodpovednému rodičovstvu, k upevňovaniu rodinných vzťahov a k vzájomnej pomoci

medzi občanmi, predovšetkým k pomoci občanom ťažko zdravotne postihnutým a starým občanom, a poskytuje ďalšie dávky a služby.

V časti upravujúcej starostlivosť o rodinu a deti zákon o sociálnom zabezpečení upravoval pomoc rodinám s deťmi. Podľa tejto právnej úpravy príslušné orgány poskytujú na zabezpečenie životných potrieb nezaopatreným deťom, ich rodičom, najmä osamelým matkám (otcom) starajúcim sa o nezaopatrené deti, ženám v čase tehotenstva a prípadne ďalším občanom, ktorí majú v priamej starostlivosti nezaopatrené dieťa, služby a dávky sociálnej starostlivosti, a to najmä príspevok na výživu dieťaťa, príspevok na rekreáciu detí dôchodcu a ďalšie peňažné dávky, vecné dávky, opatrovateľskú službu a starostlivosť v zariadeniach sociálnej starostlivosti. Nemožno opomenúť ani ustanovenie, podľa ktorého príslušné štátne orgány v spolupráci so školami, zdravotníckymi zariadeniami a ďalšími organizáciami pripravujú deti a mládež poradenskou a výchovnou činnosťou na manželstvo a zodpovedné rodičovstvo, napomáhajú vytvárať priaznivé vzťahy v rodinách ohrozených rozvratom a prispievajú k prekonávaniu dôsledkov tohto rozvratu. Na plnenie týchto úloh zriaďujú príslušné štátne orgány aj manželské a predmanželské poradne. Príslušné štátne orgány zisťujú prípady ohrozeného alebo narušeného vývoja detí, pôsobia na odstránenie jeho príčin

a dôsledkov a zabezpečujú sociálno-právnu ochranu týchto detí.

Z vyššie uvedeného je zrejmé, že právna úprava sociálno-právnej ochrany detí, ako osobitného inštitútu ochrany a podpory detí bola väčšinou prevzatá z predchádzajúcich právnych predpisov, pričom podrobnejšiu právnu úpravu konkrétnych opatrení obsahovala Vyhláška č. 151/1988 Zb. Vývoj právnej úpravy sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately v právnych predpisoch sociálneho zabezpečenia smeroval k pomerne podrobnej úprave povinností na strane príslušných štátnych orgánov a zahŕňal v sebe tak významný preventívny prvok, ako aj konkrétne úlohy v prípade zákonom predpokladaných situácií, čo zjednodušovalo a zjednodušovalo aplikačnú prax vtedajších národných výborov.

Vyhláška č. 151/1988 Zb. upravovala popri správnych komisiách, z ktorých je treba pripomenúť komisiu starostlivosti o rodinu a deti aj podmienky a spôsob poskytovania sociálnej starostlivosti, poskytovanie dávok a služieb sociálnej starostlivosti, starostlivosť o rodinu a deti v a to ako poradenskú a výchovnú starostlivosť, vyhľadávanie občanov, ktorí potrebujú sociálnu starostlivosť, výchovné opatrenia, ochranu detí pred škodlivými vplyvmi, pomoc deťom v naliehavých prípadoch, sociálnoprávna ochrana detí a mládeže, náhradnú rodinnú starostlivosť, starostlivosť

o ťažkovychovatel'né deti, opatrovateľskú službu a peňažné a vecné dávky.

Za osobitne významnú možno považovať právnu úpravu poradenskej a výchovnej starostlivosti, ktorá je v porovnaní s ostatnými podmienkami a spôsobmi poskytovania sociálnej starostlivosti (z pohľadu súčasne platnej terminológie opatreniami sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately) upravená pomerne podrobne. Sústreďuje sa na niekoľko oblastí:

- výchovu k manželstvu a zodpovednému rodičovstvu najmä organizovaním a zabezpečovaním kultúrnej, zdravotnej a sociálno-výchovnej činnosti,
- poradenskú a výchovnú starostlivosť mládeži, snúbencom, manželom a iným občanom v manželských a rodinných vzťahoch, v otázkach plánovaného rodičovstva a náhradnej rodinnej starostlivosti aj prostredníctvom svojich zariadení (v tom čase manželských a predmanželských poradní), tieto sa zameriavajú najmä na manželstvá ohrozené rozvratom, na úpravu vzájomných vzťahov rozvedených rodičov a ich detí, na starostlivosť rodičov o deti zdravotne postihnuté a ja na medzigeneračné vzťahy v rodinách,
- poskytnutie alebo sprostredkovanie poradenstva rodičom a iným osobám zodpovedným za výchovu detí a tehotným ženám vo veciach výchovy a výživy detí a ďalších otázkach týkajúcich sa ich rodinných a sociálnych problémov,

- poradensko-výchovnú starostlivosť, prednášky a kurzy pre ženy a dievčatá zamerané na riadnu starostlivosť o deti a besedy s budúcimi osvojiteľmi a pestúnmi zamerané na ich prípravu na prijatie dieťaťa do ich starostlivosti a na výkon pestúnskej starostlivosti,
- usporiadavanie výchovno-rekreačných táborov pre deti z rodín, ktoré riadne neplnia spoločenské funkcie a pre deti s poruchami správania.

Všetky vyššie uvedené povinnosti, ktorých plnenie právna úprava uložila národným výborom poskytovali pre národné výbory dostatočný právny priestor pre ich preventívne pôsobenie vo vzťahu k rodičom, deťom, ale i ďalším cieľovým skupinám za účelom podpory riadneho plnenia funkcií rodiny, vrátane náhradnej rodiny ako aj za účelom predchádzania vzniku krízových situácií v rodine. Z hľadiska histórie používania pojmov v oblasti sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, ale aj rodinného práva je treba uviesť, že už v tejto vyhláške je používaný pojem „dieťa s poruchami správania“, ktorý v priebehu ďalšieho právneho vývoja rodinného práva a sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, ale aj vývoja sociálnej práce úplne nahradil pojem „ťažkovychovateľné dieťa“.

Zo systematiky vyhlášky č. 151/1988Zb. je zrejماً postupnosť právnych prostriedkov podpory a pomoci rodine s maloletými deťmi. Po vyššie uvedených úlohách zásadného preventívneho významu nasleduje v postupnosti právna úprava vyhľadávania občanov, ktorí

potrebujú sociálnu starostlivosť, výchovných opatrení, ochrany detí pred škodlivými vplyvmi a pomoci deťom v naliehavých prípadoch. Úlohy starostlivosti o rodinu a deti právna úprava zverila národným výborom a odhliadnuc od pre vtedajšie spoločenské zriadenie používanej terminológie a pojmov, možno celkom jednoznačne uviesť, že systém ochrany a pomoci rodičom a deťom v ich prirodzenom rodinnom prostredí poskytoval dostatočný právny i inštitucionálny priestor pre voľbu a prijímanie primeraných opatrení na úpravu rodinných pomerov dieťaťa tak, aby nemuselo dôjsť k jeho odňatiu zo starostlivosti rodičov. Nie je však možné celkom objektívne zhodnotiť, ako tieto možnosti mohla, mala využiť a využívala aplikačná prax aj vzhľadom na to že kolektívna výchova bola na území Slovenska po dlhé obdobie vo všeobecnosti preferovanou formou starostlivosti o deti, rovnako ako mieru intervencie do rodiny a jej intenzitu, ktorá zaznamenala významné zmeny v ďalšom právnom a spoločenskom vývoji.

Významnú zmenu, ktorá mala podstatný vplyv na vývoj právnej úpravy sociálnoprávnej ochrany detí priniesol zákon o sociálnej pomoci (č.195/1998 Z.z.). Popri právnej úprave riešenia hmotnej núdze občana, sociálnych služieb, kompenzácií sociálnych dôsledkov ťažkého zdravotného postihnutia priniesol i úpravu sociálnoprávnej ochrany a sociálnej prevencie a v rámci úpravy organizácie sociálnej pomoci priniesol úpravu

Rodinná mediácia (súčasný stav – perspektívy)

Milan Schavel a kol.

pôsobnosti štátnych orgánov sociálnej pomoci, obce a samosprávneho kraja a tiež úpravu vykonávania sociálnej prevencie a vybraných činností sociálnoprávnej ochrany a poskytovanie sociálneho poradenstva subjektmi, ktoré poskytujú sociálnu pomoc podľa tohto zákona (týmito subjektmi boli mimovládne organizácie, ktoré pôsobili a pôsobia v oblasti sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately).

Zákon o sociálnej pomoci upravil sociálnoprávnu ochranu ako činnosť na ochranu práv a právom chránených záujmov občanov, najmä maloletých a to:

- výchovná činnosť,
- organizovanie náhradnej rodinnej starostlivosti,
- rozhodovanie o:
 - o okamžitom umiestnení dieťaťa do starostlivosti nahrádzajúcej starostlivosť rodičov ak je dieťa bez akejkoľvek starostlivosti alebo ak je jeho život alebo zdravie v doterajšom prostredí vážne ohrozené,
 - o výchovných opatrenia, ak rodičia, iní občania zodpovední za výchovu dieťaťa alebo iní občania ohrozujú alebo narušujú riadnu výchovu dieťaťa, ak rodičia alebo iní občania zodpovední za výchovu dieťaťa vážne porušujú práva a povinnosti, najmä tým, že neutvárajú podmienky na výchovu, vzdelávanie a všestranný vývoj podľa schopností dieťaťa, alebo ak sa u dieťaťa prejavujú poruchy správania
- ďalšia činnosť.

Zákon o sociálnej pomoci upravoval sociálnu prevenciu ako odbornú činnosť na predchádzanie a na zabraňovanie príčin vzniku, prehlbovania alebo opakovania porúch psychického, fyzického, alebo sociálneho vývinu občana. Vo vzťahu k ochrane detí zákon výslovne upravoval, že sociálna prevencia sa vykonáva najmä pre maloletého:

- ktorého doterajšia výchova je vážne ohrozená alebo vážne narušená,
- s poruchami správania,
- ktorý zanedbáva povinnú školskú dochádzku,
- ktorému súd nariadil ústavnú výchovu alebo uložil ochrannú výchovu, a to pred nástupom na ich výkon, v čase ich výkonu a v čase po zrušení ústavnej výchovy alebo ochrannej výchovy,
- ktorý sa dopustil konania zo znakmi trestného činu, ktorý je týraný, pohlavne zneužívaný, alebo u ktorého je dôvodné podozrenie z týrania, alebo pohlavného zneužívania.

Zákon o sociálnej pomoci upravoval aj formy sociálnej prevencie, ktorými boli vyhľadávacia činnosť, nápravná činnosť, rehabilitačná činnosť, resocializačná činnosť a organizovanie výchovno- rekreačných táborov.

Táto právna úprava sa ukázala ako nepostačujúca a to aj napriek tomu, že priniesla i úpravu sociálnej práce na účely poskytovania sociálnej pomoci (ako získavanie a spracúvanie informácií o príčinách vzniku alebo možného vzniku hmotnej núdze alebo sociálnej núdze a o

potrebe poskytovania sociálnej pomoci, voľbu a uplatňovanie foriem sociálnej pomoci a sledovanie účinnosti ich pôsobenia) a úpravu sociálneho poradenstva (ako odbornej činnosti zameranej na zistenie rozsahu a charakteru hmotnej núdze alebo sociálnej núdze, na zistenie príčin jej vzniku, na poskytnutie informácií o možnostiach riešenia hmotnej núdze alebo sociálnej núdze a na usmernenie občana pri voľbe a uplatňovaní foriem sociálnej pomoci; sociálne poradenstvo sa poskytuje najmä rodinám. V rámci sociálneho poradenstva sa mohlo občanovi odporučiť poskytnutie poradenských služieb špecializovanými inštitúciami). Zákon o sociálnej pomoci priniesol zásadný ústup od dovtedy platnej podrobnej úpravy konkrétnych opatrení i úloh pre orgány starostlivosti o deti, v dôsledku čoho bolo treba pristúpiť k vypracovaniu novej právnej úpravy. Dôvody na vypracovanie návrhu novej právnej úpravy boli zhrnuté do troch základných oblastí : potreba úpravy vzťahov upravených nedostatočne alebo vôbec, zabezpečenie implementácie medzinárodných dokumentov do právneho poriadku SR a zabezpečenie kontinuálnej previazanosti úpravy výkonu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej prevencie s ostatnými právnymi predpismi a koncepčnými zámermi v oblastiach, ktoré bezprostredne s ich výkonom súvisia.

Prelomovým rokom v právnej úprave ochrany práv dieťaťa v systéme rodinného práva a sociálnoprávnej ochrany detí sa stal rok 2005, kedy bol prijatý zákon

o rodine a zákon o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele.

Sociálnoprávna ochrana detí bola po 42 rokoch opätovne upravená samostatným zákonom č. 305/2005 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ako už bolo uvedené odbornej i laickej verejnosti známym pod názvom „tristopäťka“.

Prijatiu oboch zákonov predchádzalo spracovanie a prijatie viacerých dokumentov nelegislatívnej povahy, najmä koncepcií, ale aj legislatívnych zámerov, z ktorých následne obidva zákony vychádzali.

Základné súvislosti a východiská pre výkon mediácie v oblasti sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately

Na Slovensku je samostatná právna úprava sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately účinná od 1. septembra 2005, pôvodná spoločná právna úprava sociálnej pomoci zanikla a aktuálne existujú osobitné právne úpravy pomoci v hmotnej núdzi, sociálnych služieb, kompenzácií ťažkého zdravotného postihnutia a sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately.

Sociálnoprávna ochrana detí je podľa zákona o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele súbor opatrení na zabezpečenie ochrany dieťaťa, ktorá je nevyhnutná pre jeho blaho a ktorá rešpektuje jeho najlepší záujem podľa Dohovoru o právach dieťaťa, na

zabezpečenie výchovy a všestranného vývinu dieťaťa v jeho prirodzenom rodinnom prostredí a na zabezpečenie náhradného prostredia dieťaťa, ktoré nemôže byť vychovávané vo vlastnej rodine.

Rovnako ako sociálnoprávna ochrana detí je aj sociálna kuratela súbor opatrení zameraných na odstránenie, zmiernenie a zamedzenie prehlbovania alebo opakovania porúch psychického vývinu, fyzického vývinu a sociálneho vývinu dieťaťa a plnoletej fyzickej osoby a na poskytovanie pomoci v závislosti o závažnosti poruchy a situácie, v ktorej sa nachádza dieťa alebo plnoletá fyzická osoba.

Zákon upravuje sociálnoprávnu ochranu detí a sociálnu kuratelu na:

- zabezpečenie predchádzania vzniku krízových situácií v rodine,
- zabezpečenie ochrany práv a právom chránených záujmov detí,
- zabezpečenie predchádzania, prehlbovania a opakovania porúch psychického vývinu, fyzického vývinu a sociálneho vývinu detí a plnoletých fyzických osôb ,
- zamedzenie nárastu sociálno-patologických javov.

Opatrenia sú upravené tak, aby sa ich voľbou a uplatnením dali riešiť situácie rôznej závažnosti a intenzity pre rôzne cieľové skupiny klientov, opatrenia je možné podľa potreby kombinovať a vykonávať ich v

rôznych prostrediach, vrátane výkonu opatrení na zabezpečenie výkonu súdnych rozhodnutí v zariadeniach.

Okrem opatrení na predchádzanie vzniku krízových situácií v rodine zameraných na intaktný terén (primárna prevencia), sú opatrenia vykonávané pre špecificky vymedzenú klientelu s tým, že zákon zároveň jasne delí zodpovednosť za ich výkon medzi štátnu správu a samosprávu, upravuje tiež aj podmienky za akých môže vykonávať opatrenia neštátny subjekt, ktorý musí mať akreditáciu MPSVR SR.

Veľká pozornosť je venovaná krízovým a konfliktným situáciám v rodine. Osobitne je upravený výkon opatrení v rozvodových situáciách, v situáciách, kedy je potrebné riešiť problémy v rodine, konflikty v rodine, prispôbiť sa novej situácii v rodine, v prípadoch, že ide o rodinu so špecifickým problémom a pod.

V rozvodových situáciách je orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately dieťaťu a jeho rodičom poskytnúť alebo sprostredkovať sociálne poradenstvo, rodičom dieťaťa odporučiť psychologickú pomoc (zabezpečiť úrad) a dieťaťu poskytnúť alebo zabezpečiť potrebnú psychologickú pomoc v každej fáze rozvodu.

Od 1. januára 2009¹ je súčasťou právnej úpravy povinnosť orgánu sociálnoprávnej ochrany detí

¹ Zákon č. 466/2008 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 305/2005 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

a sociálnej kurately ponúknuť, ak je to vzhľadom na situáciu v rodine treba, popri napr. adaptačných programoch, odborných metódach práce na pomoc deťom alebo plnoletým osobám, ktoré boli obeťami obchodovania a psychologickéj pomoci rodinám so špecifickým problémom a pri krízových situáciách, aj povinnosť ponúknuť mediáciu.

Mediácia sa v súčasnosti uplatňuje v rôznych oblastiach, využíva sa pri riešení rôznych sporov či konfliktov, je preto prirodzené, že si svoje miesto našla aj v oblasti sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately. Už z vyššie uvedeného historického kontextu je zrejmé, že súčasťou metód práce ktorými sa vykonávala sociálnoprávna ochrana detí a sociálna kuratela boli vždy techniky napomáhajúce riešeniu konfliktov, povaha riešených prípadov jednoznačne vyžaduje určité spôsobilosti na pomoc pri riešení konfliktných situácií. Aj keď sa mediácia ako osobitná metóda práce začala rozvíjať v 3. štvrtine minulého storočia, na Slovensku si svoje miesto našla až koncom minulého storočia. Mediácia sa postupne stala súčasťou odbornej prípravy sociálnych pracovníkov, začala sa objavovať ako metóda ktorá má byť využívaná na riešenie konfliktných situácií aj v rôznych európskych dokumentoch čo sa následne prejavilo aj v Slovenskom právnom poriadku.

Čo sa týka konfliktných situácií v rodine, po prvýkrát bolo využitie alternatívnych spôsobov riešenia sporov týkajúcich sa detí upravené v Európskom dohovore

o výkone práv detí z roku 1996, ktorý v článku 13 Sprostredkovanie a iné spôsoby riešenia sporov ustanovuje „Za účelom predchádzania alebo riešenia sporov alebo za účelom predchádzania konaniam pred justičným orgánom, ktoré sa týkajú detí, zmluvné strany musia napomáhať zavádzaniu sprostredkovania alebo iných postupov riešenia sporov a používaniu týchto metód na dosiahnutie zmieru vo vhodných prípadoch, ktoré určia zmluvné strany.“

Podpore rodinnej mediácie je venované aj Odporúčanie Výboru ministrov Rady Európy R (98)1 z roku 1998 o mediácii v rodinných veciach, podľa ktorého by mala byť mediácia v rodinných veciach použitá vo všetkých sporoch medzi členmi rodiny, tvorenej buď pokrvným príbuzenstvom alebo uzavretím sobáša a medzi osobami, ktoré žijú alebo žili v rodinných vzťahoch podľa predpisov vnútroštátneho práva. Toto odporúčanie podrobne uvádza zásady organizácie mediácie, procesu mediácie, vzťahu medzi mediáciou a prejednáváním veci pred súdom, podpory a prístupu k mediácii a medzinárodným otázkam mediácie.

Základné odporúčania schválil Výbor ministrov aj pre mediáciu v iných oblastiach - Odporúčanie Výboru ministrov Rady Európy č. R(99)19 o mediácii v trestných veciach, č. R (2001)9 o mediácii v správnych veciach a č. R (2002) 10 o mediácii v civilných veciach. V roku 2002 uviedla Európska komisia aj Zelenú knihu o alternatívnych spôsoboch riešenia sporov

v občianskych a rodinných veciach a o stave metód riešenia sporov v Európskej únii, ktorou zároveň dala podnet ku konzultáciám o možných opatreniach na podporu využívania mediácie. Na Zelenú knihu nadväzuje aj Európsky kódex správania pre mediátorov, vydaný komisiou v júli 2004, ktorý aj keď nie je záväzným dokumentom obsahuje základné princípy, ktoré by mali mediátori dodržiavať v oblasti civilnej mediácie.

Osobitne je treba uviesť, že využitie mediácie resp. iných spôsobov zmierlivého riešenia sporov predpokladajú aj pri cezhraničných civilných sporoch mnohé právne akty európskej únie². Základnú rámcovú legislatívu v občianskych a obchodných veciach zaviedol Európsky parlament a Rada Smernicou Európskeho parlamentu a Rady 2008/52/ES z 21. mája 2008 o určitých aspektoch mediácie v občianskych a obchodných veciach (ďalej len „Smernica o mediácii“). Hlavným cieľom tohto právneho nástroja je podporiť použitie mediácie v členských štátoch. Smernica o mediácii sa vzťahuje na cezhraničné spory v ktorých má

² Napr. Dohovor o právomoci, rozhodnom práve, uznávaní a výkone a spolupráci v oblasti rodičovských práv a povinností a opatrení na ochranu dieťaťa č. 344/2002 Z.z. ustanovuje že je potrebné uľahčiť dosiahnutie zmiernych riešení týkajúcich sa ochrany osoby alebo majetku dieťaťa vo veciach na ktoré sa vzťahuje dohovor prostredníctvom mediácie, zmierovacieho konania alebo podobných metód (čl. 31); Nariadenie 2201/2003 ES o súdnej právomoci a uznávaní a výkone rozsudkov v manželských veciach a vo veciach rodičovských práv a povinností zaväzuje Ústredné orgány určené na uplatňovania nariadenia prijať potrebné kroky (priamo alebo sprostredkovane) o.i. na uľahčenie dosiahnutia dohody medzi nositeľmi rodičovských práv a povinností mediáciou alebo inými metódami.

Rodinná mediácia (súčasný stav – perspektívy)

Milan Schavel a kol.

najmenej jedna zo strán bydlisko v inom členskom štáte, ako má ktorákoľvek z ostatných strán ku dňu, kedy strany súhlasili s využitím mediácie, alebo ku dňu, kedy je mediácia nariadená súdom, uplatňovanie ustanovení smernice by však nemalo brániť členským štátom uplatňovať tieto ustanovenia aj na vnútroštátne procesy mediácie.

Smernica o mediácii zaväzuje členské štáty, aby zabezpečili kvalitu mediácie a podporovali odbornú prípravu mediátorov. Stanovuje, že dohody vyplývajúce z mediácie sa môžu stať vykonateľnými, ak to požadujú obe strany. (napr. schválením zo strany súdu alebo potvrdením zo strany notára). Smernica o mediácii sa venuje aj dôvernosti mediácie - stanovuje, že v budúcom spore medzi stranami mediácie mediátor nemôže mať povinnosť predkladať dôkazy na súde ohľadom toho, čo sa počas mediácie dialo. Členské štáty sú povinné zosúladiť vnútroštátnu legislatívu so smernicou najneskôr do 21. mája 2011.

Európskemu vývoju zodpovedá aj vývoj slovenských právnych úprav. V roku 2003 bol prijatý zákon č. 550/2003 Z.z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Tento zákon upravuje výkon probácie a mediácie vo veciach, ktoré sa prejednávajú v trestnom konaní. Aj keď probácia a mediácia v trestnej oblasti nie je primárnym predmetom príspevku, je potrebné zdôrazniť prínos tejto právnej

Rodinná mediácia (súčasný stav – perspektívy)

Milan Schavel a kol.

úpravy nielen z pohľadu restoratívnej justície, ale tiež jej význam pre mediáciu ako takú. Za osobitne dôležité možno považovať z nášho pohľadu nielen samotné právne vymedzenie mediácie („mimosúdne sprostredkovanie riešenia sporu medzi poškodeným a obvineným“), vymedzenie podmienok jej výkonu, rámcové vymedzenie činností probačného a mediačného úradníka ale najmä úpravu predpokladov na výkon funkcie probačného a mediačného úradníka (vykonáva svoju činnosť v štátnozamestnaneckom pomere - zamestnanec súdu). Jasne stanovené prísne kvalifikačné predpoklady pre výkon mediácie v jednej oblasti neumožnili do budúcnosti zjemnenie požiadaviek v iných oblastiach.

Následne po zavedení inštitútu mediácie v trestnej oblasti nasledovala v roku 2004 právna úprava mediácie v občianskoprávných a obchodných veciach, vrátane práva v oblasti zamestnanosti a ochrany spotrebiteľa a oblasti správneho práva – zákon č. 420/2004 Z.z. o mediácii a o doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „Zákon o mediácii“). Zákon o mediácii upravuje výkon mediácie, základné princípy, organizáciu a účinky mediácie.

Mediácia je podľa tohto zákona mimosúdna činnosť, pri ktorej osoby zúčastnené na mediácii pomocou mediátora riešia spor, ktorý vznikol z ich zmluvného alebo iného právneho vzťahu (občianskoprávneho, rodinnoprávneho, pracovnoprávneho vzťahov

a obchodných záväzkových vzťahov). Zákon o mediácii sa vzťahuje aj na cezhraničné spory v ktorých má aspoň jedna zo strán bydlisko alebo obvyklý pobyt v inom členskom štáte³, než je členský štát ktorejkoľvek inej strany (k zákonom určenému dňu), čím je zároveň naplnená povinnosť Slovenskej republiky zosúladiť vnútroštátnu legislatívu so Smernicou Európskeho parlamentu a Rady 2008/52/ES najneskôr do 21. mája 2011.

Výkon mediácie podľa tohto zákona je podnikaním. „Mediátorom môže byť každá fyzická osoba zapísaná v registri mediátorov, na ktorej sa osoby zúčastnené na mediácii dohodnú a ktorá s osobami zúčastnenými na mediácii uzavrie dohodu o začatí mediácie. V úradne osvedčenej dohode o začatí mediácie sa osoby zúčastnené na mediácii písomne dohodnú s mediátorom na mediácii konkrétneho sporu⁴. Osoby zúčastnené na mediácii uzavrú písomnú dohodu o riešení sporu mediáciou t.j. že všetky alebo niektoré spory, ktoré medzi nimi vznikli alebo vzniknú v určenom zmluvnom vzťahu alebo inom právnom vzťahu, sa pokúsia vyriešiť mediáciou.“⁵

³ Členským štátom je na účely tohto zákona členský štát Európskej únie okrem Dánska.

⁴ Mediácia začína uložením dohody o začatí mediácie uzavretej osobami zúčastnenými na mediácii alebo zástupcami konajúcimi v rozsahu svojho oprávnenia konať za zastúpeného a mediátorom v Notárskom centrálnom registri listín

⁵ Za dohodu o riešení sporu mediáciou sa považuje aj dohoda o začatí mediácie.

Rodinná mediácia (súčasný stav – perspektívy)

Milan Schavel a kol.

Mediácia sa končí dňom uzatvorenia dohody, ktorá je výsledkom mediácie alebo dňom písomného vyhlásenia mediátora po konzultácii s osobami zúčastnenými na mediácii, že mediácia nebude pokračovať alebo dňom doručenia písomného vyhlásenia osoby zúčastnenej na mediácii adresovaného mediátorovi, že mediácia je skončená, alebo dňom doručenia písomného vyhlásenia jednej z osôb zúčastnených na mediácii adresovaného druhej osobe zúčastnenej na mediácii a mediátorovi, že mediácia je skončená. Dohoda, ktorá vznikla ako výsledok mediácie, má písomnú formu a je pre osoby zúčastnené na mediácii záväzná.

Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky vedie o.i. register mediátorov, do ktorého zapíše toho, kto je spôsobilý na právne úkony v plnom rozsahu, získal vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa na vysokej škole v Slovenskej republike alebo má uznaný doklad o vysokoškolskom vzdelaní druhého stupňa vydaný zahraničnou vysokou školou, je bezúhonný a má osvedčenie o úspešnom absolvovaní odbornej prípravy mediátora. Z registra mediátorov ministerstvo vyčiarkne toho, kto o to písomne požiadal, zomrel alebo bol vyhlásený za mŕtveho, bol pozbavený spôsobilosti na právne úkony alebo jeho spôsobilosť na právne úkony bola obmedzená, bol právoplatne odsúdený pre úmyselný trestný čin, nespĺňa predpoklady na zápis do registra mediátorov, nevyhovel pri opakovanom preskúšaní alebo preskúšanie v určenom termíne

nevykonal. Podmienkou je tiež, že sa mediátor zúčastňuje pravidelného vzdelávania ktoré organizuje ministerstvo (minimálne dva odborné semináre počas 5 rokov), nesplnenie tejto podmienky má za následok preskúšanie mediátora.

Okrem vyššie uvedených možností využitia mediácie má tiež každý právo podľa zákona č. 365/2004 Z.z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon) na právnu ochranu vo veciach súvisiacich s porušením zásady rovnakého zaobchádzania aj mimosúdnou cestou prostredníctvom mediácie podľa zákona o mediácii. Predpokladajú sa tiež zmeny v obsahovej náplni Centra právnej pomoci⁶ ktoré bude môcť **sprostredkovať riešenie sporu aj formou mediácie**. V návrhu novely zákona je navrhnuté aby centrum mohlo na tento účel určiť niektorého z mediátorov zapísaných v zozname vedenom ministerstvom. spravodlivosti.

Ako už bolo uvedené od 1. januára 2009 zavedený inštitút mediácie aj do právnej úpravy sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately. Konkrétne bol doplnený novými odsekmi pôvodný § 11, podľa ktorých je možné, ak orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately pri vykonávaní opatrení podľa

⁶ Z.č. 327/2005 Z.z. o poskytovaní právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi a o zmene a doplnení zákona č. 586/2003 Z.z. o advokácii a o zmene a doplnení

Rodinná mediácia (súčasný stav – perspektívy)

Milan Schavel a kol.

zákona zistí, že dieťa, rodič alebo osoba, ktorá sa osobne stará o dieťa, potrebujú pomoc z dôvodu, že nie sú schopní riešiť problémy v rodine alebo konflikty v rodine a nemožno vykonať iné opatrenia na predchádzanie vzniku krízových situácií v rodine, navrhnúť ako súčasť vykonávaných opatrení vykonanie alebo zabezpečenie vykonania mediácie ako odbornej metódy na uľahčenie riešenia konfliktných situácií v rodine (§ 11 ods. 3 písm. a).

Podľa § 11 ods. 4 mediácia zákona o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kurately nie je mimosúdna činnosť na riešenie sporu podľa osobitného predpisu, ktorým je zákon o mediácii a vykonávaním alebo zabezpečením vykonávania mediácie na účely sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately nie sú dotknuté práva a povinnosti iných subjektov podľa zákona o mediácii. Na vykonávanie mediácie ako odbornej metódy na riešenie konfliktných situácií v rodine na účely sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately sa zákon o mediácii nevzťahuje.

Podľa § 93 ods. 7 zákona o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kurately mediáciu na riešenie sporov vo veciach sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately môžu vykonávať len fyzické osoby, ktoré skončili odbornú akreditovanú prípravu mediátora. Na vykonávanie mediácie ja teda potrebné splnenie

zákona č. 455/1991 Zb o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov v znení zákona č. 8/2005 Z.z. v znení neskorších predpisov.

Rodinná mediácia (súčasný stav – perspektívy)

Milan Schavel a kol.

osobitného kvalifikačného predpokladu – akreditovaný výcvik v mediácii. V prípade, že orgán sociálnoprávnej ochrany detí asociálnej kurately nedisponuje zamestnancom, ktorý má absolvovanú takúto prípravu môže mediáciu objednať u externého mediátora, ktorý musí splniť podmienku absolvovania odbornej akreditovanej prípravy mediátora prostredníctvom tzv. priorit.⁷

Mediácia je v oblasti sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately chápaná ako jedna z odborných metód práce, ktorá má byť využívaná ako súčasť výkonu opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately. Je preto potrebné zdôrazniť rozdiel medzi mediáciou vykonávanou podľa zákona o mediácii a mediáciou vykonávanou na účely sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately.

Mediácia ako odborná metóda práce na účely sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately je vždy vykonávaná ako súčasť výkonu opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately. Nakoľko ju orgán sociálnoprávnej ochrany detí asociálnej kurately vykonáva primárne v rámci vlastného výkonu je pochopiteľné, že sa nemôže jednať o podnikanie (čo však nevylučuje objednanie mediácie u mediátora, ktorý spĺňa túto podmienku podľa zákona o mediácii). Z rovnakého

⁷ úrady práce sociálnych vecí a rodiny môžu zabezpečiť svoj výkon za zákonom určených podmienok aj prostredníctvom akreditovaných subjektov a prostredníctvom mediátorov, podmienka akreditácie MPSVR SR sa na mediáciu nevzťahuje.

dôvodu ten, kto vykonáva mediáciu nemusí byť vedený v registri mediátorov ministerstva spravodlivosti. Najvýraznejší rozdiel je v tom, že pri výkone mediácie na účely sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately sa neuzatvárajú dohody o riešení sporu mediáciou ani dohody o mediácii podľa zákona o mediácii. Ako pracovný postup sa využívajú štandardné techniky sociálnej práce založené na dohode, ktorá nemá právne záväzný charakter. Klienti orgánov sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately sú vždy informovaní o význame a cieľoch mediácie, o podmienkach výkonu mediácie, osobitne o tom že dohody v rámci sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately nemajú právne záväzný charakter.

Významným je aj fakt, že mediácia vykonávaná v rámci výkonu opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately je vykonávaná rovnako ako všetky iné opatrenia (s výnimkou poskytovania starostlivosti v zariadeniach) bez úhrady.

Vykonávanie mediácie v oblasti sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately zamestnancami orgánov sociálnoprávnej ochrany detí však prináša zvýšené nároky na ich profesionalitu. Je mimoriadne obtiažne zvládnuť kombináciu rolí vykonávateľa opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately a vykonávať mediáciu - viesť prípady a pracovať s deťmi, rodinami a zároveň zachovať istú nezávislosť pri používaní mediačných techník s cieľom riešiť

Rodinná mediácia (súčasný stav – perspektívy)

Milan Schavel a kol.

a vyriešiť konflikt, ktorý je spravidla súčasťou širšieho problému.

Použitá literatúra:

Zákon č. 69/1952 Sb. o sociálno-právnej ochrane mládeže a jeho vykonávací predpis nariadenie Ministerstva spravodlivosti č. 70/1952 Sb.

Koncepcia transformácie sociálnej sféry Slovenskej republiky, 1996.

Zákon č. 195/1998 Z.z. o sociálnej pomoci v znení neskorších predpisov,

Legislatívny zámer návrhu zákona o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej prevencii (MPSVR SR, 2002).

Zákon č. 305/2005 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení neskorších zákonov v znení neskorších predpisov.

Dôvodová správa k návrhu zákona o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele, 2005.

Dôvodová správa k návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele, 2008

Európsky dohovor o výkone práv detí, 1996.

Odporúčanie Výboru ministrov Rady Európy R (98)1, 1998.

Odporúčanie Výboru ministrov Rady Európy č. R(99)19 o mediácii v trestných veciach, 1999.

Odporúčanie Výboru ministrov Rady Európy č. R (2001)9 o mediácii v správnych veciach, 2001.

Odporúčanie Výboru ministrov Rady Európy č. R (2002) 10 o mediácii v civilných veciach, 2002.

Rodinná mediácia (súčasný stav – perspektívy)

Milan Schavel a kol.

Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2008/52/ES o určitých aspektoch mediácie v občianskych a obchodných veciach.

Zákon č. 550/2003 Z.z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 420/2004 Z.z. o mediácii a o doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Dôvodová správa k návrhu zákona o mediácii, 2004.

Zákon č. 365/2004 Z.z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon).

Zákon .č. 327/2005 Z.z. o poskytovaní právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi a o zmene a doplnení zákona č. 586/2003 Z.z. o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov v znení zákona č. 8/2005 Z.z. v znení neskorších predpisov.

Vzdělávání rodinných mediátorů v české republice

PhDr. Lenka Holá, PhD.

Abstrakt

Rodinné konflikty jsou považovány za jedny pro mediátora z nejnáročnějších. Svými tématy i povahou vztahů. S tím korespondují vysoké požadavky na jeho znalosti, dovednosti a osobnostní předpoklady. Umocněny jsou v České republice zákonem o mediaci. Ten stanovuje specifické požadavky na mediátora v rodinných konfliktech a dovoluje mu vykonat zkoušku z rodinné mediace až po zvládnutí základní zkoušky mediátora. Současně je rodinná mediace poskytována i mimo rámec zákona o mediaci, kde požadavky na kompetence mediátorů nejsou stanoveny prakticky vůbec. Je ponecháno na jejich profesním svědomí, nakolik se kvalifikují. Avšak, mají mediátoři možnost vzdělávat se tak, aby všem nárokům dostáli? Příspěvek analyzuje požadavky na kompetence rodinných mediátorů a možnosti, jak je získat. Představuje vzdělávání v rodinné mediaci v zahraničí a v České republice a naznačuje oblasti, které by bylo vhodné do vzdělávacích programů pro rodinné mediátory zakomponovat.

Kľúčová slova rodinná mediace, rodinný mediátor, kompetence, vzdelávacie potreby, vzdelávaní

Úvod

Príspevek vychází z jednoduché premisy, že kvalitní rodinnou mediaci mohou poskytovat kvalifikovaní, kompetentní mediátoři. Za odborné kompetence považujeme soubor znalostí, schopností, dovedností, zkušeností a osobnostních rysů pracovníka. Kdy každá z nich hraje v mediaci důležitou a nezastupitelnou roli. Proto je potřeba kompetence mediátora upevňovat a dále rozvíjet. Cílem příspěvku je analyzovat požadavky na kompetence rodinných mediátorů a možnosti, jak je získat. Představuje vzdělávání v rodinné mediaci v zahraničí a v České republice s pojetím rodinné mediace jako specializačního vzdělávání. To pak analyzuje a navrhuje oblasti, které by bylo vhodné do vzdělávacích programů pro rodinné mediátory zakomponovat.⁸

Požadavky na kompetence rodinných mediátorů

V profesních organizacích, vzdělávacích institucích a legislativních orgánech je diskutovaná otázka, jaké profese, s jakým vzděláním by měl mediátor být a jaké další podmínky by měl splňovat. Základem pro stanovení

⁸ Ke zpracování části příspěvku byly použity výstupy z výzkumného projektu „Rodinná mediace“, IGA č. PF_2013_006, realizovaného v r. 2014 na Právnické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci.

požadavkú na kvalifikaci mediátora je definování kompetencí pro výkon profese.

Kompetence mají jak individuální, tak i sociální dimenzi. Na rozdíl od kvalifikace vyjadřují **jednání v reálných situacích**. Mohou být děleny na odborné, metodické, sociální a osobnostní. Kompetence v kontextu zvládnání pracovních situací bývají nejčastěji vyjádřeny znalostmi, schopnostmi, povahovými rysy, postoji, dovednostmi a zkušenostmi konkrétního pracovníka. Být kompetentní tedy znamená být schopný (Jarvis, 1999).

Multidisciplinarita, která se uplatňuje v řešení rodinných konfliktů, dává možnost uplatnění různých vzdělání mediátorů: např. v sociologii, právu, psychologii, sociální práci či pedagogice (andragogice). Podle **profesní příslušnosti** se svými důrazy liší jak jednotlivá odborná pojednání, tak vykonávaná mediační praxe. To pravděpodobně ovlivňuje i názorové rozdíly na **cíle a úkoly** rodinného mediátora. Někteří říkají, že mediátor by měl pomáhat rodičům sdělovat jejich potřeby a obavy, pomáhat jim v jejich lepší komunikaci. Jiní zdůrazňují, že mediátor jim musí pomoci porozumět výhodám a nevýhodám jejich pozic a nastítnit jim možné scénáře vývoje, pokud nedospějí k dohodě. Další skupina zastává názor, že hlavním úkolem mediátora je změna jejich vztahu, tj. změna nepřátelství na konstruktivní vztah a chování. Nejlepší zájmy jejich dětí budou

vyžadovat jejich nejlepší vztah jako rodičů (Holá a kol., 2014).

Dnes má mediální praxe (v celosvětovém měřítku) a systém využívání mediace v rodinných a rozvodových sporech mnoho forem. Dvojitý systém – povinné a dobrovolné - účasti na mediaci vedl k různosti požadavků na kompetence rodinných mediátorů. V rodinných konfliktech s nezletilými dětmi působili mediátoři – psychologové. Ti byli kompetentní řešit s rodiči problémy péče o dítě, ale ne dostatečně záležitosti finanční. Argumentovali tím, že finanční a majetkové spory lze řešit poměrně rychle, kdy rozhodování o tom se do značné míry opírá o právo a systém pravidel. To však v otázkách péče o dítě takto explicitně stanovit nelze (Pearson, Ring, Milne, 1983). Proto se jako schůdné ukázalo rozdělení kompetencí – řešení otázek péče o děti by bylo věcí mediátorů s psychologickým, sociologickým či pedagogickým vzděláním, majetkové vypořádání by nebylo součástí mediace a pokud ano, bylo by v kompetenci mediátora s právním vzděláním. Účast na mediaci řešící pouze otázku péče o děti by ale významně omezila možnosti rodičů hledat přijatelná řešení i v dalších oblastech sporů. Otázky řešené v rámci rozvodového řízení rodin s nezletilými dětmi jsou komplexní, multioborové povahy. To se odrazilo i v zaměření vzdělávání rodinných mediátorů. Dnešním trendem je požadavek vysoké kompetentnosti rodinných mediátorů a multidisciplinární znalosti. Cesta tedy není v

rozdělování témat mezi profesionály různých vědních oblastí, ale ve zvyšování tlaku na kvalifikaci a kompetence pro komplexní řešení konfliktů vyplývajících z rodinných vztahů.

Osobnostní předpoklady

Osobnostní předpoklady považujeme pro výkon profese mediátora za stejně důležité, jako odborné znalosti a dovednosti. A u rodinných mediátorů to platí zvlášť. Mediátoři vstupují do velmi privátních vztahů zejména rodičů a dětí. To předpokládá empatii, vřelost a opravdovost, schopnost vhledu do situace klienta, vstřícný zájem a respekt ze strany pomáhajícího pracovníka. K dalším osobnostním předpokladům se počítá tvořivost a flexibilní důraznost. Podstatnou součástí výkonu praxe je také schopnost adekvátního zvažování a hodnocení situace klientů, k níž je třeba určité zkušenosti a zralosti. Zejména v anglosaské praxi se zdůrazňuje respektování základních lidských práv, smysl pro sociální spravedlnost, respektování osobní svobody a uznávání zásady svobodného rozhodování klientů.⁹

K tomu lze uvést výsledky zajímavých studií, kdy bylo zkoumáno, jaké dovednosti mediátora jsou spojeny s úspěšnou mediací. Goldberg (2005) zjistil, že klíčovým

⁹ Více k problematice osobnostních dispozic rodinných mediátorů In. HOLÁ, L. a kol. Rodinná mediace v České republice. Praha: Leges, 2014.

byl rozvoj a kvalita vztahu mezi mediátorem a účastníky mediace. Goldberg a Shaw (2007) provedli výzkum 216 advokátů-mediátorů, kdy zjišťovali, co při mediaci udělali (a neudělali). Zjistili, že úspěšní mediátoři byli schopni získat důvěru stran svou empatií, respektem a péčí o ně. Úspěšní mediátoři se projevovali neutrálně, důvěryhodně, nezaujímalí hodnotící postoje, byli bystří, rychle přemýšleli. Dále byli trpěliví, diplomatictí, kladli dobré otázky. Úspěšní mediátoři byli upřímní, používali humor k odlehčení obtížných situací, byli klidní, flexibilní a kreativní. Autoři uzavírají, že všechny tyto projevy podmiňují důvěru klientů v mediátora a jsou základním předpokladem pro úspěšnou mediaci.

Odborné znalosti a dovednosti

Za odborné znalosti lze považovat teoretické vědomosti odborného charakteru získané vzděláním nebo i bez něj. Z hlediska výkonu profese mediátora je potřeba rozlišit odborné znalosti a dovednosti metody mediace, znalosti věcného podstaty konfliktu a znalost právního kontextu řešení konfliktu.

Odborné znalosti a dovednosti **metody mediace** získá mediátor vzděláváním v mediaci a dalších oblastech potřebných k poskytování mediačních služeb. Jsou nezbytným předpokladem pro jeho kompetentnost a efektivní službu klientům. Samostatnou kapitolu tvoří znalosti specifík rodinné mediace, role dítěte a jeho zapojení do rodinné mediace.

Předmětem rodinné mediace jsou rodinné konflikty. Pokud tedy hovoříme o potřebě **odborných znalostí** rodinného mediátora, je to široká paleta oblastí, které s jejich řešením souvisí. Namátkou uvádíme psychologie a sociologie rodiny, jejich funkcí, poruch, dále rozvod a rozchod rodičů, reakce dětí na rozpad rodiny, problematika domácího násilí, vývojové psychologie, mezigeneračních vztahů, znalosti sociálně-právní problematiky, interkulturality.

Hloubka odborných znalostí mediátora přímo souvisí s jeho orientací a přístupem k mediaci. Avšak v případě rodinné mediace, která zachází s takovými hodnotami, jako jsou zájmy dětí, jejich zdravý vývoj, kvalita rodinného života, spokojený život, nelze než výše naznačené odborné znalosti od rodinného mediátora požadovat. Nadto se rodinná mediace pohybuje na pomezí soukromého a veřejného práva a výstupy z ní bývají nezřídka součástí soudního rozhodování. Dostáváme se tak k otázce právního kontextu rodinné mediace a požadavků na právní znalosti rodinného mediátora.

Rodinné mediaci dává **rodinné právo** základní rámec. Výstupem z rodinné mediace může být uvolnění napětí ve vzájemných vztazích, vyjasnění událostí z minulosti, nastolení nové kvality komunikace či ústní dohoda na řešení problému, a to zejména tam, kde mediátora vyhledali členové rodiny o své vlastní vůli a bez vstupu institucí. Zde je role práva téměř

zanedbatelná. Naproti tomu v rodinných sporech, ktoré již nabyly takové intenzity, že je ohroženo zdravé fungování rodiny a do řešení vstupují státní instituce (např. orgán sociálně právní ochrany, policie, státní zastupitelství, soud), je význam rodinného práva mnohem větší. Výsledná řešení před ním musí obstát (Holá a kol., 2014). Nelze pravděpodobně zaujmout obecně přijímané stanovisko, co se týká znalostí (příp. vzdělání) mediátorů v oblasti práva. Shoda panuje v tom, že jistou znalost práva a zákonů musí mediátor mít (Holá, 2011). Osobně však základní znalost právního kontextu řešení rodinných konfliktů považujeme za důležitou podmínku poskytování mediace v této oblasti. Konečně, znalost rodinného práva vyžaduje i odborná zkouška z rodinné mediace, jak uvedeme dále.

Debata o otázkách kompetencí mediátorů je stále živá a dosud nezodpovězená. Ke konsenzu ani země, kde má mediace mnohem delší tradici, zatím nedošly. Obecně lze říci, že čím více je mediace využívána v rámci soudního rozhodování a pokud účast na ni je podmínkou pro možnost následného soudního slyšení u vymezených oblastí konfliktů (zejm. rozvodových rodin s nezletilými dětmi), tím se **požadavky** na kompetence mediátorů **zvyšují**.

Formy poskytování rodinné mediace v České republice

Mediace je v České republice poskytovaná čtyřmi způsoby - ve smyslu zákona č. 202/2012 Sb., o mediaci; na základě živnostenského oprávnění; v rámci pracovněprávního vztahu a dobrovolnicky. Totéž platí i o rodinné mediaci. K rodinné mediaci dle zákona o mediaci pojednáme v následující části. Zde se alespoň základním způsobem zaměříme na další tři uvedené formy.

Mediace poskytovaná soukromými subjekty na základě živnostenského oprávnění jako živnost volná neklade na mediátory žádné kvalifikační požadavky¹⁰. Může ji tedy poskytovat v podstatě kdokoliv, kdo vyhoví podmínkám živnostenského zákona č. 455/1991 Sb. Kvalita není kontrolovatelná. To je zejména v případě rodinných mediací a požadavků kladených na rodinné mediátory alarmující. Nicméně, do účinnosti zákona o mediaci to byla důležitá forma poskytování mediačních služeb v České republice, která přispěla k jejich etablování a rozvoji. V současné době nám zkušenosti se vzděláváním v mediaci ukazují, že ten, kdo absolvuje základní výcvik v mediaci (v ČR zpravidla 100 hodinový), má ambice vykonávat mediaci jako zapsaný mediátor nebo jako pracovník organizace poskytující

¹⁰ Živnost volná je definovaná v § 25, odst. 1 živnostenského zákona jako živnost opravňující k výkonu činností, pro jejichž provozování tento zákon nevyžaduje prokazování odborné ani jiné způsobilosti.

mediační služby. Nově vznikajících „živnostníků“ v mediaci je zřejmě tedy málo.

Rodinná mediace formou pracovněprávního vztahu je nejčastěji poskytovaná v rámci činnosti nestátních neziskových organizací. Ty ji nabízejí samostatně jako jednu ze svých aktivit (příkladem je Mediační centrum Brno), nebo ji registrují jako sociální službu dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Příkladem této druhé formy poskytování rodinné mediace je např. Mediační centrum Ostrava (jako samostatné oddělení ostravské pobočky Fondu ohrožených dětí), kde je rodinná mediace registrovaná jako sociálně-aktivizační služba pro rodiny s dětmi. Mediátoři jsou v zaměstnaneckém poměru nebo mediaci vykonávají na základě dohody o pracích konaných mimo pracovní poměr (dohoda o provedení práce dle § 75 zákoníku práce¹¹ a dohoda o pracovní činnosti dle § 76 zákoníku práce). Je v zájmu těchto organizací, jejich odborného renomé, aby hlídaly a podporovaly kvalitu poskytovaných mediačních služeb. V neposlední řadě je to také otázka existenční.

Mediační centrum pro rodinné a občanskoprávní spory v Ostravě (dále MC) vzniklo v roce 2005, přičemž požadavek na jeho vznik vzešel od sociálních pracovníků orgánů sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD) a jako výstup z komunitního plánování města Ostravy. MC

¹¹ Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce.

Rodinná mediácia (súčasný stav – perspektívy)

Milan Schavel a kol.

funguje v rámci pobočky Fondu ohrozených dětí Ostravě. Je to první zařízení tohoto typu v České republice. Začínalo s pěti mediátory a zhruba dvaceti mediačními kauzami během prvního roku existence. V současné době má MC deset pracovníků, z toho sedm mediátorů, dva sociální pracovníky a odborného garanta. Problematika, které se MC primárně věnuje, je oblast rodinných sporů, zahrnujících spory partnerské, manželské, rodinné, mezigenerační. Nejvíce jsou řešeny spory týkající se porozvodového uspořádání, péče o děti, výživného, kontaktů rodičů s dětmi. Klienty do MC směřují sociální pracovníci OSPOD nebo soudci či přicházejí z vlastní iniciativy, na základě informací z letáků, internetu a sdílené zkušenosti. V současné době je ročně evidováno kolem sta mediačních případů, zhruba v 60 % případů je uzavřena mediační dohoda. Všichni mediátoři jsou externími pracovníky, vzděláním sociální pracovníci, psychologové, sociologové a andragogové. Všichni jsou absolventy základního 100 hod. výcviku v mediaci, všichni také mají praxi v práci s cílovou skupinou služby, tedy s rodinami s dětmi. Celý odborný tým se účastní pravidelných supervizí a dalšího vzdělávání v oblastech, které sám identifikuje pro kvalitní rodinné mediace jako potřebné (Nováková, Holá In. Holá a kol., 2013).

Dobrovolnická mediace není v ČR více rozvinutá. O to vítanější jsou ojedinělé aktivity obcí, které od počátku 90. let min. století pro řešení konfliktů v komunitě zřizovaly tzv. smířčí rady. Paleta konfliktů řešených

smírčími radami je široká. Nejčastěji to jsou konflikty sousedské a interetnické, v jejichž řešení bývají často zainteresováni i další členové rodiny. Tak se velmi snadno z těchto konfliktů mohou vyvinout i konflikty mezi příslušníky jedné rodiny či mezi rodinami navzájem. Mediátoři ve smírčích radách pracují dobrovolně, ve svém volném čase a zdarma. První smírčí rada vznikla v městské části Praha 5, nyní pracují např. ve Vsetíně, Ostravě, Praze 2 a Pardubicích, na Slovensku např. v Levicích, Nových Zámčích a Prešově.

Rodinná mediace dle zákona o mediaci

Zákon o mediaci (zákon č. 202/2012 sb., o mediaci a o změně některých zákonů) v § 2 písm. a) za mediaci považuje „postup při řešení konfliktu za účasti jednoho nebo více mediátorů, kteří podporují komunikaci mezi osobami na konfliktu zúčastněnými (dále jen „strana konfliktu“) tak, aby jim pomohli dosáhnout smírného řešení jejich konfliktu uzavřením mediační dohody“. Zákon o mediaci (dále také ZoM) stanovuje požadavky jen na mediátory vykonávající mediaci dle tohoto zákona. *Jde o tzv. zapsané mediátory. Těmi jsou dle § 2 písm. c) fyzické osoby zapsané v seznamu mediátorů. Rodinná mediace se podle § 2 písm. b) ZoM zaměřuje na řešení konfliktů vyplývajících z rodinných vztahů.*

Zkouška mediátora je upravena ve vyhlášce MSp. č. 277/2012 Sb. o zkouškách a odměně mediátora (dále vyhláška), kde v § 2 jsou uvedeny náležitosti zkoušky.

Zkouška se sestává z písemné a ústní části, zkouška z rodinné mediace je pouze ústní. Při zkoušce se za účelem prověření znalostí potřebných k výkonu činnosti mediátora zjišťují znalosti z oblasti:

1. mediace a dalších způsobů mimosoudního řešení sporů, včetně příslušné právní úpravy,
2. mediačních technik,
3. základních lidských práv a svobod,
4. občanského, obchodního a pracovního práva,
5. rodinného práva,
6. práva na ochranu spotřebitele,
7. občanského práva procesního,
8. základů psychologie a sociologie.

Písemná část zkoušky mediátora se koná formou testu a je neveřejná. Trvá nejdéle dvě hodiny. Podmínkou úspěšného vykonání je uvedení správné odpovědi na alespoň 75 % otázek (§ 7). Ústní část zkoušky je upravena v § 8 vyhlášky. Je veřejná a trvá také nejdéle dvě hodiny. Může ji vykonat jen uchazeč, který uspěl u písemné části. Ústní část zkoušky se dle § 8, odst. 3 vyhlášky sestává z praktické demonstrace mediačních dovedností, a to zejména v oblasti osobní interakce, způsobu vystupování, usnadňování vyjadřování, analýzy konfliktu, vedení vyjednávání, etického chování, komunikace, projevování empatie, aktivního naslouchání a strategické intervence. Mediační dovednosti uchazeč prezentuje v simulované mediaci.

Při zkoušce z rodinné mediace (§ 8, odst. 5 vyhlášky) se prověřují zejména mediační schopnosti a dovednosti potřebné pro řešení konfliktů vyplývajících z rodinných vztahů, dále znalosti rodinného práva, úpravy majetkových práv, znalosti z oblasti práv a psychologie dítěte, domácího násilí, mezigeneračních vztahů a komunikace. Součástí zkoušky z rodinné mediace je prezentace mediačních dovedností formou simulovaného mediačního jednání zaměřeného na vztahy vyplývající z rodinných konfliktů.

Z uvedeného výčtu podmínek zkoušky mediátora a zkoušky z rodinné mediace pro oprávnění vykonávat mediaci dle ZoM je zřejmé, že kompetenční **nároky na mediátory jsou vysoké.**¹²

Zákon je účinný tři roky a můžeme tedy už nyní dojít k určitým poznatkům a zkušenostem. Především je důležité říci, že nastavená náročnost zkoušek byla kvalifikovaným a moudrým rozhodnutím. Zkoušky jsou branou do profese, prubířským kamenem uchazečů, kteří chtějí mediaci vykonávat na nejvyšší úrovni garantované státem. Jako zapsaní mediátoři, na které se s důvěrou obrací klienti. Jako odborníci, kteří jsou výkonem mediace dle zákona součástí justičního systému, a oprávněně se od nich očekává vysoce kvalifikovaná

¹² Kdy zkušenosti ukazují, že přibližně jen polovina uchazečů u zkoušek uspěje. Přesné údaje pak má k dispozici MSp ČR, které zkoušky organizuje a vykonává nad činností zapsaných mediátorů dohled.

činnost. Snad tento trend udrží ministerstvo spravodlnosti i nadále. Očekávání je opřeno také o Důvodovou zprávu k vládnímu návrhu zákona o mediaci, kde požadavek na vysokoškolské vzdělání a složení zkoušek mediátora jsou odůvodňovány skutečností, že stát musí mít jistotu, že v případě nařízení prvního setkání se zapsaným mediátorem strany posílá k odborníkům.

Pro úplnost uvádíme, že k 25. 9. 2015 bylo ve veřejně přístupném seznamu zapsáno 192 mediátorů, přičemž specializaci na rodinnou mediaci získalo 18 mediátorů. Otázkou je, kolik zapsaných mediátorů ČR potřebuje? Je jich málo, dost nebo mnoho? Relevantní odpověď nezískáme, než výzkumem. V tento okamžik však příklady z praxe víme, že soudy je mediace využívána málo, jsou však poměrně velké regionální rozdíly; ne všichni zapsaní mediátoři poskytují mediaci, kdy mnozí z nich vidí zapsání v seznamu mediátorů jen jako reklamní tah; mediátoři se zájmem o mediaci - po překonání počátečních překážek s rozvojem své praxe - mají nyní již dostatečnou klientelu a klientů, kteří by potřebovali pomoc mediátora, je mnoho.

Vzdělávání v rodinné mediaci jako specializační vzdělávání

Rodinná mediace je multidisciplinární záležitostí a její důležité elementy nemohou být poznány a osvojeny v krátkodobém výcviku. Taylor (1994) dochází k tomu, že je nutné vytvářet specializované, profesionálně

organizované programy a prenášať je do praxe. Na potrebu prúbežného vzdelávania v mediácii, zejména praktické zaměření, poukazují také další autoři (např. Kovach, 1994, Lang, Taylor, 2000, Hoffman, Bowling, 2000).

Co je možno považovat za adekvátní vzdelávání v dalších fázích vývoje odbornosti mediátora však není dosud přesněji charakterizováno (Harges, 1997). Výzkum Liebermanové, Foux-Levyho a Segala (2005) ukázal, že **další profesní vzdelávání mediátorů** by mělo obsahovat moduly k ověření, zda jsou dodržovány základní principy mediace a rozvíjeny či zpevňovány mediační dovednosti. Autoři podporují zážitkový model výcviku v mediácii, který by kromě znalostí zahrnoval nácvik dovedností, sebereflexe a analýzy mediační situace. Autoři poznamenávají, že praktické zkušenosti jsou nepostradatelnou součástí vzdelávání mediátorů, zejména v reálných případech jako ko-mediátor pod vedením zkušenějšího kolegy. Současně poměrně silný hlas zaznívá pro výcviky v mediácii v interdisciplinárním pojetí (např. Severson, 1998, Irving, Benjamin, 1995). Je navrhován multidisciplinární přístup kombinací různých profesí ve výcvikové skupině. To podle autorů povede k dialogu a navázání potřebné spolupráce mezi profesemi.

Na základě těchto sdělení v literatuře jsme v r. 2012 provedli orientační komparaci vzdelávání mediátorů ve vybraných státech Evropy. Došli jsme k závěru, že sice požadavek prúbežného vzdelávání v mediácii je teoretiky

a výskumníky opakovaně vznášen, avšak praxe na něj nereflexuje.¹³ V žádné z evropských zemí nebylo vzdělávání mediátorů nastaveno tak, aby vycházelo **z identifikovaných kompetencí** pro výkon profese mediátora a **systematicky zajišťovalo** počáteční i další vzdělávání v mediaci.¹⁴ To můžeme vztáhnout i na rodinnou mediaci a rodinné mediátory.

V České republice se výzkumem vzdělávacích potřeb rodinných mediátorů zabývala Vrabcová (2013). V té době praktikoval rodinnou mediaci v ČR stále ještě nízký počet mediátorů, proto autorka zvolila kvalitativní metodu výzkumu, a to polostrukturovaný rozhovor. Oblasti, na které se v rozhovoru zaměřovala, byly:

- 1. dosažené vzdělání a jeho přínos pro činnost rodinného mediátora,*
- 2. výcvik v mediaci a jeho využitelnost v praxi rodinného mediátora a*
- 3. osobnostní předpoklady rodinného mediátora.*

*Cílovou skupinu tvořilo deset praktikujících rodinných mediátorů. Z výsledků výzkumu vyplynulo, že profese rodinného mediátora je **vysoce specializovaná** a*

¹³ V této souvislosti se ze strany čistě praktikujících mediátorů někdy setkávám se snižováním významu přínosu teoretiků a výskumníků pro další rozvoj mediace. Je přirozené, že každý přikládá své oblasti působení význam. Avšak potřeba propojení a vzájemný přenos poznatků a zkušeností mezi teorií a praxí je neoddiskutovatelná.

¹⁴ Více informací k provedené komparaci v kapitole HOLÁ, L. Systém vzdělávání mediátorů. In. HOLÁ, L. a kol. Mediace a možnosti využití v praxi. Praha: Grada, 2013, s. 37-64.

Rodinná mediácia (súčasný stav – perspektívy)

Milan Schavel a kol.

vyžaduje špecifické dovednosti a schopnosti. Z návrhů oslovených mediátorů vyplynulo, že vzdělávací program pro rodinné mediátory by měl být určen absolventům středních či vysokých škol, v ideálním případě by měl být poskytován vysokou školou. Měl by být postaven multidisciplinárně, vycházet ze základů práva, psychologie, sociologie a sociální práce. Podstatu vzdělávání rodinných mediátorů by měly tvořit informace o komunikaci, konfliktu a mediaci. V oblasti komunikace je nezbytné, aby mediátor znal složky komunikace, bariéry v komunikaci, komunikační styly a efektivní komunikaci. Vzdělávání mediátorů v oblasti konfliktu by se mělo věnovat podrobně teorii, vývoji a cyklu konfliktu, způsobům a modelům řešení konfliktu. Vzdělání v mediaci by mělo obsahovat informace o historii a vývoji mediace, modelech a přístupech v mediaci. Rodinný mediátor musí teoreticky ovládat proces a fáze mediace, procvičit si jejich praktickou aplikaci a být schopen klienty procesem provést. V průběhu vzdělávání si mediátoři musí osvojit praktické používání technik aktivního naslouchání a specifických mediačních technik. Je tedy nezbytné, aby vzdělávání rodinného mediátora zahrnovalo také praktickou část, která by měla obsahovat nácvik modelových kauz, intervize a supervize. A v neposlední řadě, dotazovaní mediátoři se shodovali v tom, že 100 hodin je minimální časová dotace na praktickou část výcviku. Zajímavé je zjištění, že dotazovaní kladli velký důraz na mediační dovednosti,

což je v souladu s tvrzeními publikovanými v 90. letech min. století. V odpovědích se však sporadicky objevují požadavky na znalosti rodinného mediátora. Budeme se tomu věnovat více v poslední části příspěvku.

Celoživotní vzdělávání v mediaci

Vzdělávání mediátorů chápeme jako **celoživotní, seberegulační proces**. Sebeřízené a sebeorganizované učení se stává dominantním diskursem posledních let a především v USA je viděno jako cíl filozofie vzdělávání dospělých. Znamená, že každý jedinec se může rozhodnout, co, kdy, jak a za jakým účelem se učí. Podle Beneše (2008) však v praxi nacházíme redukované formy tohoto maximalistického pojetí. Například, že každý jednotlivě si rozhoduje o tom, co se chce učit, obsahy a metody přenechává profesionálům. Nebo jsou dány cíle vzdělávání a účastníci spolurozhodují o obsahu, formách a metodách. Další možností je, že si mediátor organizuje své učení v celém rozsahu sám. Sebeorganizace zahrnuje i rozhodnutí mediátora, zda využije pomoci expertů, facilitátorů a dalších odborníků.

Systém vzdělávání mediátorů

Na koncepci sebeřízeného učení je postaven námi navrhovaný **systém vzdělávání mediátorů**, kdy koordinační funkce není dána vnější (formální) autoritě, ale učícímu se jedinci. Ten na základě identifikace svých vzdělávacích potřeb a v souladu s požadavky na

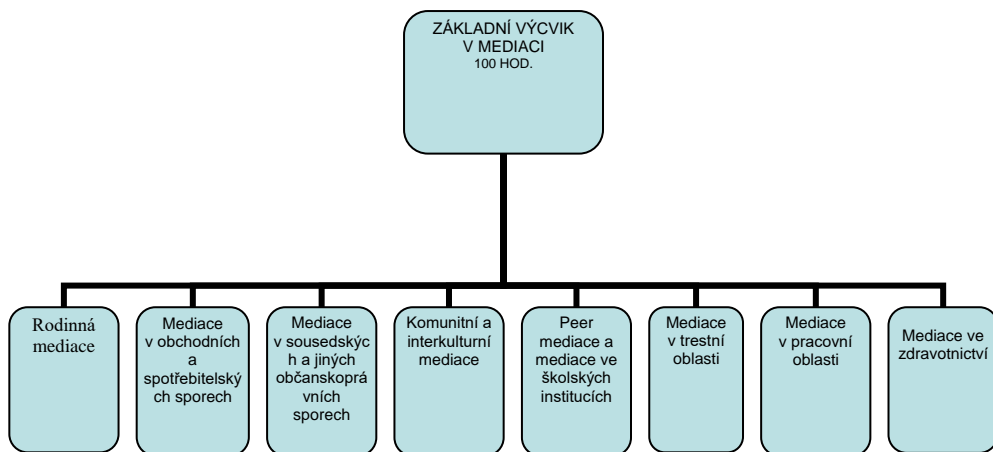
kompetence mediátorů rozhoduje o obsahu a formě svého dalšího vzdělávání. Koncept je podpořen požadavky na kvalifikaci mediátora dle českého zákona o mediaci, kdy kromě vysokoškolského vzdělání magisterského stupně není požadováno žádné jiné vzdělání. Příprava na zkoušku mediátora je ponechána na vlastním uvážení uchazeče. Sebeřízené vzdělávání mění nároky na mediátora, na vyučující i vzdělávací organizaci. Mediátor musí umět zjišťovat vlastní vzdělávací potřeby a cíle, plánovat, realizovat a vyhodnocovat procesy svého vzdělávání, udržovat koncentraci a motivaci.

Systém vzdělávání mediátorů je tvořen třemi úrovněmi: I. Základní (počáteční) výcvik v mediaci, II. Specializační (oborové) výcviky, III. Tematické kurzy¹⁵. **Základní výcvik** v mediaci je počátkem odborného vzdělávání mediátorů, které zprostředkuje základní znalosti a dovednosti. K plnému rozvinutí kompetencí pro řešení konfliktů v jednotlivých oblastech (např. v rodině, v zaměstnání, v komunitě, ve zdravotnictví, v trestní oblasti) by se měl dle našeho mínění mediátor dále vzdělávat.

¹⁵ Systém a jeho obsahová náplň byl vytvořen v rámci projektu CZ.1.07/3.2.07/03.0030 „Mediace - metoda, profese, konkurenceschopnost“. Projekt byl spolufinancován ze státního rozpočtu a ESF. Realizátorem projektu byla společnost EDUCO

Rodinná mediácia (súčasný stav – perspektívy)

Milan Schavel a kol.

CENTRUM, s.r.o., Krnov s dobou realizace od 1. 8. 2012 do 31. 7. 2014.

**Medzinárodná konferencia „Rodinná mediácia –
súčasnosť a perspektívy“,**

Theo Brinek M.A.

Vážené dámy a páni,

som veľmi rád že tu môžem byť a zároveň vďačný, že sa môžem podeliť o niekoľko mojich postrehov v oblasti mediácie, hlavne čo sa týka jej vývoja v Rakúsku. Tiež by som rád referoval o veľmi úspešnom vytvorení a zavedení mediácie na príklade Malty.

Najprv k Rakúsku. Počas mojej práce a výskume na tému „Vývoj mediácie v Rakúsku“, v rokoch 2007-2008, kládol som si otázku, čo motivovalo okolo 6.000 Rakúšanov k tomu aby sa vzdelávali a stali sa v priebehu rokov mediátormi. Bolo to len pár rokov po tom čo vstúpil v platnosť zákon o mediácii. Svojím spôsobom je mediácia slobodná a môže byť praktikovaná kýmkoľvek.

Avšak je tu aj rozdiel. Rakúske ministerstvo spravodlivosti, ktoré vedie zoznam registrovaných mediátorov má naozaj možnosť regulácie. V prípade že chcete byť zapísaný v registri, musíte spĺňať nasledovné podmienky:

- a) spĺňať odbornú spôsobilosť
- b) mať 28 a viac rokov
- c) preukázať existujúce poistenie pre prípad škôd

Aké z toho plynú výhody?:

- a) V prvom rade môžete verejnosti preukázať, že spĺňate štandardy kvality profesie a taktiež využiť určité privilégia, ktoré sa nesmú pri rozvode a rozvodovej mediácii podceňovať.
- b) Ako registrovaný mediátor ste oprávnený pozastaviť súdne konanie na čas trvania mediácie a taktiež nesmiete byť pozvaný súdom svedčiť v prípade, na ktorom pracujete.

Vrátim sa späť k svojej pôvodnej otázke, prečo sa chcelo 6.000 Rakúšanov stať mediátormi. Odpoveďou je že 70% z nich tak konalo z osobných dôvodov, aby zvýšili svoje schopnosti v každodennom živote.

Zrejme so mnou budete súhlasiť, že aj v naše správanie sa k iným ľuďom zmenilo k lepšiemu počas vzdelávania a rozvíjania našich schopností stať sa mediátormi .

Taktiež zrejme budete súhlasiť s vyjadrením, že téma mediácie, napriek tomu že so sebou prináša veľa dobrého na osobnej úrovni, má pred sebou ešte dlhú cestu k úplnému uznaniu vládou, spoločnosťou, súdmi, a nakoniec aj keď nie konečne legislatívou.

V Rakúsku nastal a prebieha rozvoj. Nie síce tempom, aký by sme si želali, ale krok za krokom postupne tým zákonom a tamtou reguláciou pridáva kúsok mozaiky, ktoré sa postupom rokov sformujú do konkrétneho obrazu . Uvediem pár príkladov:

1. v roku 2008 viedenský obchodný súd spolu s delegátmi asociácie mediátorov začal pilotný projekt, ktorý by ponúkol alternatívu riešenia sporov ako doplnok súdnych konaní. Po troch rokoch vyjednávania sa projekt naozaj zrealizoval. Doposiaľ sa 60% prípadov, riešených prostredníctvom mediácie uzavrelo pozitívne. Len 3 prípady mediácie sa uzavreli bez dosiahnutia riešenia, to znamená, že sa vrátili na súd. Tieto prípady sa dodnes riešia.
2. Existuje program s názvom FLAG, ktorý finančne podporuje a v podstate platí rodinnú mediáciu, v prípade dodržania určitých podmienok. Pri tomto programe sa mediácia musí vykonávať tímom zloženým z jedného mediátora so psychosociálnym vzdelaním a druhého s právnym vzdelaním. FLAG pripúšťa obom mediátorom tarifnú sadzbu vo výške 182,-- Eur na hodinu. FLAG postupuje pri dotáciách podľa oficiálneho rozpisu, zohľadňujúc príjem a počet detí páru žiadajúceho o mediáciu.
3. Od Februára 2013 platí regulácia, ktorá ukladá páru s deťmi, ktorý sa chce rozvieť na základe vzájomnej dohody povinnosť zúčastniť sa najmenej jednohodinového prvotného stretnutia s kvalifikovaným mediátorom. Počas tohto prvotného stretnutia sa kladie dôraz na najlepší záujem dieťaťa a na dôsledky, ktoré hroziaci rozvod dieťaťa spôsobí.

Zatiaľ čo legislatíva nebola a nie je pripravená vynútiť mediáciu v prípade rozvodu, vyjadruje takto aspoň „akože“ uznanie. Koľko toho za hodinu asi dosiahnete?

Napriek tomu musíme byť vd'ační za to, že vývoj ide smerom, ktorý kladie stále väčší dôraz na mediáciu ako metódu alternatívnej regulácie sporov, zmysluplnú pre jednotlivcov ako aj pre širokú verejnosť. Dohody dosiahnuté počas mediácie sú spravidla menej nákladné – finančne ako aj emocionálne – a zvyčajne prinášajú dlhšie trvajúci efekt.

Osobne si myslím, že by sa klauzula o mediácia mala stať súčasťou každej občianskej zmluvy.

Taktiež verím, že by sa v niektorých prípadoch mala mediácia stať povinnou, tak ako je praktizovaná v USA. Prípady spadajúce pod túto reguláciu nie sú oprávnené obrátiť sa na súd pred tým než dokážu že sa pokúsili o mediáciu a táto zlyhala. Až potom sa sporné strany môžu obrátiť na súd aby vyriešil ich spor.

Môj priateľ, právnik z Kanady mi raz povedal, že každý, kto by mal možnosť vyriešiť spor prostredníctvom mediácie by túto možnosť využil prednostne, zohľadňujúc vysoké náklady na právnika a súdne trovy, ktoré neraz znamenajú finančný krach pre prehrávajúcu stranu.

Pripomínam, že nie všetko musí byť regulované zákonom. v našej spoločnosti až príliš často než je nutné

spoliehame na vládu aby sa starala o náš blahobyt a potom sa sťažujeme na prílišný paternalizmus.

Pred piatimi rokmi som na nový rok cestoval na Maltu, aby som tam strávil pár slnečných dní. Vybrali sme si hotel v starom meste Valety. Ako sme sa ubytovali v izbe, otvoril som okno a neveril vlastným očiam, čo som zazrel naproti ulice. Pomyslel som si, že toto musí byť viac než len náhoda. Hľadel som priamo na „Maltézske centrum mediácie a arbitráže“. Nemohol som sa dočkať prvého pracovného dňa, keď centrum otváralo svoje brány po sviatkoch a hneď som sa tam vybral. Hneď sa mi aj podarilo stretnúť sa s tamojším „registrar“ – riaditeľom centra. Rozprával som mu, že som mediátor s Rakúska a zaujíma ma mediácia na Malte a ich centrum.

Veľmi dobre sa nám spolu hovorilo. Pán DeMarco bol veľmi otvorený a počas jednej hodiny som sa dozvedel ako sa Malta vysporiadava s touto otázkou. Ohromilo ma, že na Malte je zriadené centrum, v ktorom ľudia majú možnosť riešiť ich prípady mediáciou za takých vhodných podmienok. Zároveň ma prekvapilo, že neexistovali školenia ani kurzy v ktorých by sa dalo získať potrebné vzdelanie. S pánom DeMarco sme si výborne rozumeli a vážne sme sa zoberali témou, ako vytvoriť školenia pre mediáciu na ostrove. Dokonca som vypracoval a predstavil mu prvý koncept. Čo ma vedie k tomu aby som Vám tu teraz o mediácii na Malte rozprával?

Mediácia sa stala témou a bola legalizovaná v rokoch 2003/2004 vzhľadom na manželské spory a rozchody v čase a v krajine, ktorá nedovoľovala rozvod. Viera má v tejto krajine, jedinej v Európskej únii so semitským jazykom veľmi silný vplyv a rozvod do jej slovníka nepatril. Viete si predstaviť že to často spôsobovalo množstvo bolesti a spory v rámci rodiny.

Preto minister pristupoval k tejto otázke s veľkou prezieravosťou, majúc na zreteli ľudský strach a utrpenie. Nielenže vytvoril zákon, ktorý bol ľahko pochopiteľný ľuďom, ešte tento zákon a všetko s ním súvisiace „predal“ verejnosti tak aby ho s ľahkosťou prijala. Jedným z prvok, ktorý túto prijateľnosť podporoval bolo samozrejme zriadenie centra mediácie. Minister argumentoval tým, že ľudia sú pri súdnych pojednávaniach automaticky strémovaní. Preto uvoľnenejšia atmosféra, ako som vnímal v centre pre mediáciu, podporuje mediáciu ako alternatívu riešenia sporov.

Minister spravodlivosti tiež odporučil sudcom povzbudzovať ľudí najskôr k mediácii a až po neúspešnej oslovovanej súdy. Výsledkom zavedenia mediácie týmto spôsobom bolo využitie tohto odporúčania 60% prípadov hrozaceho rozchodu a z týchto sa 83% dokázali dohodnúť. A to všetko v prostredí kultúry absolútne nepripúšťajúcej rozvod.

Rodinná mediácia (súčasný stav – perspektívy)

Milan Schavel a kol.

Možno by sme si práve z tohto mohli zobrať príklad ako sa mediácia môže stať kultúrou samou s o sebe bez legislatívneho vynútenia.

Medzitým už na Malte môžete dosiahnuť magisterký titul v odbore mediácie.

Ďakujem Vám za pozornosť

Medializácia mediácie

Renáta Názlerová

Abstrakt:

Projekt „Medializácia mediácie“ by mal byť projektom dlhodobým, ktorý by zahŕňal niekoľko úrovní. Na úrovni vzdelávania detí a mládeže by mali tento projekt zastrešovať Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu a Ministerstvo spravodlivosti. V oblasti priamej mediálnej propagácie by na úrovni verejnoprávnych médií malo priestor na spoluprácu a spoločné projekty vytvoriť Ministerstvo spravodlivosti. A na úrovni celoplošne pôsobiacich komerčných médií by malo spoluprácu iniciovať a realizovať niektoré zo „stavovských“ združení – buď Slovenská komora mediátorov alebo Asociácia mediátorov Slovenska.

Kľúčové slová:

Mediácia, medializácia, propagácia, Ministerstvo spravodlivosti, Slovenská komora mediátorov, Asociácia mediátorov Slovenska, verejnoprávne médiá, komerčné médiá

Ak by sme mediáciu definovali ako „obchodnú značku“ a spravili by sme prieskum trhu mapujúci známosť tejto značky, boli by sme možno prekvapení. Pred desiatimi rokmi vznikol na Slovensku napríklad aj Hornbach. Existuje ešte nejaký Slováč, ktorý nevie, čo je

to Hornbach a čo tam predávajú? A keď to porovnáme s mediáciou – aké percento Slovákov sa s týmto pojmom ešte vôbec nestretlo?

Samozrejme, nemôžeme porovnávať Hornbach s mediáciou, i keď...

O mediácii potrebujú tiež potenciálni klienti vedieť. Čo to je, kto to robí, ako sa to robí, čo to stojí a kam sa treba obrátiť, ak majú o to záujem. I mediácia, presne ako akákoľvek iná obchodná činnosť, alebo akékoľvek iné služby, potrebuje svoju propagáciu.

Tú si samozrejme môžu individuálne zabezpečovať jednotliví mediátori, veď sú to v zásade podnikatelia ako všetci iní. Má to ale háčik a tým háčikom je povaha tejto činnosti. Mediácia, či s tým bude niekto súhlasiť, alebo nie – je služba špecifického charakteru, ktorý navyše v našej krajine nemá príliš dlhú históriu, nemá svoj kredit, nemá výrazných reprezentantov, prostredníctvom ktorých by si široká verejnosť mohla tento typ služieb zosobniť.

Aj keď by si jednotliví mediátori mohli parciálne zabezpečovať svoju propagáciu formou inzercie, všeobecnému povedomiu o „značke mediácia“ to nepomôže. Ak sa má vybudovať seriózne všeobecné povedomie, potom by to malo byť zrealizované koncepčne, v dlhodobom horizonte.

Podľa môjho názoru by sa osвета o mediácii mala realizovať minimálne dvomi cestami:

Prostredníctvom médií a prostredníctvom výučby na základných a stredných školách. Niet dôvodu, prečo by téma mediácie nemohla byť súčasťou školských osnov, kde by sa deti a študenti okrem základov práva, fungovania štátu a štátnej správy, oboznámili aj s tým, čo je mediácia a ako ju možno využívať.

Druhá cesta, ktorá by mohla priniesť výsledky v relatívne kratšom čase, než by tomu bolo v prípade implementácie témy mediácie do školských osnov, je jej medializácia. A tu sa natíska otázka, či vôbec existuje spôsob, ako túto tému dostať do médií.

Ak budeme vychádzať zo základného delenia médií na komerčné a verejnoprávne, je zrejmé, že o edukáciu obyvateľstva by sa mali postarať médiá verejnoprávne. V našej krajine je verejnoprávna jedine RTVS – rozhlas a televízia Slovenska. Printové médiá verejnoprávne nejestvujú už nejaký ten piatok a elektronické verejnoprávne médiá snád' ani nikdy neexistovali, s výnimkou webovských stránok rozhlasu a televízie.

Hovorme teda chvíľu o televízii a rozhlase. Ako už bolo spomenuté, ich verejnoprávnosť ich predurčuje k tomu, aby sa okrem zábavy starali aj o výchovu a vzdelávanie. Ak by túto úlohu mali plniť, potom je zrejmé, že by dohodu o takto profilovanej spolupráci mala urobiť inštitúcia adekvátneho významu – napríklad ministerstvo spravodlivosti, ktoré zastrešuje mediáciu a mediátorov. Vzdelávací projekt, ktorý by mohol byť čiastočne hraný a čiastočne odborný by mal určite

potenciál zaujať a dostatočne zrozumiteľne interpretovať princípy mediácie. Istotne by pomohol pozdvihnúť všeobecné povedomie o danej téme.

V minulosti podobný projekt na obrazovkách RTVS, vtedy ešte STV fungoval, ukazoval príklady mediácie, snažil sa na zaujímavých príbehoch zo života ukázať prácu mediátora, v rámci tohto formátu bol vytvorený priestor na to, aby sa do deja zapojili aj diváci v štúdiu. Avšak veľký ohlas táto relácia nemala. Ťažko jednoznačne definovať príčiny, či to bolo dramaturgiou, strihom, hereckými výkonmi... ale svoju rolu isto zohrala samotná nízka sledovať slovenskej televízie.

A práve nízka sledovanosť je problém verejnoprávných médií, takže ak by aj v budúcnosti vznikla platforma na pôde týchto médií na propagáciu mediácie, určite by malo ísť o projekty výrazne dlhodobé, aby z hľadiska stopy, ktorú v divákovi zanechajú, mali svoj význam.

Máme tu ale aj médiá komerčné, ktorých čítanosť a sledovanosť je neporovnateľne vyššia a teda i prípadná propagácia tejto témy by mala na širokú obec väčší dosah. Avšak médiá komerčné nemajú povinnosti ako médiá verejnoprávne. Je na ich zväžení, na ich programových rozhodnutiach, aké témy a aké formáty si vyberú. A jediné, čo je pre nich určujúce, je následná divácka odozva. Ak nie sú čísla, ide program z obrazovky preč.

V prípade printových médií zasa – ak nie je príbeh dostatočne srdcervúci, či šokujúci, sotva dostane priestor na to, aby bol vôbec publikovaný.

Je zbytočné polemizovať, prečo to tak je, a že by to tak byť nemalo – máme slobodné podnikanie a komerčné médiá sa riadia tými istými pravidlami ako všetko ostatné obchodné subjekty – nechcú byť v strate, ich činnosť musí byť rentabilná.

V prvej polovici tohto roka vysielala komerčná televízia číslo dva (myslené dvojka na televíznom trhu) reláciu, hranú reláciu, kde sa spomínala mediácia a táto bola ústrednou linkou každého zo 40ich príbehov, ktoré boli spracované.

Mnohých profesionálov tento seriál pobúrilo, lebo nekorešpondoval s realitou, dokonca vraj prezentoval presne opačné princípy, než a ktorých je mediácia reálne postavená. K tomu možno povedať len toľko – bola to inscenácia, televízne spracovanie, interpretované komerčným médiom, ktoré musí dosiahnuť aspoň určitú percentuálnu sledovanosť. Ak by spracovali príbehy formou reálnej mediácie, myslíte si, že by to niekoho bavilo pozerat'?

Faktom ale je, a tento nemôžu seriálu uprieť ani jeho najzarytejší odporcovia, že slovo mediácia sa začalo skloňovať tak intenzívne, ako nikdy predtým. A toto by malo byť pozitívne memento.

Dokonca by sme z tohto poznania mohli vychádzať aj v prípade, ak by sme chceli definovať, akým spôsobom by mala byť mediácia propagovaná prostredníctvom komerčných médií. V rámci hraných formátov to môžu byť jedine silné príbehy, dobre zahrané, so silnými scenármi a jasnou dramaturgiou, kde ale nemožno očakávať, že tieto budú korešpondovať s mediálnou realitou. Druhou cestou môžu byť spravodajské a publicistické formáty, kde v rámci rôznych tém súvisiacich s právom či rôznymi formami sporov môžu priamo profesionáli z mediálnej praxe vysvetľovať možné spôsoby riešenia.

Ako ale takúto spoluprácu s komerčnými médiami zariadiť? Na regionálnej úrovni si to isto môže obslúžiť mediátor sám. To ale, ako sme už avizovali, nerieši koncepčne problém propagácie mediácie. Ak máme docieľiť stav zlepšenia „známosti značky“ musí to byť spolupráca nie s regionálnymi ale celoslovenskými médiami. A zastrešiť by ju opäť mala adekvátna inštitúcia. Ak sme v prípade verejnoprávnych médií hovorili, že by to malo byť ministerstvo spravodlivosti, potom v prípade komerčných médií, by to mohla byť buď Slovenská komora mediátorov alebo Asociácia mediátorov Slovenska.

Ktorá z týchto organizácií má na to kapacity nevieme posúdiť, ale isté je, že ak chceme výsledky, potom by sa toho niektorá z nich mala ujať so všetko vážnosťou a odbornosťou.

Rodinná mediácia (súčasný stav – perspektívy)

Milan Schavel a kol.

Projekt „Medializácia mediácie“ by mal byť projektom dlhodobým, ktorý by zahŕňal niekoľko úrovní. Na úrovni vzdelávania detí a mládeže by mali tento projekt zastrešovať Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu a Ministerstvo spravodlivosti. V oblasti priamej mediálnej propagácie by na úrovni verejnoprávnych médií malo priestor na spoluprácu a spoločné projekty vytvoriť Ministerstvo spravodlivosti. A na úrovni celoplošne pôsobiacich komerčných médií by malo spoluprácu iniciovať a realizovať niektoré zo „stavovských“ združení – buď Slovenská komora mediátorov alebo Asociácia mediátorov Slovenska.

VYUŽITIE MEDIÁCIE V OBLASTI SOCIÁLNOPRÁVNEJ OCHRANY

Schavel Milan

Dôležitým medzníkom v riešení problémov sociálnoprávnej ochrany a sociálnej kurately bolo na Slovensku prijatie zákona č. 305/2005 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane a sociálnej kuratele (ďalej SPODaSK) a o zmene a doplnení niektorých zákonov s účinnosťou od 1.9.2005. Táto právna úprava, ktorá v histórii prvýkrát komplexne upravila obsah a postupy vykonávania opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a tiež výkon opatrení sociálnej kurately.

Zákon bol prvou samostatnou právnou úpravou SPODaSK po viac ako štyridsiatich rokoch a prvou právnou úpravou sociálnej kurately vôbec. Zákon má preventívny charakter opatrení, a to aj napriek tomu, že sociálna prevencia explicitne ako pojem upravená nie je. Prínosom je zameranie nielen na konkrétneho klienta, ale aj na jeho rodinu, širšie sociálne prostredie, na javy a procesy v spoločnosti. Vykonáva sa pre deti a plnoleté fyzické osoby (ďalej FO). Zaviedol nové pojmy ako napr. obvyklý pobyt, pojem mladý dospelý, sociálna kuratela

(obsahovo ako v sociálnej pomoci, avšak pojmovo nešpecifikovaný).¹⁶

Nová právna úprava prináša, okrem iného výkon SPODaSK aj potrebné opatrenia na ochranu života, zdravia a priaznivého vývinu dieťaťa nepretržite, vykonávaním opatrení umožňuje širšiu variabilitu ich výkonu oproti predošlému stavu. Uvedené opatrenia sa uskutočňujú prostredníctvom sociálnej práce, metódami, technikami a postupmi zodpovedajúcimi poznatkom spoločenských vied a poznatkom o stave a vývoji sociálnopatologických javov spoločnosti. Opatrenia sa vykonávajú v zmysle uvedeného zákona:

- v prirodzenom rodinnom prostredí, t.j. domáce prostredie dieťaťa, rodiny, plnoletej FO, alebo v širšom rodinnom prostredí a to príbuzných, napr. starých rodičov,
- v náhradnom rodinnom prostredí, ktoré je prostredie právnickej osoby (ďalej PO), alebo plnoletej FO, ktorej súd zveril dieťa do starostlivosti podľa osobitného predpisu, alebo ktorej bolo dieťa dočasne zverené,
- v otvorenom prostredí. Otvorené prostredie je každé verejné priestranstvo, verejný objekt alebo komunikácia, kde sa jednotlivci alebo skupina zvyčajne zdržiavajú,

¹⁶ RUTHOFEROVÁ, Z.: Novela zákona o SPODaSK. In *Zamestnanosť a sociálna politika*. Mesačník ÚPSVaR a MPSVaR SR č.1/2009, Bratislava: Ústredie práce, SVaR a MPSVaR SR, 2009.

- prostredí utvorenom a usporiadanom na výkon opatrení. Ide o zariadenie SPODaSK.¹⁷

Dňom 1. januára 2009 nadobudol účinnosť s výnimkou niektorých ustanovení, zákon č. 466/2008 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon 305/2005 Z. z. o SPODaSK. Cieľom novely bolo rozšírenie a skvalitnenie doterajšieho výkonu opatrení SPODaSK k tým najpodstatnejším novelizačným bodom patrí:

- úprava výslovného zákazu používania všetkých foriem telesných trestov, ako aj iných hrubých a ponižujúcich trestov pri vykonávaní opatrení SPODaSK,
- povinnosť orgánu SPODaSK pri každom upozornení na použitie týchto trestov na dieťaťi rodičom alebo osobou, ktorá sa osobne stará o dieťa, zvoliť a uplatniť primerané opatrenie.

Ďalej to bolo taktiež rozšírenie okruhu opatrení na predchádzanie a riešenie problémových, krízových a konfliktných situácií v rodinách a v náhradných rodinách o :

- mediáciu ako odbornú metódu na uľahčenie riešenia konfliktných situácií v rodine,
- špecializované metódy práce na zlepšenie adaptácie na novú situáciu v prirodzenom a náhradnom prostredí dieťaťa,

¹⁷ OLÁH, M., ROHÁČ, J.: *Sociálnoprávna ochrana a sociálna kuratela*. Bratislava, 2008, s.136-138.

- špecializované metódy práce na pomoc deťom a plnoletým, ktoré boli obeťami obchodovania,
- poradensko-psychologickú pomoc rodinám so špecifickým problémom a pri krízových situáciách.

Nás zaujíma predovšetkým možnosť využitia mediácie v subjektoch sociálnoprávnej ochrany, preto si dovoľujeme len orientačne upozorniť najmä na tie kľúčové.

Subjekty pôsobiace v oblasti sociálnoprávnej ochrane a sociálnej kurately

V súvislosti s uplatnením mediácie je nevyhnutné vnímať aj možnosti jej uplatnenia v subjektoch, ktoré pôsobia v oblasti sociálnoprávnej ochrany a v sociálnej kuratele. Tieto subjekty musia dbať na dodržiavanie práva dieťaťa, zabezpečujú dieťaťu ochranu a starostlivosť, ktorá je nevyhnutná pre jeho blaho a ochranu jeho právom chránených záujmov. Ide teda najmä o nasledovné subjekty:

- Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny,
- Úrady práce, sociálnych vecí a rodiny (ďalej ÚPSVR alebo orgán SPODaSK),
- Centrum pre medzinárodnú ochranu detí a mládeže,
- Obec,
- Vyšší územný celok,
- Právnická osoba alebo fyzická osoba (ďalej PO), ktorej bola udelená akreditácia,
- Subjekty, ktoré vykonávajú opatrenia SPODaSK.

Pre podporu využitia mediácie uvedieme bližšiu charakteristiku akreditovaných subjektov, ktoré podľa nášho názoru vytvárajú predpoklad pre reálne využitie mediácie ako metódy sociálnej práce.

Akreditované subjekty

Zákon č. 305/2005 vymedzuje kompetencie všetkých subjektov, ktoré opatrenia SPODaSK vykonávajú. Patria medzi ne aj akreditované subjekty. Nielen štát, prostredníctvom priorít, ale najmä samospráva si môže zabezpečiť výkon samosprávnej pôsobnosti práve prostredníctvom akreditovaného subjektu, právnickej alebo fyzickej osoby. Akreditovaný subjekt nevykonáva opatrenia podľa tohto zákona na účel dosiahnutia zisku. Akreditáciu tomuto subjektu nemožno udeliť na vykonávanie mediácie alebo programu supervízie. Na vykonávanie alebo zabezpečenie vykonávania mediácie podľa ods. 3 písm. a) sa § 77 až 86, ktorý sa týka práce akreditovaných subjektov nevzťahujú ustanovenia, ktoré by určovali konkrétne metódy práce s klientom. Mediácia podľa tohto zákona nie je mimo súdna činnosť na riešenie sporu podľa osobitného predpisu (zákona o mediácii) vykonávaním alebo zabezpečením vykonávania mediácia na účely SPODaSK nie sú dotknuté práce a povinnosť iných subjektov.¹⁸

¹⁸ Zákon č.350/2009 o SPODaSK a o zmene a doplnení niektorých zákonov, NR SR, Bratislava, 2009.

Opatrenia SPODaSK sa tiež vykonávajú v zariadeniach, ktoré zriadil určený orgán SPODaSK, obec, VÚC, alebo akreditovaný subjekt. Ide o zariadenia ktorými sú:

- detský domov,
- detský domov pre maloletých bez sprievodu,
- krízové stredisko,
- resocializačné stredisko,
- iné zariadenie zriadené na vykonávanie opatrení SPODaSK.

Kvalifikované využitie mediácie v konkrétnej praxi ovplyvňuje aj pripravenosť sociálnych pracovníkov pre využitie uvedenej metódy práce pri riešení problému klienta alebo riešenie s tým súvisiacich problémov. Doteraz sa organizovali pre využitie mediácie len spontánne aktivity niektorých subjektov, alebo bol výcvik mediátorov riadený obsahom v zmysle akreditovaného vzdelávacieho programu, ktorý zabezpečoval všeobecnú – univerzálnu prípravu mediátorov. Obrat v obsahu vzdelávania v zmysle prijatej novely zákona o sociálnoprávnej ochrane nastáva v príprave mediátorov konkrétne pre oblasť sociálnoprávnej ochrany absolvovaní akreditovaného vzdelávacieho programu, ktorý zabezpečila Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety prostredníctvom Inštitútu ďalšieho vzdelávania sociálnych pracovníkov.

Opodstatnenosť mediácie v sociálnej práci

Riešením sociálnych problémov v praxi moderných spoločností sa zaoberajú predovšetkým sociálni pracovníci. V rámci siete pomáhajúcich profesií hrajú dôležitú sprostredkujúcu a integrujúcu úlohu. K hlavným úlohám sociálneho pracovníka patrí pomáhať ľuďom, ktorí sa pokúšajú riešiť a zvládnuť problémy vo svojom fungovaní, v interakciách s ich sociálnym prostredím. V praxi sociálnej práce sa sociálni pracovníci často stretávajú so situáciou, kde základ problému tvorí konflikt. Neriešené konfliktné situácie nielenže znepríjemňujú život, ale častokrát vedú k rozpadu rodín.

Sociálny pracovník sa s týmito situáciami stretáva, či už účastník riešenia sporu súdnou cestou, kde zväčšia vystupuje ako kurátor, opatrovník, kolízny opatrovník, svedok, alebo zastáva rolu mediátora, ktorá umožňuje hľadať alternatívne spôsoby riešenia konfliktných situácií. Mediácia je v sociálnej práci pokladaná za profesionálny spôsob konania sociálneho pracovníka, teda za pracovnú metódu a za princíp, ktorý je potrebné rešpektovať. V rámci princípov systémovej sociálnej práce je zakotvený aj princíp vyjednávania, ktorý má v sociálnej práci prednosť pred inými formami riešenia konfliktných situácií.¹⁹

¹⁹ LEVICKÁ, J.: Využitie mediácie v práci s rodinou. In: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. *Súčasnosť a perspektívy problematiky a mediácie*. Prešov: PU GTF, 2010, s. 224-228.

V mediačnom procese sú snahy o vyvolanie pocitu, že zainteresovaní daný problém zvládnu. Snaha o prebudenie nádeje a povzbudenie pre klienta je zameraná na schopnosti klientov riešiť konflikt. Takáto pomoc sa považuje za formu sociálnej opory a pomoci. Možno ju považovať za druh pomoci, keď sa nepomáha priamo, ale len sa napomáha k svojpomoci. Ide o činnosť, ktorá vedie človeka k tomu, aby sám zvládol také problémové situácie. Môžeme teda konštatovať, že mediácia je metóda sociálnej práce, ktorá je prvotne považovaná za formu pomoci, nástroj sociálnej prevencie a sociálnej kontroly, pretože reguluje vznik, vývoj a negatívne dôsledky konfliktných situácií. Bolo by dobré, keby v sociálnej praxi a konkrétne v činnostiach sociálnych pracovníkov táto metóda našla postupne svoje stabilné opodstatnenie a využitie u vyškolených mediátorov pre oblasť sociálnoprávnej ochrany.

Niektorí autori (ako napr. Novotná, Schimmerlingová, 1992, alebo Kilpatrik, 1987) považujú mediáciu za metódu sociálnej práce. Sprostredkovanie mediácie a procesu zmierného riešenia považujú za pracovný postup, ktorý má aktuálne využitie práve pri sociálnej práci s rodinami. Ďalší z menovaných autorov adaptáciu (teda zavedenie) mediačnej metódy popisuje, tak, aby bola použiteľná pre sociálnych pracovníkov. Vychádza pritom z toho, že je veľa podobností medzi mediačným postupom a procesom sociálnej práce, napr. hľadanie alternatív a účinných riešení, vedenie klienta k

zodpovednosti za seba samého. Aj keď sociálny pracovník v bežnej praxi nebude a ani nemôže dodržiavať všetky pravidlá a postupy mediáčnej metódy, môže vedomosti získané podrobnejším štúdiom uplatniť, kedykoľvek v praxi, keď sa stretne s protikladnými názormi dvoch strán jedného sociálneho prípadu.

Spojenie sociálnej práce s mediáciou nie je len teoretickou úvahou, svedčí o tom aj poňatie mediácie ako prostriedku sociálnej prevencie, začleňovanie výučby mediácie do osnov vysokoškolského štúdia sociálnej práce, výcviky sociálnych pracovníkov v základných mediálnych schopnostiach, prijímanie mediácie ako metódy sociálnej práce a predovšetkým v súčasnej dobe uplatňovanie sociálnej práce v justícii.

Z nášho pohľadu je pre oblasť sociálnej práce najvýznamnejšie práve pôsobenie sociálneho pracovníka pri využití mediácie pri riešení rodinných sporoch a pri sanovaní rodinných vzťahov v záujme zamedzenia a minimalizovania už rozvinutých alebo postupne nepriaznivo sa prezentovaných problémov.

Mediácia ako metóda pri práci s rodinou

Rodina, manželstvo, domácnosť vrátane rozličných typov rodín sú pojmy, ktoré sa silne prekrývajú, často nerozlišujú a niekedy vyvolávajú nedorozumenia. Rodina je základnou jednotkou v každej spoločnosti. Je prvým modelom spoločnosti, s ktorým sa dieťa stretáva.

Predurčuje jeho osobný vývoj a jeho vzťahy k ostatným skupinám ľudí.²⁰

Problematika manželstva, rodičovstva a rodiny je odrazom celého radu negatívnych spoločenských pomerov a procesov, ktoré s dynamikou rodinného života v spoločnosti súvisia. Inštitút mediácie pri riešení sporov, ktoré vznikajú aj z rodinnoprávných vzťahov nie je ešte dostatočne vžitý s praxou. Je tomu tak, aj napriek tomu, že Národný rada SR ešte v júni 2004 schválila zákon o mediácií a o doplnení niektorých zákonov 21

Účelom manželstva je vytvárať harmonické a trvalé životné spoločenstvo, ktoré zabezpečí riadnu výchovu detí. Manželia, tak kreujú prítomnosť a zároveň spoločne projektujú budúcnosť s akcentom na záujem svojich maloletých detí. Jedným z relevantným atribútov na dosiahnutie tohto cieľa je vzájomná komunikácia, ktorá keď medzi manželmi, rodičmi a deťmi, prarodičmi a ostatnými príbuznými je narušená, dochádza často aj k sporom v rodinnoprávných vzťahoch, pričom na ich nápravu možno prioritne využiť už spomínaný inštitút mediácie. Mediácia v domácich sporoch je najrozšírenejšia a najviac využívaná, pretože sa dotýka každodenného života.²²

²⁰ MATOUŠEK, O.: *Rodina jako instituce a vztahova síť*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2.vyd., 1997, s. 34.

²¹ ROHÁČ, J.: *Sociálnoprávne atribúty manželstva, rodičovstva a rodiny*. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety, 2007, s. 76.

²² ROHÁČ, J.: *Sociálnoprávne atribúty manželstva, rodičovstva a rodiny*, s.77.

Rodinná mediácia (súčasný stav – perspektívy)

Milan Schavel a kol.

Širokým priestorom na uplatnenie mediácie sú práve rodinné vzťahy. V tejto oblasti je mediácia veľmi vhodným spôsobom riešenia citlivých situácií, ktoré sa v každej, aj tej najharmonickejšej rodine môžu vyskytnúť. Nemusí ísť pritom o zjavné porušovanie právnych predpisov, ale o určitú disharmóniu vzťahov, ktorých riešenie sa vymyká spod kontroly z rôznych dôvodov napr. pracovná zaneprázdnenosť, nedostatok citovej zainteresovanosti, rozdielne názory členov rodiny na riešenie, zdravotné dôvody.

Rodinná mediácia sa približne v rovnakom čase začala v 80. rokoch objavovať vo viacerých európskych krajinách. Je sprievodným javom hlbokých zmien, v dôsledku ktorých súčasná rodina nadobudla za posledné roky novú podobu. Aktuálne problémy rozpadajúcich sa rodín spôsobujú, že sa nevyhnutne hľadá alternatíva pokojného riešenia konfliktov tak, aby v čo najmenšej miere zasiahli aj tak naštrbené rodinné konštelácie. Úlohou je aby boli ľudia autonómnejší pri riešení svojich sporov a reorganizácii rodinných vzťahov. Mediácia je spojená s týmito všeobecnými spoločenskými zmenami a v rodinných záležitostiach, je aktívnou nositeľkou nového modelu spoluzodpovednosti rodičov, pretrvávajúcej aj po ich odluke. Ide napríklad o právo dieťaťa byť vychovávané obidvomi rodičmi a podľa Medzinárodného dohovoru o právach dieťaťa, zaväzuje k zodpovednosti rovným podielom oboch rodičov, ktorý

ich núti viesť k dialógu, spolupráci a hľadaniu kompromisného riešenia.

Dialóg, zodpovednosť a rodinné puto v popredí záujmov spoločnosti sa veľmi rýchlo začalo usilovať o presadzovanie rodinnej mediácie ako pokojného spôsobu riešenia rodinných konfliktov. V rámci tohto procesu obnovenia komunikácie sa mení duševné rozpoloženie obidvoch strán, pričom sa presadzuje tendencia orientovaná na atmosféru úcty, dôvery a spolupráce, vďaka ktorej je možné zachovávať prítomnosť oboch rodičov v živote dieťaťa.²³

Rodinná mediácia sa zaoberá riešením sporov vzniknutých vo vzájomnom súžití členov rodiny a to rodičov, detí a prarodičov. Ďalej rieši:

- otázky vzťahu (očakávania správania, finančné príspevky, komunikácia),
- rodinné spory (vzťah rodič – dieťa, domáce práce, pravidlá zákazu vychádzania, škola, úteky z domova, vzťah manžel – manželka),
- spolunažívanie (úcty, očakávania, rozdelenie domácich prác).²⁴

Problémy v manželstve sa v súčasnej dobe prejavujú narastajúcim počtom rozvodov. Manželské konflikty sa väčšinou zakladajú na komplexných príčinách.

²³ GANANCIA, D., Panoráma rodinnej mediácie vo Francúzsku. In Zborník z medzinárodnej konferencie konanej 24.-25.3.2004 „*Mediácia - cesta k efektívnej justícii*“. s. 25-27.

²⁴ *Spory vhodné na mediáciu*. [citované 2009-06-02]. Dostupné na www.sohars.sk/view.

Významnú úlohu zohráva socio-kultúrna situácia oboch partnerov. Nezanedbateľnú úlohu v tomto smere zohrávajú psychologické, sociologické a náboženské faktory.²⁵

Osobnosti manželov, samotný manželský vzťah, vývoj vzťahu v čase, ako aj vnútorné manželské situácie, či vonkajšie zásahy do manželstva sú psychologické faktory, ktoré značne ovplyvňujú situáciu v manželstve.²⁶ Dost' závažnou príčinou problémov je aj nedostatočne riešená bytová otázka resp. zasahovanie príbuzných alebo nejakej tretej osoby do vzájomného vzťahu. Podstatne dôležitým sociologickým faktorom je strata zamestnania u jedného, alebo u oboch manželov. Ak chýba prísun ekonomických prostriedkov do rodiny, narúša sa normálny, harmonický život rodiny.

V posledných desaťročiach sa zaznamenáva prudký nárast rozvodovosti takmer vo všetkých krajinách sveta. Slovenská republika, s viac ako 50% rozvodovosťou, nie je výnimkou. Skúmanie príčin tohto fenoménu si nesporne zasluhuje značnú pozornosť celej spoločnosti a to v kontexte prevencie rozvodovosti a upevňovanie základných princípov manželstva. V prípade nezvratného deštruktívneho procesu, ku ktorému v manželstve môže z vyššie vymenovaných dôvodov dôjsť je dôležité, aby bol zabezpečený mechanizmus korektného rozvodu

²⁵ PETRO, M.: *Krízna súčasného manželstva a cesty jej prekonania*. Námestovo: Štúdio F, 2004, s. 39.

²⁶ KRATOCHVÍL, S.: *Manželská terapia*. Praha: Portál 2000, s. 82-174.

Rodinná mediácia (súčasný stav – perspektívy)

Milan Schavel a kol.

manželstva zabezpečujúceho trvalo udržateľné vzťahy medzi bývalými manželmi a tiež manželstiev, z ktorých pochádzajú maloleté deti.²⁷

Mediácia rozvodová je metódou riešenia konfliktov v rámci rozvodového konania manželov. Mediácii v štádiu rozvodového konania manželov patrí osobitné miesto, pretože o zrušenie manželstva rozvodom rozhoduje súd, s týmto procesom môže byť spájaná aj mediácia rodinná. Cieľom rodinnej mediácie je stabilizovať vzájomný vzťah rodičov a detí. Rozvodová mediácia je súčasťou nielen rodinnej mediácie, ale aj mediácie súdnej, na čo sa v praxi často zabúda.²⁸

Mediácia v rodinných (rozvodových) konfliktoch stavia na hľadaní a posudzovaní vhodných foriem starostlivosti o dieťa v porozvodom usporiadaní vzťahov, kontaktov rodičov s deťmi, rodičovské plány, finančná podpora dieťaťa a pod. Práca s rodinami je usporiadaná ako krátkodobá intenzívna pomoc, ktorá nie je limitovaná len vlastným rozvodom.²⁹

Rozvodová mediácia ponúka možnosť rodičom byť aktívnymi. Je k tomu nutné jedine vedieť, alebo sa aspoň pokúsiť spolu komunikovať počas mediačného procesu, ale aj v rámci plnenie mediačnej dohody. Mediácia je tou najkonštruktívnejšou a najhumánnejšou cestou urovnania konfliktu formou komunikácie bez citových manipulácií.

²⁷ DOLANSKÁ, R.: Uplatnenie mediácie v rámci rozvodového konania. In Zborník *Súčasnosti a perspektívny mediácie*. s. 234.

²⁸ ROHÁČ, J.: *Sociálnoprávne atribúty manželstva, rodičovstva a rodiny*. s. 76-77

Ako inštitút nekonfliktného spôsobu riešenia sporov s ohľadom na jej základné princípy a atribúty pre proces tzv. nesporových rozvodov je priam predurčená. Mediácia pri tom nie je terapiou, nesnaží sa dať partnerov znova dokopy, ani neposkytuje rady, čo majú robiť. Diskusiu vedú účastníci sporu, mediátor im sekunduje a usmerňuje ich, ak komunikácia viazne. O spore nerozhoduje, ani neposudzuje zúčastnených, nepredkladá záverečné ponuky, ani nenúti strany k urovnaniu sporu. To vedie rodičov k uvedomeniu si zodpovednosti za to, ako sa rozhodnú rozvod viesť. Ak sa otvoria v komunikácii a “zabudnú” na partnerské napätie, výrazne tak pomôžu deťom zredukovať úzkosť z blížiacej sa či prebiehajúcej pre ne neprehľadnej situácie.

Úlohou mediátora je orientovať minulých partnerov do budúcnosti a opustiť problémové vzťahové schémy z minulosti. Osobitnou oblasťou rozvodu je pokračovanie vzťahov dieťaťa s oboma rodičmi. U nás tradičný adverzívny rozvod má často za následok, že puto dieťa-rodič (najčastejšie otec) je zdeformované, či úplne pretrhnuté. Dôležité je aby sa dieťa nestalo zbraňou, proti druhému rodičovi. Dieťa potrebuje oboch rodičov a to aj po rozvode. Z tohto pohľadu, ako najvhodnejší model porozvodového usporiadania sa považuje striedavá výchova. Otec ostáva naďalej výchovnou autoritou, spoločne rozhoduje o záležitostiach dieťaťa a rieši s ním aj

²⁹ HOLÁ, L. *Mediace*. s. 135.

každodenné maličkosti. Avšak vyžaduje to od rodičov veľkú dávku ochoty spolupracovať a tolerancie, k čomu môže pomôcť mediálna dohoda. Ak sa dospelým podarí nadviazať priateľský alebo aspoň prijateľný dialóg a dieťa nestratí kontakt s nikým z nich, chápe sa mediácia ako veľká šanca pre zachovanie rodiny alebo aspoň rodičovstva, aj keď sa manželstvo rozpadlo.

Z postavenia mediácie na Slovensku možno konštatovať, že je vhodné začleniť ju do predrozvodového, rozvodového a porozvodového procesu. Slovensko by sa malo podľa vzoru krajín Európskej únie (ďalej EÚ) usilovať o presadzovanie rodinnej mediácie ako pokojného spôsobu riešenia rodinných konfliktov.

Využitie mediácie pri práci s rodinou

Rodina v sociálnej práci predstavuje základný systém, s ktorým sociálny pracovník pracuje. Každý problém, na riešení ktorého sa sociálny pracovník spolupodieľa, sa nejakým spôsobom dotýka rodiny. Na riešenie týchto nežiadajúcich situácií je možné použiť práve mediáciu. Ide o následovné situácie: sanácia rodiny, rozvod, výživné, úprava vzťahov detí a rodičov.

Sanácia, čiže úprava pomerov v rodine, predstavuje najnáročnejšiu oblasť práce sociálneho pracovníka, preto lebo ide o prácu s problémovými rodinami. Ťažkosť nespôsobuje len zlyhávanie rodiny vo viacerých funkciách súbežne, ale fakt, že v dôsledku nepriaznivých

okolností môžu jednotliví členovia rodiny postupne strátiť základné sociálne zručnosti, napr. schopnosť efektívnej komunikácie, schopnosť identifikovať problém, plánovať zmenu, na ktorej rodina nie je schopná pracovať. Takáto situácia sa dá prirovnať ku krízovej situácii. Vyhrotenie napätia v rodine môže viesť ku komunikačným problémom.

Sociálny pracovník môže využiť mediáciu práve za účelom obnovenia rodinnej komunikácie a následne zosumarizovanie problémov, ktoré rodina pokladá za potrebné riešiť. K prínosom mediácie patrí, že umožňuje, aby sa zúčastnené osoby pozreli na situáciu aj optikou iného účastníka konfliktnej situácie. Umožňuje, aby rodičia boli empatickejší k potrebám detí a naopak.³⁰

Využitím mediácie počas rozvodu sociálny pracovník môže prispieť:

- k vzájomnému porozumeniu rozvádzajúcich sa manželov,
- príprave členov rodiny dohodnúť sa na tom, ktorému z rodičov budú zverené deti do osobnej starostlivosti, o výške výživného na dieťa, úprava styku s druhým rodičom,
- k tomu, aby rodičia spoznali a následne porozumeli obavám dieťaťa, detí v súvislosti s rozvodom rodičov,

³⁰ LEVICKÁ, J. a kol.: Sociálna práca Trnava: Oliva, 2007.

- k prediskutovaniu a uzavretiu dohody o tom, ako budú udržiavané vzťahy starých rodičov s ostatnými členmi rodiny.³¹

Sociálny pracovník – mediátor sa pri práci s rodinou v procese rozvodu zameriava nielen na rýchle dosiahnutie mediačnej dohody, ale na obnovenie minimálnej miery dôvery medzi manželmi, pomáha rodičom porozumieť tejto skutočnosti a pripraviť na zmeny, ktoré čakajú v budúcnosti detí, rodičov aj starých rodičov. Aj keď sa v sociálnej práci postupne akceptuje, že rozvod patrí k štandardným spôsobom riešenia manželských problémov, často krát je zároveň zárodkom ďalších problémových situácií.

Sociálni pracovníci pri práci s rodinou využívajú aj prirodzené prostredie rodiny. Vo vlastnej domácnosti sa klient cíti bezpečnejšie, lepšie dokáže mobilizovať vlastné zdroje potrebné k obnove, či zachovaniu rodiny. Poznanie a používanie mediácie zefektívňuje prácu sociálneho pracovníka, vytvára predpoklad, aby sa problémové situácie riešili v rodiny na základe spolupráce všetkých členov rodiny, potláča nezdravé nepriateľstvo, rivalitu až agresivitu manželov, či bývalých manželov. Uzavretie dobrej mediačnej dohody zároveň vytvára predpoklad pre zníženie rizika možných sporov v budúcnosti.³²

³¹ WARSHAK, R.: *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Praha: Portál, 1996, s.237.

³² LEVICKÁ, J. a kol.: *Využitie mediácie v práci s rodinou*. In *Zborník Súčasnosť a perspektívy probácie a mediácie*. Prešov, 2010, s. 232.

Mediačná dohoda má obsahovať aj ustanovenia o výške výživného a úprave styku s rodičom po rozvode. Mnohí rodičia majú pocit, že po rozvode majú jedinú povinnosť a to platiť mesačne výživné na dieťa. Rodič rozvodom nestráca nič zo svojich rodičovských práv a povinností. Pri nepravidelných platbách rodič neodmieta platiť výživné na dieťa, len nedodržiava súdom stanovený termín splatnosti výživného k rukám matky dieťaťa. Takéto správanie môže byť zapríčinené tým, že rodič, ktorý je zaviazaný platiť výživné si neuvedomuje, že druhému partnerovi spôsobuje problémy. Pri dohadovaní o zmene správania, nakoľko vzťahy medzi manželmi sú poznamenané rozvodom, je vhodné požiadať o pomoc sociálneho pracovníka, ktorý bude takýto rozhovor mediovať.

Ťažšia situácie je pri neplatičoch výživného, kde dôvodov na zadržovanie výživného môže byť viacero: od nedostatku finančných prostriedkov na strane povinného rodiča, až po „trestanie“ exmanželky a detí. Túto stratégiu zaujímajú rodičia, ktorí s rozvodom nesúhlasili a vnímajú ho ako podvod na nich a ich deťoch. Neplatenie výživného, alebo svojvoľné zníženie výšky výživného sa stáva u rodiča, (zväčšia u otca) ktorý uzavrie nové manželstvo, alebo má ďalšie dieťa. Matky nemajú dostatok finančných prostriedkov, aby využili služby advokátov, resp. súdu, preto sa obracajú na sociálnych pracovníkov, ktorí poskytujú svoje služby bezplatne. Na druhej strane sa stávajú prípady, kedy

matky žijú v predstave, že ich bývalý manžel je povinný ich ekonomicky zabezpečiť.

Podobné situácie sú spojené s kontaktmi rodičia a dieťaťa/detí. Prax porozvodového usporiadania je taká, že jeden z rodičov má obmedzený kontakt s deťmi. Hoci súd stanoví presný čas a spôsob kontaktu rodiča s dieťaťom, v praxi sa často stáva, že nepríde k naplneniu tohto rozhodnutia z rôznych dôvodov ako: ľahostajnosť a nezáujem rodiča o dieťa, prekážky zo strany druhého rodiča, odmietanie kontaktu dieťaťom.

Pre zdravý vývoj dieťaťa je potrebné, aby bolo v kontakte s oboma rodičmi, aby malo vo svojom živote rovnako prítomný vzor ženy-matky, tak aj vzor muža-otca, tiež aby si dieťa mohlo naplniť svoje emocionálne potreby viazané k obom rodičom. Sociálny pracovník do tejto situácie vstupuje ako mediátor – zástupca dieťaťa a jeho cieľom je dosiahnuť nápravu pomerov v rodine tak, aby rozvod neoplýval negatívne na rozvoj dieťaťa.³³

Rodinné konflikty

Konflikt v rodine možno interpretovať rôznymi spôsobmi, ako problém rodinného systému, ako problém vnímania, komunikácie, rodinných aliancií, problém rodinnej disfunkcie alebo disharmónie, stretu dvoch kultúr, atď. Konflikt v rodine sa môže posudzovať aj z hľadiska obsahového, kde môže ísť o rozvrat rodiny,

³³ LEVICKÁ, J. a kol.: *Sociálna práca I*. Trnava: Oliva, 2007.

emancipáciu člena rodiny, nesúlad v tzv. kolíznych oblastiach manželského života, rozvod, porozvodové vysporiadanie a pod.

Rodinný konflikt je chápaný ako stret záujmov dvoch alebo viacerých osôb. Zväčšia ide o konflikty – rozvod rodičov, vysporiadanie bezpodielového spoluvlastníctva manželov a starostlivosť o dieťa a konflikt medzi rodičom a dospelým potomkom.³⁴

V mediácii rodinných sporov za všeobecné ciele sa považujú:

- poskytnúť komunikačný priestor a zníženie napätia vo vzťahoch,
- predchádzať potencionálnym konfliktom a rodinným dysfunkciám,
- zlepšiť rodinné vzťahy, pristúpiť k nim odlišným spôsobom,
- pomôcť objasniť problémy a odstrániť nedorozumenia,
- uspokojiť potreby rodičov a detí,
- zaistiť udržanie vzťahu rodič/dieťa aj po rozvode,
- znovu vložiť rodinným príslušníkom do rúk vedenie vlastnej budúcnosti,
- naučiť členov rodiny hovoriť o problémoch a nachádzať riešenia,
- pomôcť deťom lepšie pochopiť rozchod rodičov, znížiť následky stresu,

³⁴ LABÁTH, V.: Rodinné konflikty a dynamický prístup v mediácii. In Zborník „Mediácia – cesta k efektívnej justícii.“ s. 43.

- vytvoriť základný rámec pre dodržiavanie dohody v budúcnosti.³⁵

Špecifické ciele sú diferencované podľa druhu konfliktu. Po rozvode je prvoradou úlohou vytvoriť kultivovaný rámec pre dosiahnutie dohody o rozvode, eliminácia negatívnych emócií, znížiť deštruktívne prejavy a snaha udržať istú mieru spolupráce medzi manželmi.

Mediácia sporu o vysporiadanie majetku a starostlivosť o dieťa sa zameriavala na rovnocenné uspokojenie záujmov bývalých manželov, rozvoj tolerancie voči druhej strane a minimálnu konštruktívnu spoluprácu v budúcnosti, hlavne v oblasti starostlivosti o dieťa. Pri generačnom konflikte je nutné sústrediť sa na odlišnú percepciu situácie medzi dieťaťom a rodičom, snahu pochopiť požiadavky druhej strany a potrebu nájsť cesty kooperácie aspoň na limitovanú dobu.

Pozitívum v rodinných konfliktoch je, keď sa uplatňuje tzv. všeobecná štruktúrovaná forma mediácie, kde sa v jednotlivých fázach prechádza od minulosti po budúcnosť, od vytvorenia primeranej atmosféry k analýze konfliktu po budúcnosť sporiacich sa strán a dohodu.

V rámci modelu všeobecnej mediácie sa cielene mení prístup podľa správania sporiacich strán. Táto metodika pomenovala dynamický prístup v mediácii, ktorý

³⁵ TRELAUN, B.: *Překonávání konfliktů v rodině*. Praha: Portál, s. 112.

vychádza z predpokladu, že konflikt je proces a nie stav. Každý proces má nejaký priebeh, isté stupne, alebo fázy. Veľká väčšina konfliktov prechádza piatimi základnými fázami. Stručne ich možno popísať takto:

- Fáza iniciačná, prejavuje sa nezhodou a nesúlodom.
- Fáza polaritná, v nej ide o smerovanie k polaritám, k opačným stanoviskám, ako má druhá strana.
- Segregačná fáza je typická potrebou nestýkať sa s druhou stranou.
- Fáza deštrukcie predstavuje situáciu, keď jedna strana útočí na druhú alebo útočia na seba vzájomne.
- Fáza únavy alebo odplaty nasleduje po kulminácii konfliktu.

Celý proces eskalácie konfliktu môže trvať niekoľko minút, ale aj rokov. Čím je konflikt intenzívnejší, tým ťažšie sa rieši. Platí to pre celý spor, aj pre samotné mediačné sedenie. Ak sa sporiaci dokážu kultivovane rozprávať, riešenie prichádza ľahšie. Naopak, ak sú deštruktívni, jediné riešenie je, ich direktívne zastaviť alebo oddeliť. Je to rovnaké v reálnej, spontánnej životnej situácii ako na mediačnom stretnutí. Podobnými fázami prebieha aj samotný proces mediácie. Efektívny mediátor, keď dobre odhadne v akej fáze konfliktu sa účastníci sporu nachádzajú, podľa toho zvolí aj postup použiť mediačné, facilitačné alebo negociačné (vyjednávacie) metódy medzi sporiacim sa stranami. Ak sa konflikt vyhrotí k deštrukcii, mediátor navrhne

oddelené stretnutie. V dynamickom prístupe má mediátor dva základné nástroje – indikátory a intervencie. Prostredníctvom indikátorov môže identifikovať stupeň rozvoja konfliktu od nezhody po deštrukciu a únavu. Na základe určenia miery eskalácie konfliktu mediátor použije primeranú intervenciu, ktorá v niektorých prípadoch môže vyústiť až k direktivite.

Ak mediátor zachytí signály deštrukcie, únavy alebo segregácie využíva tradičné mediačné zručnosti ako je sprostredkovaná komunikácia, parafrázovanie, sumarizáciu, zmenu sťažnosti na záujmy, preformulovanie deštruktívnych výrokov na neutrálne, empatické výroky alebo oddelené stretnutie strán, vzdelávania strán a ďalšie. V prípade, keď sa objavujú náznaky pomsty a revanšu, môže zasiahnuť direktívne. Keď obe strany začnú komunikovať, síce ešte stále so snahou vyhrať alebo defenzívnym spôsobom, nie však agresívne, začne využívať facilitačné zručnosti uľahčujúcej komunikácie ako napr. kladenie otázok, stimulácia konštruktívneho dialógu, ujasňovanie, zameranie na proces komunikácie, ochrana pred vzájomnými útokmi, akceptácia, priznanie súvislostí a subjektívneho vnímania reality, budovanie dohody malými krokmi.

Je pravdou, že oblasť sociálnoprávnej ochrany v sebe zahŕňa množstvo ďalších problémov, ktoré nie je možné popísať v kontexte intervencie sociálnych pracovníkov pri využití mediácie, ako metódy sociálnej práce. Tento

priestor bude potrebné ponechať na sociálnych pracovníkov z praxe, vysokoškolských učiteľov, ktorí sa touto témou budú aj v budúcnosti zaoberať. Faktom zostáva, že mediácia a jej využitie v sociálnej práci je na Slovensku len v počiatkoch a to sa dotýka najmä oblasti sociálnoprávnej ochrany.

Zoznam použitej literatúry

DOLANSKÁ, R.: Uplatnenie mediácie v rámci rozvodového konania. Prešov : GKF, 2009. In Zborník Súčasnosť a perspektívny mediácie. s. 234

GANANCIA, D. 2004. Panoráma rodinnej mediácie vo Francúzsku. In Zborník z medzinárodnej konferencie, konanej dňa 24.-25.3.2004 v Bratislave. „Mediácia - cesta k efektívnej justícii.“ Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, 2004, ISBN 0-8108-3214-3, s. 25-31.

HOLÁ, L. 2003. Mediace. Způsob řešení mezilidských konfliktů. Praha: Grada Publishig a.s. 2003. 190 s. ISBN 80-247-0467-6.

KRATOCHVÍL, S. 2000. Manželská terapie. 3 rozšírené vydanie Praha: Portál, 2000. 256 s. ISBN 80-7178-332-3.

LABÁTH, V. 2004. Mediácia? alternatívne riešenie sporov. In Bulletin slovenskej advokácie. ISSN 1335-1079, č. 4/2004. Bratislava: Print Hall, s.r.o. s.4-5

LABÁTH, V.: Rodinné konflikty a dynamický prístup v mediácii. In Zborník „Mediácia – cesta k efektívnej justícii.“ s. 43

LEVICKÁ, J. a kol. 2007. Sociálna práca I. Trnava: Oliva, 2007. 104 s. ISBN 978-80-969454-2-9

LEVICKÁ, J. a kol.: Využitie mediácie v práci s rodinou. In Zborník Súčasnosť a perspektívy probácie a mediácie. Prešov, 2010, s. 232

MATOUŠEK, O. 1997. Rodina jako instituce a vztahová síť. II. rozšírené vyd. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 1997. 165 s. SBN 80-85850-24-9.

OLÁH, M. 2005. Sociálnoprávna ochrana detí. Dieťa v ohrození. Prešov: PBF PU, 2005. 201 s. ISBN 80-8068-349-2.

OLÁH, M., ROHÁČ, J. 2008. Sociálnoprávna ochrana detí a sociálna kuratela. Učebnica pre štúdium a prax. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety, 2008. 255s. ISBN 978-80-89271-35-1.

PETRO, M. 2004. Kríza súčasného manželstva a cesty jej prekonania, Námestovo: Štúdio F, Námestovo 2004. 193 s. ISBN 80-89070-23-X.

PRUŽINSKÁ, J., LABÁTH, V. 2006. Mediácia – Príručka pre študentov. Bratislava: ARK, 2006. 17 s. ISBN 80-969571-4-7.

ROHÁČ, J. 2007. Sociálnoprávne atribúty manželstva, rodičovstva a rodiny. 1. vyd. Prešov: EXPRES PRINT, Výber otázok z Nového zákona o rodine a súvisiacich predpisov. 2007. 85 s. ISBN 978-80-89271-26-9.

RUTHOFEROVÁ, Z. 2009. Novela zákona o SPODaSK, In Zamestnanosť a sociálna politika. ISSN: 1336 5053, mesačník ÚPSVaR a MPSVaR SR č.1/2009, Bratislava: ÚPSVaR a MPSVaR SR, 2009. s. 14

STRIEŽENEC, Š. 1996. Slovník sociálneho pracovníka. Trnava: AD, 1996. 255 s. ISBN 80-967589-0-X.

TABAČÍKOVÁ, M. a kol. 2004. Manuál. Probácia a mediácia v podmienkach Slovenskej republiky. Bratislava, 2004. 120 s.

TRELAUN, B. 2005. Překonávání konfliktů v rodině. Praha: Portál, 2005. 143 s. ISBN 80-7178-935-6.

TOKÁROVÁ, A.: a kol. 2007. Sociálna práca. Prešov: AKCENT PRINT, 2007. Kapitoly z dejín, teórie a metodiky sociálnej práce, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity. 572 s. ISBN 80-8068-086-8.

WARSHAK, R. 1996. Revoluce v porozvodové péči o děti. Praha: Portál, 1996. 237 s. ISBN 80-7178-089-8.

Zákon NR SR č. 36/2005 o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon NR SR č. 420/2004 Z. z. o mediácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon NR SR č. 305/2005 Z.z. o SPODaSK a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon NR SR č. o 627/2005 o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa.

Zákon NR SR č. 141/2010 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 420/2004 Z.z. o mediácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

MEDZINÁRODNO-PRÁVNA OCHRANA DETÍ

Guraň Peter

Medzinárodné dohovory v oblasti ochrany práv detí tvoria významný nástroj politiky pre deti a vo väčšine krajín vytvárajú právny normatív, ktorý nastavuje zrkadlo domácej legislatívy a celému systému zabezpečenia ochrany práv detí. Z hľadiska ich zamerania a pôsobnosti ich môžeme rozdeliť na tri skupiny:

- dohovory, ktoré upravujú vo všeobecnej rovine základné práva detí,
- dohovory upravujúce špecifické oblasti ochrany práv detí (výživné, únosy, adopcie,...),
- dohovory špecializovaných medzinárodných organizácií, napr. MOP.

Základné práva dieťaťa

Popri Dohovore o právach dieťaťa existujú ešte ďalšie dva ľudsko-právne dohovory OSN, ktoré sa zaoberajú problematikou práv detí. Ide o Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach a Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach.

Obidva časovo predchádzali Dohovoru o právach dieťaťa, a preto boli v nich len vo veľmi generalizovanej forme rozpracované záväzky v tejto oblasti. V obidvoch paktoch sa pristupuje k ochrane práv detí cez kontext

ochrany rodiny. Zdôrazňuje sa „uznanie rodiny ako základnej jednotky spoločnosti, ktorá si zaslúži a má právo na ochranu zo strany štátu“.

V pakte o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach sa osobitná ochrana zaručuje aj matke v období pred a po narodení dieťaťa.

O dieťati sa v tomto pakte hovorí priamo v čl. 10 ods. 3, kde sa štáty zaväzujú prijať osobitné opatrenia na ochranu a pomoc všetkým deťom a mládeži bez rozdielu. Chrániť by sa mali hlavne pred hospodárskym a sociálnym vykorisťovaním a štáty by mali určiť vekovú hranicu, pod ktorou je námezdná práca zakázaná.

V medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach sa priamo o dieťati hovorí len v čl. 24, kde sa všeobecne deklaruje právo každého dieťaťa na ochranu, ktorá mu s ohľadom na jeho postavenie prináleží a ďalej sa hovorí o práve na meno a štátnu príslušnosť.

Dohovor o právach dieťaťa

Prijatý: 20. 11. 1989 v New Yorku

Podpísaný: 30. 9. 1990 v mene Českej a Slovenskej Federatívnej republiky

Ratifikovaný: 7. 1. 1991

Platný: 6. 2. 1991 pre Českú a Slovenskú Federatívnu republiku

1. 1. 1993 – sukcesiou prechádza jeho platnosť na SR

Z hľadiska významu, rozsahu a účinnosti Dohovor o právach dieťaťa je aj dnes základnou čítankou detských

práv. Znamenal oficiálne ukončenie historicky danej etapy ignorancie a nezájmu o práva dieťaťa a spoločenskej neakceptovateľnosti ich povýšenia na úroveň základných ľudských práv. Týmto dohovorom sa naplnilo uznanie prirodzenej dôstojnosti a nových práv pre všetkých ľudí ako základu slobody a spravodlivosti a sociálneho pokroku s tým, že detstvo má nárok na osobitnú starostlivosť a pomoc.

Dohovorom OSN sa zároveň navrášila etapa formulácie, precizovania a akcentácie práv detí v kontexte všeobecných ľudských práv, ktorá mala svoj začiatok v 20-tych rokoch minulého storočia.

Potreba zabezpečiť dieťaťu osobitnú starostlivosť bola zakotvená už v Ženevskej deklarácii práv dieťaťa z roku 1924, širšie rozpracovaná v Deklarácii práv dieťaťa prijatej Spojenými národmi v roku 1959 a uznaná vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv. Rovnako bola táto potreba formulovaná v medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach. V Medzinárodnom pakte o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach a v štatútoch a príslušných dokumentoch odborných organizácií a medzinárodných organizácií zaoberajúcich sa v rôznom rozsahu starostlivosťou o blaho detí.

Dohovor o právach dieťaťa jasne nadväzuje a ďalej rozpracúva ústrednú myšlienku Deklarácie práv dieťaťa z roku 1959, že „dieťa pre svoju telesnú a duševnú nezrelosť potrebuje osobitné záruky, starostlivosť

a zodpovedajúcu právnu ochranu pred narodením aj po ňom“.

Samotný dohovor sa skladá z preambuly a dvoch častí, pričom v prvej obsahovo nosnej časti sú formulované v čl. 1 až 41 všeobecné princípy a špecifické práva, či okruhy práv detí. V druhej časti v čl. 42 až 54 sú formulované procedurálne náležitosti implementácie dohovoru a zisťovania pokroku v jeho napĺňaní pred Výborom OSN pre práva dieťaťa.

Hneď prvý článok uvádza definíciu dieťaťa na účely tohto Dohovoru, ktorá sa vďaka jej širokému a konsenzuálnemu poňatiu stala všeobecne akceptovateľnou v národnej legislatívne, ako aj v medzinárodnom práve. Dieťaťom sa rozumie „*každá ľudská bytosť mladšia ako osemnásť rokov, pokiaľ podľa právneho poriadku, ktorá sa na dieťa vzťahuje, nie je plnoletosť dosiahnutá skôr*“.

V druhom článku je špecifikovaná antidiskriminačná klauzula dohovoru, ktorá má dve komplementárne zložky – individuálnu a rodinnú. Individuálna zaväzuje zabezpečiť práva každému dieťaťu rovnako, ako aj dospelým v ostatných ľudsko-právnych dohovoroch, t. j. bez akejkoľvek diskriminácie podľa rasy, farby pleti, pohlavia, jazyka, náboženstva, politického alebo iného zmýšľania, národnostného, etnického alebo sociálneho pôvodu, majetku, telesnej alebo duševnej nespôsobilosti, rodu a iného postavenia dieťaťa alebo jeho rodičov alebo zákonných zástupcov.

Zároveň nadväzuje na nediskrimináciu na základe rodinného prostredia, t. j., aby bolo dieťa chránené pred všetkými formami diskriminácie alebo trestania, ktoré vyplývajú z postavenia, činnosti, vyjadrených názorov alebo presvedčenia jeho rodičov, zákonných zástupcov alebo členov rodiny.

Z filozofického hľadiska je principiálnym posunom v chápaní práv dieťaťa čl. 3. Postulát najvyššieho záujmu dieťaťa má zásadné teoreticko-právne ako aj procesnoprávne dôsledky. *„Záujem dieťaťa musí byť prvoradým hľadiskom pri akejkoľvek činnosti týkajúcej sa detí, nech už uskutočňovanej verejnými alebo súkromnými zariadeniami sociálnej starostlivosti, súdmi, správnymi alebo zákonodarnými orgánmi.“*

Napriek diskusiám k výkladu a aplikácii tohto ustanovenia je tu formulovaná historicky jednoznačne najsilnejšia garancia ochrany práv dieťaťa a zároveň ich právneho, ale aj spoločenského vnímania.

V nasledovných všeobecných ustanoveniach je ešte formulovaná potreba zladenia ochrany a starostlivosti o dieťa s právami a povinnosťami jeho rodičov, či právnych zástupcov, ako aj záväzok výkonu detských práv.

Ďalších 36 článkov Dohovoru sa týka špecifických práv dieťaťa a špecifických situácií, v ktorých musí byť dieťa chránené. Jedná sa o práva ako i právo na život, meno, rodičov a ich starostlivosť. Právo na slobodu myslenia, na súkromie, informácie, zdravotnú

starostlivosť, vzdelanie, sociálne výhody a ďalšie. Na ne nadväzujú situácie, v ktorých má dieťa právo byť chránené.

Všetky práva vyplývajúce z Dohovoru tvoria východiská a kostru celej legislatívy týkajúcej sa detí – občianskeho, rodinného, či trestného práva. Zvlášť významné sú v celom systéme sociálnej legislatívy, či rôznych stratégiách sociálneho rozvoja, kde sú priamo alebo sprostredkované prenesené do konkrétnych opatrení a postupov pre ich implementáciu v celej šírke sociálneho života.

Dohovor o právach dieťaťa, má nepochybne zásadný význam a vytvára „strechu“ pre všetky ostatné dohovory a národné legislatívy takmer všetkých krajín sveta. Časť problematiky práv detí je pokrytá špeciálne v niektorých zo šiestich základných ľudsko-právnych dokumentov OSN.

Opčné protokoly k Dohovoru o právach dieťaťa

Prijatie dvoch opčných protokolov k Dohovoru o právach dieťaťa dokazuje, že Dohovor je otvoreným dokumentom a zároveň niektoré všeobecne formulované práva nemôžu dostatočne garantovať ich vykonávanie. Posledné desaťročie minulého storočia naplno odhalilo stanovené hrozby pre deti a pošliapávanie ich práv. Zvlášť ide o situácie vojnových konfliktov a celosvetovým problémom, ktorý sa viac a viac vyostčuje sú rôzne formy obchodovania s deťmi. Práve

k týmto dvom oblastiam, boli rozpracované opčné protokoly, ktoré presnejšie definujú jednotlivé situácie, stanovujú pre štáty jednoznačnejšie štandardy garancie ochrany práv detí.

Prípravu protokolu o účasti detí v ozbrojených konfliktoch si vynútili stále sa opakujúce situácie, keď sú deti priamo obeťami a rovnako často aj účastníkmi vojnových akcií. Je zrejmé, že na ich vývoj to má často zásadný a dlhodobý negatívny vplyv. Dohovor preto okrem iného stanovuje vekovú hranicu 18 rokov, dokedy deti nesmú byť účastníkmi ozbrojených konfliktov, ale ani nesmú byť povinne odvádzané do ozbrojených síl a ani zúčastňovať vojenského výcviku.

Na Slovensku boli napr. pred ratifikáciou opčného protokolu odvádzaní branci na základnú vojenskú službu v roku dovŕšenia 18 rokov, to znamená, že častokrát niekoľko mesiacov pred plnoletosťou.

Druhý protokol o predaji detí, detskej prostitúcii a detskej pornografii sa dotýka situácie detí rovnako v ekonomicky vyspelých, ako aj rozvojových krajinách. Dostupné informácie a analýzy poukazujú na stále rastúci rozsah a mieru obchodovania s deťmi za účelom ich predaja, detskej prostitúcie a pornografie. Celosvetovo rozšírená je sexuálna turistika a naďalej rastie, pričom sú jej najzraniteľnejšími obeťami deti, zvlášť dievčatá. Vznikajú a rozvíjajú sa aj nové metódy prenosu a rozširovania detskej pornografie – napr. Internet.

To všetko si vyžaduje oveľa radikálnejšie opatrenia a účinnejšiu medzinárodnú spoluprácu. Preto sa hneď v článku 1 všetky krajiny zaväzujú k absolútnemu zákazu predaja detí, detskej prostitúcie a detskej pornografii, pričom tieto sú aj presne definované. Krajiny sa zaväzujú aj ku kriminalizácii jednotlivých činností, ktoré môžu napomáhať – predaj detí – ide napr. aj o ponúkanie, sprostredkovanie dieťaťa nečestný súhlas s jeho adopciou a pod.

Protokol svojimi jasnými definičnými rámcami a záväznými opatreniami je nielen významným krokom v boji proti týmto mimoriadne nebezpečným javom, ale aj príkladom potrebnosti ďalšieho rozpracovania všeobecných práv z Dohovoru o právach dieťaťa a rozšírenia opatrení na ich garanciu.

Opčný protokol k Dohovoru o právach dieťaťa v oblasti komunikačných procedúr

Slovenská republika je jedným z iniciátorov, ako aj lídrom pri presadzovaní opčného protokolu v oblasti prijímania a riešenia individuálnych sťažností od detí alebo v ich mene, ktoré sa týkajú porušovania jednotlivých článkov Dohovoru.

Počas viac ako dvojročných rokovaní sa podarilo dosiahnuť žiaduci kompromis medzi jednotlivými krajinami, najmä v oblasti podávania kolektívnych sťažností, mechanizmov posudzovania, oprávnenosti podania sťažností a pod.

Vo väčšine ľudsko-právnych dohovorov OSN už tento mechanizmus úspešne funguje a bolo veľmi potrebné zabezpečiť aj jeho implementáciu v oblasti práv detí, ktorá zo svojej podstaty nesie so sebou viacero nedoriešených otázok (napr. vek dieťaťa).

Počas pracovných stretnutí so štyrmi regionálnymi skupinami OSN (AFR, EEG, WEOG, GRULAG) sa podarilo vyriešiť zásadné otázky prijatia OP, s ktorým vo svojich odborných stanoviskách súhlasil aj Výbor pre práva dieťaťa, ako najvyšší orgán OSN pre monitoring Dohovoru, pozostávajúci z 18 expertov rôznych krajín celého sveta.

Rada OSN pre ľudské práva na svojom zasadnutí tento rok odporučila prijatie OP. Po jeho prijatí VZ OSN na jeseň tohto roku v New Yorku sa bude môcť stať dôležitým nástrojom pri posudzovaní a vymáhaní uplatňovania práv detí na celom svete – resp. krajinách, ktoré Dohovor ratifikovali.

Záverečné odporúčania Výboru pre práva dieťaťa:

Slovensko

Odporúčania Výboru OSN pre práva dieťaťa v roku 2000

Hlavné témy a odporúčania výboru sa sústreďujú do štyroch základných oblastí:

1. Koordinácia

- pokračovať v snahe o prípravu a zostavenie podrobného národného akčného plánu na implementáciu

jeho záväzkov vyplývajúcich z Dohovoru prostredníctvom otvoreného a poradenského procesu.

2. Monitorovanie

- založiť mechanizmus na systematickú analýzu nesúhrnných údajov a využiť tieto informácie ako základ pre stanovenie pokroku a zostavenie stratégie na implementáciu Dohovoru. Vo vzťahu k tomuto problému výbor odporúča zmluvnému štátu požiadať *inter alia* UNICEF o technickú pomoc,
- založenie štatutárnej nezávislej inštitúcie so zodpovedajúcim zložením a zdrojovým zabezpečením a s mandátom pravidelného monitorovania a hodnotenia pokroku pri implementácii Dohovoru, a ktorá by bola oprávnená prijímať a adresovať sťažnosti o porušovaní práv dieťaťa,
- aby pridelené čiastky štátneho rozpočtu pre ekonomické, sociálne a kultúrne práva v maximálnom rozsahu dostupných zdrojov v súlade s právnou úpravou a politikou boli ľahko identifikovateľné a predložené transparentným spôsobom.

Odborná príprava

- rozvinúť pokračujúci program pre šírenie informácií pre implementáciu Dohovoru medzi deťmi a rodičmi, občianskou spoločnosťou a všetkými sektormi a stupňami štátnej správy. Výbor odporúča zmluvnému štátu usilovať sa o podporu vzdelávania o právach detí, vrátane aktivít smerujúcich k najviac zraniteľným skupinám. Výbor ďalej odporúča zmluvnému štátu

posilniť jeho úsilie a rozvinúť systematické a pokračujúce vzdelávacie programy o Dohovore pre všetky skupiny odborníkov pracujúcich s deťmi a pre deti (napr. zákonodarca, sudcovia, advokáti, ochrancovia verejného poriadku, štátni zamestnanci, predstavitelia miestnej správy, pracovníci ústavov a nápravno-výchovných zariadení pre deti, učitelia, zdravotnícky personál, vrátane psychológov a sociálni pracovníci).

Všeobecné princípy:

Najlepšie záujmy a zohľadnenie názorov dieťaťa

- prehodnotiť vlastné zákonodarné a správne opatrenia, aby zabezpečili uplatnenie článkov 3 a 12 Dohovoru. Výbor odporúča zmluvnému štátu podporovať a umožňovať rešpektovanie názorov detí a ich účasti vo všetkých oblastiach, ktoré sa ich dotýkajú v rámci rodiny, školy, zariadení starostlivosti a súdov. V tomto smere výbor odporúča zmluvnému štátu rozvinúť programy odborného vzdelávania v rámci miestnych komunít pre učiteľov, sociálnych pracovníkov a miestnych úradníkov pri napomáhaní deťom pri tvorbe a vyjadrovaní ich rozhodnutí a aby tieto názory boli vzaté do úvahy.

Právo na nediskrimináciu

- vykonať všetky nevyhnutné opatrenia na zabezpečenie toho, aby všetkým deťom spadajúcim do jeho súdnej právomoci boli bez diskriminácie priznané všetky práva Dohovoru v súlade s článkom 2. Výbor potvrdzuje odporúčania Výboru pre potláčanie rasovej diskriminácie

(CERD/C/57/CRP.3/Add.4) a jeho Všeobecné odporúčanie č. 27 o diskriminácii Rómov a odporúča zmluvnému štátu ich implementáciu. Výbor požaduje informácie o pokroku pri implementácii stratégie z roku 1999 v ďalších správach.

Odporúčania Výboru OSN pre práva dieťaťa v roku 2007

Odporúčania Výboru OSN pre práva dieťaťa Slovenskej republiky boli v roku 2007 zhrnuté do 74 bodov, ktoré oproti roku 2000 v konkrétnejšej forme odporúčali Slovensku lepšiu a efektívnejšiu implementáciu Dohovoru. Výbor predovšetkým vysoko ocenil legislatívne zmeny, ktoré boli v tejto oblasti uskutočnené od roku 2000. Zároveň vyzýva na plnenie predchádzajúcich opatrení, najmä elimináciu prípadov policajnej brutality nedodržiavania menšinových práv, náležitej ochrany detských obetí, či svedkov rôznych trestných činov. Výbor tiež nebol spokojný so zmenami v inštitucionálnom zabezpečení výkonu Dohovoru, Slovensku boli pripomenuté záväzky uskutočňovania nezávislého monitoringu detských práv, stála absencia úradne nezávislého ombudsmana pre detské práva, ako aj koordinačného výboru pre zlad'ovanie rezortných politík ochrany práv detí.

Na Slovensku je stále nedostatočná participácia detí na rozhodnutiach, ktoré sa ich týkajú, a preto vyzýva k rôznym vzdelávacím a školiacim akciám odborníkov,

ktoré pracujú s deťmi či prichádzajú do styku s ochranou ich práv. Podobne neuspokojivá je situácia v oblasti telesných trestov a krokov ich úplnému zákazu.

Výbor znovu pripomína monitoring a nové opatrenia pre deti žijúce mimo biologickej rodiny, kvalitatívne zmeny v transformácií detských domovov, zvýšenie ochrany a nediskriminácie rómskych detí.

Viaceré odporúčania sa týkajú stabilnej a zvýšenej zdravotnej ochrany detí (napr. HIV, drogové závislosti).

Výbor v závere vyzýva SR na zabezpečenie opčných protokolov a na rozvinutie diskusie a informovanosti širokej verejnosti najmä detí v odporúčaniach Výboru a jeho stanoviskách k problematike ochrany práv detí na Slovensku.

Špecifické oblasti medzinárodnej ochrany práv detí

V oblasti ochrany práv detí tvoria osobitne významnú časť medzinárodné dohovory, ktoré vytvárajú v zmluvných krajinách právne garancie ochrany práv a záujmov detí. Tieto sú často u detí z hľadiska ich veku a právnej nespôsobilosti pri ich pobyte v zahraničí (či má dobrovoľnou alebo nedobrovoľnou) porušované. Podobne sa práva detí nemôžu plne uplatňovať ak ich rodič, či osoba, ktorej sú zverené do starostlivosti si po odchode do cudziny neplní svoje povinnosti voči dieťaťu.

Z hľadiska medzinárodnoprávnej ochrany detí sa dohovory dotýkajú zhruba štyroch základných oblastí:

- výživné na dieťa, najmä spôsob jeho vymáhania,

- únosy detí, najmä vzhľadom na nesúhlas jedného z rodičov s pobytom dieťaťa v zahraničí,
- osvojenie – najmä metódy vyhľadávania sprostredkovania a kontroly adoptívnych rodičov zo zahraničia,
- uznávanie rozhodnutí, týkajúcich sa detí a starostlivosti o ne.

Centrum pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže zabezpečuje na Slovensku priamy výkon siedmych medzinárodných dohovorov pokrývajúcich spomínané oblasti.

1. Dohovor o vymáhaní výživného v cudzine – Vyhl. č. 33/1959 Zb. z. (20. 6. 1956 – New York)
2. Dohovor o uznaní a vykonateľnosti rozhodnutia o vyživovacej povinnosti k deťom – Vyhl. č. 14/1974 Zb. z. (15. 4. 1958 – Haag)
3. Dohovor o uznaní a výkone rozhodnutí o vyživovacej povinnosti – Vyhl. č. 132/1976 Zb. z. (2. 10. 1973 – Haag)
4. Dohovor o občianskoprávných aspektoch medzinárodných únosov detí – Oznámenie MZV SR č. 119/2001 Z. z. (5. 10. 1980 – Haag)
5. Európsky dohovor o uznaní a výkone rozhodnutí týkajúcich sa starostlivosti o deti a o obnove starostlivosti – Oznámenie MZV SR č. 366/2001 Z. z. (20. 5. 1980 – Luxemburg)
6. Dohovor o ochrane detí a spolupráci pri medzištátnych osvojeniach spolu s návrhmi vykonávacích zákonov

k týmto dohovorom – Oznámenie MZV SR č.380/2001 Z. z. (29. 5. 1993 – Haag)

7. Dohovor o právomoci, použiteľnom práve, uznávaní a výkone a spolupráci v oblasti rodičovských práv a povinností a opatrení na ochranu dieťaťa – platnosť pre SR od 1. 1. 2002 (19. 10. 1996 – Haag)

Dňa 25. mája 2000 bol v New Yorku otvorený na podpis Opčný protokol k Dohovoru o právach dieťaťa o účasti detí v ozbrojených konfliktoch a Opčný protokol k Dohovoru o právach dieťaťa o predaji detí, detskej prostitúcii a detskej pornografii.

Opčný protokol k Dohovoru o právach dieťaťa o účasti detí v ozbrojených konfliktoch doposiaľ podpísalo 115 krajín a ratifikovalo 66 krajín.

Opčný protokol k Dohovoru o právach dieťaťa o predaji detí, detskej prostitúcii a detskej pornografii doposiaľ podpísalo 108 krajín a ratifikovalo 67 krajín. Obidva opačné protokoly podpísali všetky krajiny Európskej únie.

Medzištátne osvojenia

Medzištátne osvojenia patria medzi najcitlivejšiu oblasť ochrany práv detí a názory odborníkov, laickej verejnosti a politikov sa často rozchádzajú. V dôsledku medializácie mnohých negatívnych prípadov zneužívania, či obchodovania s deťmi v rámci medzištátnych osvojení prevláda u našej verejnosti veľmi rezervovaný postoj, skôr odmietavý a podozrievavý.

Práve prijatie Dohovoru o ochrane detí a o spolupráci pri medzištátnych osvojeniach (Dohovor o osvojení) dáva však štátu do rúk nástroj, ktorý zaručuje dôslednú kontrolu a informovanosť z oboch strán – zo strany dieťaťa, aj zo strany adoptívnych rodičov, a to pred a počas procesu adopcie, a čo je mimoriadne dôležité, aj po odchode dieťaťa do cudziny s novými rodičmi.

Signatárske krajiny tohto dohovoru vychádzajú z jednotnej filozofie, že pre harmonický rozvoj osobnosti dieťaťa je potrebné, aby vyrastalo v rodinnom prostredí v atmosfére lásky a porozumenia. Preto by mal každý štát prijať primerané opatrenia, ktoré by umožnili dieťaťu zostať v opatere jeho pôvodnej rodiny. Avšak v prípade, ak to nie je možno a dieťaťu zároveň nie je možno nájsť vhodnú náhradnú rodinu v jeho krajine, medzištátne osvojenie poskytuje dieťaťu výhodu stálej rodiny a prostredia ochrany, stability a lásky potrebného pre jeho zdravý vývoj.

Medzištátne osvojenia tak v praxi často znamenajú skutočne poslednú šancu pre dieťa, o ktoré nie je z najrôznejších dôvodov v domovskej krajine záujem. Na Slovensku sú to hlavne dôvody spojené etnickou príslušnosťou dieťaťa, zdravotným stavom najmä v oblasti mentálneho zaostávania a vyšším vekom. V rozvojových krajinách sa dôvody najčastejšie viažu na problém chudoby a nedostatku prostriedkov na zabezpečovanie potrieb detí. Medzi jednotlivými krajinami sú v tejto oblasti obrovské rozdiely, pričom

väčšina vyspelých krajín je len jednostranne prijímateľom detí. Tak je to vo väčšine krajín EÚ, kde záujem o adopciu a pestúnstvo ďaleko prevyšuje počty detí, ktoré sú právne voľné. Slovensko ratifikovalo Dohovor o osvojeniach aj ako krajina pôvodu aj ako prijímajúca krajina. Záujem o zahraničnú adopciu je však zatiaľ len ojedinelou záležitosťou a takmer všetky prípady medzištátnych osvojení sú prípady našich detí, ktoré odchádzajú do zahraničia so svojimi adoptívnymi rodičmi. Dohovor o osvojeniach má z hľadiska garancie práv dieťaťa pri adopcii do zahraničia principiálny význam.

Podľa čl. 1 Dohovoru je jeho cieľom:

- vytvoriť záruky, aby sa medzištátne osvojenia uskutočňovali iba v najlepšom záujme dieťaťa a pri rešpektovaní jeho základných práv priznaných medzinárodným právom,
- zaviesť systém spolupráce medzi zmluvnými štátmi, ktorý zabezpečí, že tieto záruky sa budú dodržiavať, a tým zabrániť únosom, predaju alebo obchodovaniu s deťmi,
- zabezpečiť v zmluvných štátoch uznanie osvojení, ktoré sa uskutočnia na základe dohovoru.

Článok 2 – hovorí:

1. Dohovor sa uplatní, ak dieťa s obvyklým pobytom v jednom zmluvnom štáte („štát pôvodu“) bolo alebo má

byť premiestnené do iného zmluvného štátu („prijímajúci štát“), a to buď po jeho osvojení v štáte pôvodu manželmi alebo jednou osobou s obvyklým pobytom v prijímajúcom štáte, alebo na účely takého osvojenia v prijímajúcom štáte alebo v štáte pôvodu.

2. Dohovor upravuje iba osvojenia, ktoré vytvárajú trvalý zväzok rodiča a dieťaťa.

V ďalších článkoch Dohovoru o osvojeniach sa podrobne upravujú podmienky medzištátnych osvojení, právomoci ústredných orgánov a akreditovaných inštitúcií, procesné požiadavky, uznanie a účinky osvojenia.

Dohovor o osvojeniach proklamuje cieľ vytvoriť záruky, aby sa medzištátne osvojenia uskutočňovali iba v najlepšom záujme dieťaťa a pri rešpektovaní jeho základných práv, priznaných medzinárodným právom a vytvorením systému spolupráce medzi zmluvnými štátmi dať záruku, že práva detí budú dodržiavané a zabráni sa tým únosom, predaju alebo obchodovaniu s deťmi. Dohovor súčasne poskytuje aj slovenským občanom, ktorí o to prejavia záujem, možnosť osvojiť si dieťa z cudziny.

Dohovor o ochrane detí a o spolupráci pri medzištátnych osvojeniach bol uzavretý v Haagu 29. mája 1993. Za Slovenskú republiku bol podpísaný 1. júna 1999 v Haagu. Národná rada SR vyslovila dňa 21. marca 2001 súhlas s ratifikáciou dohovoru (Uznesenie č. 1304).

Dohovor nadobudol účinnosť pre Slovenskú republiku 1. 10. 2001.

Uznesením č. 914 zo dňa 8. 11. 2000 Vláda Slovenskej republiky určila Centrum pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže ako ústredný orgán podľa čl. 6 Dohovoru o osvojeniach a ako orgán príslušný pre vydávanie osvedčenia podľa čl. 23 Dohovoru o osvojeniach.

Vymáhanie výživného z cudziny

Centrum pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže funguje ako prijímajúci a odosielajúci orgán podľa čl. 2 New Yorského dohovoru v oblasti vymáhania výživného.

I napriek tomu, že New Yorský dohovor – Dohovor o vymáhaní výživného v cudzine (Vyhl. č. 33/1959 Zb. z.) – 20. 6. 1956 New York vytvára medzinárodný mechanizmus k uplatneniu nároku na výživné v cudzine, v praxi sa musí kombinovať s ustanoveniami oboch Haagskych dohovorov – Dohovor o uznaní a vykonateľnosti rozhodnutia o vyživovacej povinnosti k deťom (Vyhl. č. 14/1974 Zb. z.) – 15. 4. 1958, Haag a Dohovor o uznávaní a výkone rozhodnutí o vyživovacej povinnosti (Vyhl. č. 132/1976 Zb. z.) – 2. 10. 1973 Haag a ustanoveniami dvojstranných zmlúv v tejto oblasti.

Osobitná situácia je vo vzťahu k USA a Austrálii, ktoré nie sú zmluvnými štátmi dohovoru, ale pre

vymáhanie výživného sa uplatňuje vzájomné uznávanie a vykonávanie rozhodnutí medzi USA a SR a Austráliou a SR.

Počet žiadostí o vymáhanie výživného v cudzine má stúpajúcu tendenciu.

I keď medzinárodné zmluvy umožňujú, aby sa oprávnená osoba (navrhovateľ) obrátila priamo na príslušný orgán druhého štátu, žiadatelia využívajú bezplatnú právnu pomoc Centra pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže. Navrhovateľ má tak záruku, že celý proces konania bude pod dohľadom Centra pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže, ktoré vymáhanie sleduje počas celej doby existencie nároku, ale zabezpečuje aj kontrolu a prešetrenie pomerov na strane povinnej osoby, ak si táto prestane plniť vyživovaciu povinnosť počas prípravy dieťaťa na budúce povolanie.

Zároveň Centrum pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže môže zisťovať priebežne pobyt povinnej osoby prostredníctvom partnerských inštitúcií v cudzine.

Právnicki pracujú s každým spisom v priemere 10 – 15 rokov, t. j. do tej doby, pokiaľ dieťa nie je schopné samo sa živiť (§ 85 Zákona o rodine).

Poskytovanie právnej pomoci pri vymáhaní výživného v Centre pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže je možné rozdeliť do dvoch etáp:

- 1 etapa: právna pomoc pri príprave dokladov potrebných k uznávaciemu a vykonávaciemu konaniu,

získovanie informácií o povinných osobách vrátane pátrania po pobyte, vypracovanie návrhu a kompletizácia všetkých dokladov, súčinnosť pri samotnom uznávacom konaní,

- 2 etapa: realizácia výkonu rozhodnutí a následný prevod platieb výživného oprávneným osobám.

Medzinárodné rodičovské únosy detí

1. Dohovor o občianskoprávných aspektoch medzinárodných únosov detí z 25. októbra 1980 (ďalej len „Haagsky dohovor“).

2. Európsky dohovor o uznávaní a výkone rozhodnutí týkajúcich sa starostlivosti o deti a o obnove starostlivosti o deti z 20. mája 1980 (ďalej len „Európsky dohovor“).

Oba dohovory majú rovnaké proklamované ciele a to nápravu protiprávneho stavu, ktorý nastal tým, že dieťa bolo odňaté osobe, ktorá má právo a povinnosť sa o dieťa starať. Zavádzajú systém ústredných orgánov, ktoré majú oprávneným osobám napomôcť pri navrátení dieťaťa. Dohovory obsahujú i ustanovenia týkajúce sa práva styku s dieťaťom, ako logického protipólu k právam starostlivosti o dieťa.

Keďže oba dohovory riešia veľmi citlivú oblasť neoprávneného premiestnenia dieťaťa do iného štátu, je povinnosťou zmluvných štátov, aby prostredníctvom svojich centrálnych orgánov prijali účinné opatrenia,

výsledkom ktorých je navrátenie dieťaťa v čo najkratšom čase.

Haagsky dohovor bol podpísaný ešte dňa 28. decembra 1992 a podpis bol uznaný aj pre SR po 1. 1. 1993. Národná rada SR dňa 15. júna 2000 vyslovila súhlas s ratifikáciou dohovoru (Uznesenie č. 906). Dohovor je účinný pre Slovenskú republiku od 1. 2. 2001.

Uznesením č. 858 zo dňa 2. 12. 1997 Vláda Slovenskej republiky určila Centrum pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže za ústredný orgán podľa čl. 6 Dohovoru o únosoch s pôsobnosťou na území Slovenskej republiky.

Európsky dohovor bol podpísaný 2. marca 2000. Národná rada SR dňa 27. februára 2001 vyslovila súhlas s ratifikáciou dohovoru. (Uznesenie č. 1275). Dohovor je účinný pre Slovenskú republiku od 1. 9. 2001.

Uznesením č. 1017 zo dňa 6. 12. 2000 Vláda Slovenskej republiky určila Centrum pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže za ústredný orgán v zmysle čl. 2 Európskeho dohovoru s pôsobnosťou na území Slovenskej republiky.

Cieľom Haagského dohovoru v kap. 1, čl. 1 je:

- *zabezpečiť okamžitý návrat detí, ktoré boli neoprávnene premiestnené do niektorého štátu alebo sú v ňom zadržované, a*

Rodinná mediácia (súčasný stav – perspektívy)

Milan Schavel a kol.

- zabezpečiť, aby opatrovnicke práva a práva styku podľa právneho poriadku jedného zmluvného štátu sa účinne dodržiavali v ostatných zmluvných štátoch.

čl. 2: Zmluvné štáty prijímajú všetky primerané opatrenia na zabezpečenie cieľov dohovoru na svojom území. Na tento účel použijú konania, ktoré zabezpečia čo najrýchlejšie skončenie veci.

čl. 3: Premiestnenie alebo zadržanie dieťaťa sa považuje za neoprávnené, ak:

a) je porušením opatrovnickeho práva, ktoré nadobudla osoba, inštitúcia alebo iná právnická osoba podľa právneho poriadku štátu, na ktorého území malo dieťa svoj obvyklý pobyt bezprostredne pred premiestnením alebo zadržaním, a

b) v čase jeho premiestnenia alebo zadržania sa toto právo aj skutočne vykonávalo, buď spoločne, alebo samostatne, alebo by sa takto vykonávalo, ak by nedošlo k premiestneniu či zadržaniu.

Opatrovnicke právo uvedené v písm. a) možno nadobudnúť najmä priamo zo zákona alebo na základe rozhodnutia súdu alebo správneho orgánu, alebo na základe dohody platnej podľa právneho poriadku tohto štátu.

čl. 4: Dohovor sa použije na dieťa, ktoré malo obvyklý pobyt na území zmluvného štátu bezprostredne pred porušením opatrovnickeho práva alebo práva styku. Použitie dohovoru sa skončí, keď dieťa dosiahne vek 16 rokov.

čl. 5: *Na účely tohto dohovoru:*

- a) „opatrovnícke právo“ znamená právo týkajúce sa osobnej starostlivosti o dieťa a najmä právo určiť miesto pobytu dieťaťa,*
- b) „právo styku“ znamená právo odviešť dieťa na obmedzený čas na iné miesto, ako je miesto jeho obvyklého pobytu.*

čl. 7: *Ústredné orgány navzájom spolupracujú. Predovšetkým prijímajú samy alebo prostredníctvom iných orgánov alebo osôb všetky vhodné opatrenia, aby:*

- a) zistili, kde sa nachádza dieťa, ktoré bolo neoprávnene premiestnené alebo zadržané,*
- b) zabránili ďalšej ujme dieťaťa alebo poškodeniu záujmov zainteresovaných osôb prijatím predbežných opatrení alebo zabezpečením prijatia takýchto opatrení,*
- c) zabezpečili dobrovoľné vrátenie dieťaťa alebo prispeli k zmierneniu situácie,*
- d) si vo vhodných prípadoch navzájom vymieňali informácie o sociálnom prostredí dieťaťa,*
- e) poskytovali informácie všeobecnej povahy o právnom poriadku svojho štátu v rozsahu týkajúcom sa vykonávania dohovoru,*
- f) podali návrh na začatie súdneho alebo správneho konania s cieľom nariadiť návrat dieťaťa alebo napomáhať jeho začatie a vo vhodných prípadoch prijímali opatrenia na zabezpečenie práva styku alebo jeho účinného výkonu.*

Všetky opatrenia smerujú k jednému cieľu, čo najrýchlejší a najmenej problémový návrat dieťaťa do pôvodného rodinného prostredia.

Aktivity OSN v oblasti ochrany práv detí

Článok 12 Dohovoru o právach dieťaťa³⁶

V júni 2009 Výbor OSN pre práva dieťaťa schválil v poradí už dvanáste „General comment“, ktoré podrobne vysvetľujú filozofiu a implementačné mechanizmy jednotlivých článkov Dohovoru. V tomto prípade išlo o mimoriadne interpretačne citlivý a zároveň dôležitý článok 12. Medzi odborníkmi na práva dieťaťa a aktivistami v oblasti práv dieťaťa niet pochyb, že právo dieťaťa byť vypočuté, článok 12 Dohovoru, má osobitný význam. Už prvý Výbor pre práva dieťaťa založený v roku 1991 na monitorovanie tohto Dohovoru, rozhodol, že článok 12 začleňuje *nielen právo, ale tiež zásadu* Dohovoru. Tento Výbor to nazval zásadou s cieľom objasniť, že implementácia väčšiny ostatných článkov Dohovoru vyžaduje, aby bolo dieťa vypočuté bez ohľadu na to, či to je alebo nie je uvedené v príslušnom článku. Toto právo sa uplatňuje všade.

Nie je to však jedinou zásadou tohto Dohovoru. Prvý monitorovací Výbor definoval štyri zásady:

1. Všetky deti v súdnej príslušnosti štátu sú oprávnené na

³⁶ Upravená verzia prednášky Lothara Krappmanna (člena Výboru OSN pre práva dieťaťa) na Výročnej konferencii venovanej Dohovoru o právach dieťaťa, konanej 20. októbra 2009 v Bratislave.

všetky práva Dohovoru: Právo a zásada *nediskriminácie* (článok 2).

2. Majú sa vždy zohľadňovať najlepšie záujmy dieťa a vtedy, keď štát a jeho inštitúcie vykonávajú opatrenia, ktoré sa týkajú detí. Právo a zásada primárneho zohľadňovania najlepších záujmov dieťa a (článok 3).

3. Štát má povinnosť uznať inherentné právo na *život* každého dieťa a zaistiť do maximálneho možného rozsahu *prežitie a rozvoj* – zásada zachovania života a rozvoj dieťa (článok 6).

Články dohovoru zdôrazňujú, že štát má chrániť dieťa pred diskrimináciou, zohľadňovať jeho najlepšie záujmy, zaistiť prežitie – kde je potom aktívne a vitálne dieťa?

4. Iba štvrtá zásada zviditeľňuje skutočnosť, že dieťa nie je iba objekt prospešných opatrení. Táto zásada uvádza, že dieťa *musí byť vypočuté* vo všetkých záležitostiach, ktoré ho ovplyvňujú. A navyše – týmto názorom vyjadreným dieťaťom treba prisudzovať *primeranú váhu*.

Niekedy je táto zásada a právo chápané ako právo dieťa byť vypočuté iba na súdnych a správnych konaniach, kde sú vykonávané rozhodnutia s výrazným dopadom na život dieťa.

V jednom z prvých návrhov Dohovoru, právo dieťa byť vypočuté bolo obmedzené na „záležitosti týkajúcej sa vlastnej osoby dieťa“. Konkrétne návrh uvádzal „sobáš, výber povolania, medikamentóznou liečbu, vzdelanie a rekreáciu“ a bol pododsekom článku o

najlepšom záujme dieťaťa.³⁷ Avšak tento reštriktívny zoznam bol zanedlho jednomyselne eliminovaný pracovnou skupinou a nahradený formuláciou, ktorú dnes nachádzame v tomto Dohovore: Dieťa musí byť vypočuté *vo všetkých záležitostiach*, ktoré ho ovplyvňujú. Toto vyjadrenie bolo vložené ako prvý odsek na začiatok článku 12 a právo byť vypočutý na súdnych a správnych konaniach je druhý odsek.

„*Vo všetkých záležitostiach*“ – tieto slová vyjadrujú, že článok ukladá právo dieťaťa byť vypočuté ako právo, ktoré má byť uplatňované ako zásada, ktorá musí byť dodržiavaná pri implementácii všetkých ustanovení Dohovoru tam, kde je to uplatniteľné. Štát má vždy povinnosť poskytovať určitý druh pomoci dieťaťu, ktorá zaisťuje, aby bolo vypočuté a aby sa jeho názoru prisudzovala váha. To sa vyžaduje pri všetkých opatreniach štátu a jeho inštitúcií a organizácií, ktoré majú vplyv na záujmy dieťaťa.

Pedagógovia a psychológovia nepochybujú o tom, že dieťa by malo byť vypočuté v rodine. Mnohí experti na ľudské práva a práva dieťaťa súhlasia; avšak uvádzajú, že rodina nie je inštitúcia pod kontrolou štátu a že rodina má byť chránená pred neprimeranými zásahmi štátu.

Výbor je tiež toho názoru, že rodičia majú uznať dieťa za subjekt so svojimi vlastnými záujmami a očakávaniami, schopný stále viac a viac preberať za seba

³⁷ OHCHR (Vydanie)(2007). Právna história Dohovoru o právach dieťaťa. Zväzok I, strana 437 a nasl. strany.

zodpovednosť. Z tohto dôvodu by mali počúvať dieťa a brať do úvahy to, čo dieťa oznamuje. Výbor si uvedomuje chýlostivú hranicu medzi vštepovaním názorov v rodine a podporovaním schopností na uplatňovanie rodičovských zodpovedností. Výbor preto stále odporúča informovať rodičov o práve dieťaťa byť vypočuté a o spôsoboch na začlenenie dieťaťa do procesov rozhodovania v rodine. Začlenenie dieťaťa do rozhodovania v rodine je dobrou prípravou pre dieťa na uplatnenie práva byť vypočuté v širšej spoločnosti.

Sme si vedomí všeobecného rozsahu tohto článku. Toto právo sa uplatňuje všade tam, kde sa niečo robí pre deti. Malo by sa tak robiť spolu s deťmi. Majú právo vyjadriť svoje názory a mali by byť vyzvané, aby prispeli svojim názorom. Výbor vhodne schválil Všeobecnú poznámku, ktorá vysvetľuje obsah a praktické uplatnenie tohto článku 12.³⁸

Avšak existujú názory, ktoré tvrdia, že deťom sa týmto článkom neposkytuje žiadne právo. Poukazujú na formulácie v článku ako „*dieťa, ktoré je schopné formulovať svoje vlastné názory*“ alebo váhu, ktorá sa bude prikladať „*podľa veku a zrelosti*“. Hovoria, že tieto klauzuly môžu byť ľahko použité na diskvalifikovanie a vylúčenie detí z akejkoľvek účasti, pretože tieto slová prenechávajú na voľné uváženie dospelých, či počúvať

³⁸ Výbor pre práva dieťaťa (2009). Všeobecná poznámka č. 12: Právo dieťaťa byť vypočuté. Vid' web. stránku Výboru: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/index.htm>.

alebo nepočúvať dieťa.

Existujú zástupcovia hnutia za oslobodenie dieťaťa, ktorí obhajujú názor, že právo byť vypočutý je pseudoprávo, pretože neposkytuje právo rozhodovať. Dospelý, ktorý vypočul dieťa, môže urobiť to, čo chce urobiť od samého začiatku.

Domnievame sa, že táto námietka ignoruje skutočnosť, že text, o ktorom hovoríme, je právny dokument, a že právny dokument by mal byť vykladaný na základe súdnych interpretácií použitých pojmov. Vypočutie nie je bežný pojem, ale znamená dobre definovaný postup vysokej justičnej kvality. V právnom systéme Nemecka právo byť vypočutý nie je základné právo uložené v ústave. Avšak mnohí právnici experti ho považujú za základné právo ako ustanovenie.

Súdnymi rozhodnutiami boli stanovené podmienky, ktoré musia byť splnené pri vykonávaní tohto práva, aby sa plne implementovalo právo byť vypočutý. Osoba, ktorá bude vypočutá, musí získať všetky informácie potrebné na to, aby bola schopná primerane prezentovať svoj názor: Musia jej byť poskytnuté údaje a informácie o celom kontexte, v ktorom sa bude zohľadňovať jej názor. Treba zaznamenať, čo osoba, ktorá bola vypočutá, povedala a v ďalšom konaní musí byť tiež prehľadný a zdokumentovaný spôsob, ktorým bol tento jej názor začlenený do rozhodnutia.

Osoba, ktorá má právo byť vypočutá, musí získať spätnú väzbu o tom, ako bol zohľadnený jej názor; a musí

mať prístup k dokumentácii z vypočutia tak, aby v prípade nespokojnosti so spôsobom zohľadnenia názoru, mala možnosť podať odvolanie. Toto právo patrí do kontextu zákona a demonštruje, že právo byť vypočutý má vysokú hodnotu, pretože garantuje začlenenie do procesu rozhodovania. Dohovor je medzinárodné právo, ktoré má byť domestikované v právnom systéme krajín, ktoré pristúpili k Dohovoru. Preto tiež právo dieťaťa byť vypočuté nie je povrchný výplod fantázie, ale má podstatu.

Právo má byť prispôbené možnostiam a potrebám ochrany detí. Vypočutie detí by sa malo vykonávať priateľským spôsobom voči deťom; malo by sa konať skôr ako rozhovor a nie ako krížový výsluch. Má sa tiež zaistiť, aby sa dieťa nevystavilo nebezpečenstvu tým, že vyjadrí svoj názor. Treba chrániť súkromie dieťaťa.

Dieťa treba uistiť, že bolo vypočuté. Tento druh vypočutia detí sa spravidla uskutočňuje bez formalít a nie je zaznamenávaný. Tým viac treba zaistiť, aby dieťa dostalo odpoveď. Je to odpoveď, ktorá signalizuje dieťaťu alebo deťom, že boli vypočuté. Bez odpovede ani my nevieme, či sme boli vypočutí. Sociológovia zastávajú názor, že sociálna spolupráca nepozostáva z vyhlásení účastníkov, ale z recipročných odpovedí. Deti potrebujú odpoveď k tomu, aby pochopili, že boli vypočuté.

Je pochopiteľné, že právo byť vypočutý nesmie byť považované za chvíľkový akt, ale za právo, ktoré, ak je

primerane praktizované, vedie k tomu, čo sa obvykle nazýva účasťou.

V klauzule „*v súlade s vekom a zrelosťou dieťaťa*“ Dohovor takmer nikdy nestanovuje obmedzenia veku. Z tohto dôvodu všeobecné odporúčanie Výboru je: *Počúvať dieťa a potom rozhodnúť, či názor dieťaťa dáva zmysel v prediskutovávanej záležitosti*. Často nejde o jednoznačné áno alebo nie – Dieťa môže povedať niečo, čo nie je riešenie, ale čo prispieva k riešeniu. Preto Výbor tvrdí, že nikto by nemal vylučovať dieťa na základe predchádzajúceho posúdenia, celkového posúdenia zrelosti dieťaťa, čo je veľmi problematické, pretože celkové posúdenie dieťaťa môže byť irelevantné pokiaľ ide o prediskutovanú záležitosť. V prediskutovávanej záležitosti dieťa môže povedať niečo, čo je rozhodujúce bez ohľadu na jeho celkovú zrelosť.

Sudcovia spravidla požadujú vekové hranice kvôli tomu, aby chránili súdne konania pred odvolaniami, ktoré tvrdia, že nebolo vypočuté dieťa, ktoré chcelo prispieť svojim názorom. Ak sa vymedzia vekové hranice, mali by byť veľmi nízke. Preto sa prikláňame k vekovej hranici určenej v Nórsku, ktorá stanovuje vek na sedem rokov, kedy deti musia byť vyzvané, aby poskytnú svoj názor na súdnych a správnych konaniach. Nórsky predpis odporúča, že sudca alebo iný subjekt vykonávajúci rozhodnutie by mal rozprávať tiež s mladším dieťaťom. Ale ak sa domnieva, že nie je dôvod vypočuť dieťa, nemalo by to byť dôvodom pre odvolanie.

V týchto procesoch účasti, dieťa môže mať vplyv na rozhodnutie, riešenie alebo spôsob konania; môže dokonca navrhnúť akceptovateľný výsledok, ale dieťa nie je uznané za subjekt, ktorý rozhoduje. Zdá sa, že to podporuje argument tých, ktorí chcú vyňať dieťa zo zákonného práva, ktoré umožňuje rodičom v konečnom dôsledku rozhodnúť, čo je dieťaťu dovolené urobiť a čo nie je. Keď rodičia alebo dospelí akceptujú návrh dieťaťa, tieto návrhy nadobúdajú platnosť, iba vtedy, keď súhlasia rodičia alebo právny zástupca dieťa.

Rodičia môžu súhlasiť a mali by súhlasiť, že ich dieťa začína byť zodpovedné za určité oblasti svojho života bez rodičovského zásahu s výnimkou záležitostí, v ktorých dieťa môže spôsobiť nezvratnú škodu sebe alebo iným.

Zákonodarca môže tiež podporovať takýto postupný prenos zodpovednosti. Dohovor nie je proti takejto postupne narastajúcej vlastnej zodpovednosti detí. Napr. v Dohovore nie je vymedzený minimálny vek sobáša. Hoci Výbor tvrdí, že minimálny vek sobáša by mal byť 18 rokov pre ženy, aj pre mužov, množstvo národných právnych systémov dovoľuje sobáše v prípade nižšieho veku.

Oblasti, ktoré sú prediskutované v niektorých krajinách sú – prístup detí, presnejšie, prístup adolescentov k zdravotným službám bez rodičovskej účasti. Je známe, že adolescenti začínajú svoje sexuálne aktivity skôr a potrebujú informácie, radu alebo iný druh

podpory, ktoré mnohí rodičia z rôznych dôvodov nie sú ochotní akceptovať. Nejde iba o reprodukívne zdravie, ale tiež o ďalšie zdravotné problémy, kde deti/adolescenti by mali mať právo na informácie a rozhodovanie za seba.

Takáto uznaná zodpovednosť nemôže byť regulovaná iba na súkromnom základe. Tu deti potrebujú jednoznačné rozhodnutia štátu, ktoré ich oprávnia, aby mali konečné slovo a nielen, aby boli vypočuté. Požaduje sa tu tiež zákon o vekovej hranici, ktorá pokiaľ ide o rozhodnutia o alternatívnej starostlivosti má byť pomerne nízka, ale mal by tiež zahŕňať klauzulu o vypočutí mladších detí. Pokiaľ ide o zdravotné a sexuálne otázky, vek, v ktorom deti rozhodujú za seba by mal byť 14 alebo 16 rokov – po povinnej konzultácii.

Všetky tieto rozhodnutia zákonodarcu sa uľahčia, ak sa už mladšie deti začlenia do procesov, v ktorých sa formujú ich životy. Všeobecná poznámka č. 7 Výboru – pre práva mladších detí požadovala, vypočuť deti už vtedy, keď ešte nie sú schopné formulovať gramaticky správne vety. Dospelí by im mali pomôcť použiť iné prostriedky na vyjadrenie svojich pocitov a očakávaní.³⁹

Môžeme v stručnosti konštatovať: *V článku 12 je obsiahnutý duch Dohovoru, ktorý vyžaduje, aby štát a všetci, ktorí pracujú s deťmi, rešpektovali deti ako ľudské bytosti oprávnené na práva a najmä na právo byť*

³⁹ Vid' tiež nedávnu publikáciu: Shanti George (2009). Primladý na vážnosť? Získanie vážnosti pre mladé deti v ich každodennom prostredí. Bernard van Leer Foundation:

vypočutý.

Príprava Opčného protokolu k Dohovoru o právach dieťaťa

Dohovor o právach dieťaťa (prijatý v roku 1989) aj po dvadsiatich rokoch zostáva bez mechanizmu umožňujúceho podávať sťažnosti od detí či v mene detí priamo na Výbor OSN pre práva dieťaťa. Štyri ľudsko-právne dohovory (Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach – ICCPR, Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien – CEDAW, Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach – ICESCR, Dohovor o právach občanov so zdravotným postihnutím – CRPD) tento mechanizmus prostredníctvom opčných protokolov postupne zaviedli a otvorili tým cestu podávania sťažností najmä v prípadoch, keď nezávislé mechanizmy na národnej úrovni nefungujú alebo ich kompetencie a možnosti sú nedostatočné. V ostatných ľudsko-právnych dohovoroch sú komunikačné mechanizmy priamo zabudované.

V minulom roku vyvrcholili iniciatívy viacerých členských krajín OSN, ktoré v spolupráci s odborníkmi, NGO a Výborom OSN pre práva dieťaťa predložili Rade OSN pre ľudské práva návrh na zriadenie pracovnej skupiny pre prípravu „Opčného protokolu o zavedení

komunikačných procedúr“, ktorý by bol už tretím OP k Dohovoru.⁴⁰

Na čelo krajín usilujúcich sa o vypracovanie tohto opčného protokolu sa postavila SR, keďže Misia SR pri OSN v Ženeve dlhodobo vyvíjala aktivity v tejto oblasti. Bola vytvorená medzinárodná skupina krajín, ktoré iniciujú a úplne podporujú prijatie OP (Slovinsko, Fínsko, Francúzsko, Čile, Uruguaj, Egypt, Keňa, Maledívy, Thajsko) – tzv. „core group“, ktorá si zvolila za svojho lídra D. Štefánka, bývalého chargé d'affaires Stálej misie SR pri OSN v Ženeve, zodpovedného za oblasť ľudských práv.

V priebehu roku 2009 bolo uskutočnených viacero neformálnych stretnutí zainteresovaných krajín, ako aj krajín, ktoré mali výhrady k OP. Dve významné stretnutia sa uskutočnili:

- v máji 2009 v Paláci národov v Ženeve, ktorého sa zúčastnili reprezentanti takmer 100 členských krajín OSN, kde bol predstavený základný zámer OP a v diskusii sa vyjasňovali rozdielne stanoviská krajín;

- v decembri 2009 sa v Ženeve stretli odborníci k obsahovej príprave OP a vytvorili základ tzv. otvorenej pracovnej skupiny (OEWG). Na základe týchto konzultácií Rada OSN pre ľudské práva, na zasadnutí v apríli 2010, prijala rezolúciu, ktorou posilňuje mandát

⁴⁰ V roku 2000 boli prijaté dva OP – Opčný protokol o účasti detí vo vojnových konfliktoch, OP o predaji detí, detskej prostitúcii a pornografii.

pracovnej skupiny na prípravu OP o zavedení komunikačných procedúr k Dohovoru pod vedením SR.

Cieľom tohto OP je:

- vytvoriť kompetencie pre Výbor OSN pre práva dieťaťa pre prijímanie a posudzovanie podnetov a sťažností od detí alebo v mene detí v porušovaní ich práv garantovaných Dohovorom,

- OP sa bude dotýkať všetkých 193 krajín, ktoré ratifikovali Dohovor a bude zároveň platný aj pre krajiny, ktoré ratifikovali dva predchádzajúce OP k Dohovoru (t.j. viac ako 130 krajín) pre oblasť porušovania práv detí špecifikovaných v týchto OP,

- otvorenou zostáva otázka kto môže podávať podnety a sťažnosti, najmä či môže ísť o skupinové podnety, ktoré sa zatiaľ navrhujú, nakoľko sú už súčasťou regionálnych ľudsko-právnych mechanizmov v Európe a v Afrike,

- navrhované je aj vytvorenie medzištátnych mechanizmov, keď jeden štát žiada druhý štát o splnenie jeho záväzkov vyplývajúcich z Dohovoru.

V štádiu diskusie sú ďalšie komponenty OP ako napr.: forma sťažnosti, najmä vzhľadom na vek a vyspelosť detí; notifikácia od štátu, princíp neanonymity, stanovenie lehoty, mechanizmus posudzovania, atď.

Vzhľadom na charakter Dohovoru bude dôležité udržať „priateľské prostredie“ pre komunikáciu medzi

sťažovateľom a druhým štátom a dôvernosť komunikácie.

Skúsenosti s prípravou podobných opčných protokolov ukázali na mnohé problémy, ktorých riešenie sa dá využiť aj pri formulovaní tohto dokumentu. Doterajší vývoj ukazuje, že široká medziregionálna podpora členských štátov a Úradu vysokej komisárky umožní urýchliť ináč veľmi zdĺhavé prípravné fázy opčných protokolov. Tretí OP k Dohovoru by mal byť prijatý v priebehu budúceho, prípadne nasledujúceho roku a umožní tak plnú realizáciu čl. 12 Dohovoru, pričom prioritne podporí vznik nezávislých mechanizmov monitoringu porušovania práv detí a mechanizmov podávania sťažností od detí, či v ich mene, na národnej úrovni – t.j. úradov detského ombudsmana, špecializovaných odborov národných inštitúcií pre ľudské práva, detských komisárov a pod.

Obhajovanie práv maloletých

Rodinná mediácia: Definície, metódy, techniky a podporné služby.

Fiammetta Gullo

Počet právnych odlúk a rozvodov v Taliansku rapidne stúpa, odhadom je to ročne až stotisíc prípadov. Manželstvo má aj naďalej zásadný význam, ktorý z časti súvisí s prítomnosťou Vatikánu - ten kontinuálne ovplyvňuje etiku rodinných rozhodnutí a z ukončenia manželstva tak robí o to viac traumatizujúci zážitok. Uvedené odhady sú nepresné, pretože nezahŕňajú odluky nezosobášených párov, ktorých počet je ťažké kvantifikovať.

Na to, aby manželstvo mohol súd v Taliansku rozviesť, musí dvojica žiť oddelene aspoň tri roky. Odluka môže byť konsenzuálna alebo právne ošetrená, no v jednom i v druhom prípade je toto obdobie viac či menej intenzívnym konfliktom a zmätkom, a to najmä vo vzťahu k prípadným neploletým deťom páru. Napätie vládne v celých rodinách aj medzi priateľmi páru a ich aliancie vytvorené na podporu oboch partnerov sa nezriedka rozdelia tak, že namiesto poskytnutia zmiernenia situácie podnecujú len ďalšie hádky a spory.

Pri odlukách prevažuje právne hľadisko, čiastočne kvôli prístupu právnych zástupcov, ktorí proces rozpadu manželstva vnímajú ako "vít'azstvo jedného partnera nad druhým", namiesto snaženia sa o nájdenie riešenia pomocou kompromisu a porozumenia.

Odluka je bolestivá, pretože znamená koniec nielen milostného vzťahu, ale aj finančných investícií: kúpa spoločnej nehnuteľnosti, spoločné bežné účty, bezpodielové spoluvlastníctvo, pokles príjmov, ktorý ochudobňuje obe strany, respektíve minimálne deti a toho manžela, ktorý má horšie možnosti uplatnenia. Odluka spôsobuje hnev u všetkých členov rodiny, rodičia často nie sú schopní myslieť na svoje deti, pretože sa chcú čím skôr dostať von zo situácie, ktorú nemôžu kontrolovať.

Potreba nájsť alternatívu k súdnemu riešeniu sporov, a závažných konfliktov medzi rodičmi, ktoré prinášajú do života detí rozvedených, resp. odlúčených rodičov trápenie a stres, viedla subjekty v sociálnej a právnej oblasti k navrhnutiu a vytvoreniu nástroja, pomocou ktorého upokojí situáciu v rodine a prinesú do vzťahov istý zmiar, pomôžu rodičom opäť objaviť ich rolu pre pozitívny vývoj detí a zároveň upriamia ich pozornosť na budúcnosť a nie vyčítanie si chýb z minulosti, nástroj, ktorý môže pomôcť predchádzať problémom a zabezpečiť kontinuitu puta medzi rodičmi a deťmi.

Rodinná mediácia sa začala praktizovať v Spojených štátoch amerických v sedemdesiatych rokoch a postupne

sa rozšírila do Severnej Európy. V Taliansku bola prvýkrát spomenutá v roku 1997 v Zákone č. 285, ktorý zabezpečoval vytvorenie sociálnej kurately pre deti a mládež a neskôr v roku 2006, v Zákone č. 54, ktorý predstavil koncept striedavej výchovy, pri ktorej obaja rodičia plne zdieľajú zodpovednosť za svoje deti. Tu bola mediácia odporučená v prípadoch, kde konflikt rodičov vplýval na alebo zabraňoval pozitívnym dohodám súvisiacim s deťmi páru.

V priebehu mnohých rokov, verejné, sociálne a zdravotnícke úrady investovali do služieb, ktoré by rodičov podporovali v stresujúcich a mätúcich momentoch ich života vyplývajúcich z rozpadu manželstva. Najmä preto, že maloleté deti odlúčených, resp. rozvedených rodičov musia byť do veľkej miery schopné samé nájsť preventívne odpovede na ich problémy, aby sa z nich nestali sociálne prípady a netrpeli psychologickými traumami, ktoré by mohli vážne poškodiť ich psychické a fyzické zdravie, ako to už bohužiaľ dnes častokrát vidíme.

Rodinná mediácia sa zameriava na rodičov, ktorí sú pripravení usilovať sa o dosiahnutie konkrétnej dohody s cieľom umožniť im, aby svoje deti vychovávali spoločne, aj napriek tomu, že ich osobný vzájomný vzťah sa rozpadol. Mediačná pomoc je pre všetkých rodičov, ktorí sú vyčerpaní dlhými súdnymi procesmi, ktorých deti sú v starostlivosti psychológov a sociálnych pracovníkov, rodičov, ktorí spolu roky

neprehovorili, a tiež tých, ktorí stratili vieru vo vlastné schopnosti. Mediácia vyžaduje dať blaho svojich detí na prvé miesto a naučiť bývalých partnerov vychádzať spolu ako rodičia dieťaťa, aj keď už spolu netvorí pár. Musia byť pripravení prevziať zodpovednosť a spolupracovať ako tím, chcieť sa navzájom znovu spoznať, pretože kedysi sa milovali, obnoviť vzájomnú dôveru a nečakať, že problémy za nich vyriešia odborníci ale spoliehať sa sami na seba. Je zložité pomáhať rodičom, ktorí majú problémy s drogami alebo sú duševne chorí, boli zneužívaní, prípadne boli voči nim vznesené vážne obvinenia, pretože v takýchto prípadoch nemajú rovnakú štartovaciu pozíciu.

Rodinná mediácia je procesom reorganizácie rodinných vzťahov s ohľadom na možný prichádzajúci rozvod. V štruktúrovanom prostredí je rodinný mediátor ako nestranná tretia osoba so špecifickou úlohou, pozvaný do procesu, v ktorom sa zaviazne k mlčanlivosti a nezávislosti od právnických postupov a robí všetko čo je v jeho silách, aby pomohol rodičom vypracovať porozvodovú dohodu starostlivosti o maloleté deti, ktorá bude prijateľná a vyhovujúca pre obe strany a najmä pre dobro detí, a ktorej cieľom je ustanovenie spoločnej zodpovednosti, rodičovských práv a povinností. (Definícia SIMEF - talianskej Asociácie rodinnej mediácie).

Cieľom talianskeho modelu mediácie je reorganizácia rodiny podľa konkrétnych emócií a vzťahov medzi

členmi rodín, neprehliadajúc praktické aspekty. Je zameraný na udržanie zodpovednosti, rodičovských práv a povinností - postavených na dobrovoľnosti rodičov (keďže nemôžu byť nariadené) a na prevenciu vystavovania detí stresovým situáciám.

Rodinná mediácia v Taliansku nie je ekvivalentom manželskej poradne ani garanciou vyriešenia problémov, nemá nič spoločné s právnym poriadkom a slúži predovšetkým ako preventívna pomoc na podporu odlúčeným, resp. rozvádzajúcim sa rodičom.

Rodinná mediácia sa zaoberá otázkami ako sú vzťahy s deťmi (ako im vysvetliť, čo sa deje, prečo žijú v dvoch domácnostiach, otázky ohľadne ich vzdelávania, zdravotnej starostlivosti, trávenia voľného času, finančné otázky, atď.), potreby každého z rodičov, prítomnosť nových partnerov a prípadných vlastných či nevlastných súrodencov, vzťahy so starými rodičmi.

Rodinná mediácia je profesiou vyžadujúcou špecifické osobnostné schopnosti a techniky, ktoré pomáhajú vyniesť z účastníkov mediácie to najlepšie pre identifikáciu vzťahových a iných problémov, ktoré im bránia pri riešení konfliktu a dokážu pr viesť účastníkov mediácie ku konštruktívnym myšlienkam o budúcnosti namiesto pripomínania si predošlých nedorozumení a chýb z minulosti. Mediácia je procesom, ktorý pomáha rodičom analyzovať ich utrpenie a pocity straty z hľadiska zabezpečenia pohody pre seba a svoje deti v budúcnosti. Je správne a potrebné, aby mediátor rodičom

vždy zdôraznil ich povinnosti a poukázal na ich schopnosti namiesto zamerania sa na ich chyby. Použitie simulácií, hrania rôznych rolí a motivačné plagáty, samozrejme v kombinácii so sedeniami, pomáhajú rodičom dostať sa späť do kontaktu so svetom detí, podporujú blízkosť a intenzívne poukazujú na prítomnosť ich detí a problémy druhého partnera.

Cieľom rodinnej mediácie je vytvoriť komunikačný kanál zameraný na deti, zdieľať problémy ktoré sa ich týkajú, aby sa tak zabránilo ďalším bolestivým konfliktom, a snažiť sa uzavrieť trvalé dohody, ktoré umožnia deťom vyrastať v prostredí bez hádok. Zatiaľ čo sa rodičia hádajú a každý z partnerov je presvedčený o správnosti svojich názorov na problematiku, mediátor musí byť prostredníkom, ktorý trpezlivo a profesionálne zváži a posúdi ich názory. Komunikácia je základnou a nevyhnutnou súčasťou procesu mediácie, a podstatná časť snahy mediátora pomôcť párom sa sústreďí práve na ich schopnosť spoločného rozhovoru. V prípade, že ani po viacerých stretnutiach sa nepodarí dosiahnuť pokrok (pár sa oslovuje výlučne ako "on", "ona", nevedia sa pozrieť si navzájom do očí, obracajú sa k sebe chrbtom a nehovoria na seba priamo ale len cez mediátora) mediálny proces nemá veľkú nádej na úspech.

Čo mediácia ponúka? Ako dlho trvá? Kedy je pre ňu najvhodnejší čas? Model mediácie ako je prijatý v Taliansku väčšinou predpokladá 10 až 12 sedení. Prvé dve sedenia prebiehajú individuálne. Prijíma sa na nich

žiadosť o sprostredkovanie mediácie, mediátor sa oboznámi s príbehmi oboch partnerov a nechá ich vyjadriť jasnú požiadavku o pomoc a začatie mediačného procesu. Ďalšie stretnutia sú spoločné pre oboch rodičov a sú zamerané na posúdenie situácie (stupeň rozvratu, citové rozpoloženie, očakávania) Po tejto fáze začína **prípravná mediácia** - 4 stretnutia, pri ktorých sa do úvahy berú aspekty konfliktu a vytýčia sa body, ktoré je nutné prebrať a dohodnúť sa na nich. Po nej nasledujú **rokovania** - 2-3 sedenia, ktoré sa zaoberajú jadrom problému, a nakoniec je tu **riadna mediácia**, ktorá by mala vyústiť do vypracovania dohody a môžu sa jej zúčastniť aj právny zástupcovia partnerov (2 stretnutia). Po šiestich mesiacoch sa rodičia opäť stretnú pred mediátorom v rámci tzv. kontrolného stretnutia, pri ktorom sa zisťuje dodržiavanie a fungovanie mediačnej dohody. Najchúlostivejšou fázou procesu je prípravná mediácia, počas ktorej sa mnoho ľudí rozhodne ďalej v procese nepokračovať, pretože nedokážu položiť základy pre ďalšie rokovania a uvedomia si plnú silu konfliktu, v ktorom sa ocitli. Priestory pre mediačný proces musia byť v neutrálnom prostredí, ktoré nepripomína právne prostredia (sociálne služby, advokátske kancelárie, súdy), malo by byť príjemné a pôsobiť diskkrétne, ideálne zariadené okrúhlym stolom. Všetko čo si partneri počas mediácie povedia, je dôverné a okrem vypracovanej dohody sa žiadne informácie nepodávajú súdu ani sociálnym úradom. Mediátor nemôže byť požiadaný, aby

svedčil na súde.

Najlepší čas na začatie mediačného procesu je v čo najranejšej fáze separačného procesu, kedy sa jeden alebo obaja rodičia rozhodli od seba odsťahovať. V tejto fáze je možné poskytnúť rodičom podporu na preklenutie zložitej situácie a pomoc pri vysvetľovaní nového usporiadania rodiny deťom, aspoň sa pokúsiť o zmiernenie negatívnych dopadov vyplývajúcich zo situácie pre oboch partnerov. Avšak rodičia sa pre mediačný proces môžu rozhodnúť kedykoľvek po svojom odlúčení, v mnohých prípadoch je to až roky po rozvode, predovšetkým kvôli uvedomeniu si závažných dôsledkov vyplývajúcich z rozvodu na ich deti. Mediáciu najčastejšie odporúčajú sociálne úrady, sudy a známi.

Princípom rodinnej mediácie je dosiahnuť prímerie medzi bývalými partnermi a zadefinovať nové rodinné vzťahy v atmosfére vzájomnej spolupráce. Je potrebné, aby sa informácie prezentovali transparentne. Mediátor nijako nezasahuje mimo priestoru, ktorý vymedzujú mediačné stretnutia. Počas trvania mediačného procesu je dôležité yhýbať sa obvineniam z trestnej činnosti a pozastaviť priebeh súdych konaní.

Skúsenosť spolupráce s našimi slovenskými kolegami bola veľmi zaujímavá, pretože aj napriek jazykovej bariére, bolo očividné, že si s talianskym delegátmi dobre rozumeli na úrovni profesionálneho chápania veci. Z nášho pohľadu sme účasť na seminároch zorganizovaných VŠZaSP sv. Alžbety ako profesne

skúsení mediátori mohli považovať len za ďalšiu príležitosť na prezentáciu mediačného procesu ľuďom, ktorí sú len v počiatkoch vyškolovania mediátorov a majú menej skúseností. Avšak ihneď po zoznámení sa s účastníkmi semináru, sme mohli konštatovať vysokú mieru ich záujmu o tému mediácie a predovšetkým ich schopnosť súcitiť a pochopiť problémy ľudí, na ktorých je proces rodinnej mediácie sústredený. Väčšina účastníkov kurzu bola profesionálnymi sociálnymi pracovníkmi a aj to prispelo k zjednodušeniu komunikácie pre pochopenie teórie a prípadových štúdií. Konkrétne si spomínam napríklad na otázku jedného z účastníkov: "Čo si myslíte o striedavej spoločnej starostlivosti o deti, ktoré trávajú polovicu života s každým rodičom, v dvoch domácnostiach, atď?". Na odpovedi sme sa jednomyselne zhodli: je to pre deti škodlivé, najmä v prípade ak by takýto model znamenal, dve školy, dve mestá a dve rôzne životné prostredia. Hoci by sa na takomto usporiadaní zhodli obaja rodičia, toto riešenie z profesionálneho hľadiska považujeme za sebecké dospelých, ktorí viac hľadajú na seba ako na vzdelávacie a rozvojové potreby svojich detí.

Podporné služby

Centro per la la Consulenza e Mediazione Familiare (Centrum pre rodinné poradenstvo a mediáciu)

Centrum pre rodinné poradenstvo a mediáciu Pinerolo vzniklo v roku 1999 za spoločnej podpory Konzorcía

zodpovedajúceho za riadenie sociálnych a zdravotných služieb a Miestneho úradu zdravotných služieb. Bolo vytvorené s cieľom ponúknuť podporu a pomoc separovaným alebo rozvedeným rodičom v dôsledku vysokého nárastu rozvratov rodín, pri ktorých dochádzalo k negatívnemu vplyvu na rozvoj detí.

Na území v okolí mesta Pinerolo, ktoré má populáciu okolo 40,000 obyvateľov, žije asi 150,000 obyvateľov. Rozľahlá horská oblasť siaha až k hraniciam s Francúzskom, kde v horských osadách žije približne 50,000 ľudí. V oblasti sa nachádza občiansky a trestný súd, ktorý s centrom aktívne spolupracuje.

Každý mediátor pracuje v centre štyri hodiny týždenne. K dispozícii sú tiež dvaja psychológovia a dve sociálne pracovníčky, ktorí sú zamestnancami zakladajúcich subjektov. Všetci majú osobitnú odbornú prípravu v rodinnej mediácii.

Centrum ponúka psychologické a sociálne poradenstvo pre páry alebo jednotlivcov, ľuďom, ktorí už žijú alebo čoskoro začnú žiť oddelene. Sústreďí sa aj na rodinnú mediáciu, školenia na tréningoch sociálnych pracovníkov a informačné aktivity na verejných podujatiach. Ročne služby centra využije asi 40 párov a z nich sa približne 10 rozhodne aj pre rodinnú mediáciu. Centrum odporúča využiť miestne sociálne úrady alebo súdy, nie je to však pre pár povinné a pomoc vždy prídu vyhľadať dobrovoľne.

Jednou z aktivít, ktorú centrum ponúka je aj

vytvorenie podpornej skupiny pre rozvedených rodičov. Je dôležitou súčasťou poskytovania pomoci osamelým rodičom, ktorí nenachádzajú odpovede na svoje otázky v iných ponúkaných aktivitách centra. Podporná skupina je vhodná napríklad pre tých rodičov, ktorí sa pre nevôľu bývalého partnera nemôžu zúčastniť mediácie.

Úrady sociálnych služieb sú zase zodpovedné za organizáciu **stretnutí v neutrálnom prostredí** a za prítomnosti pedagógov pre deti, ktoré boli od rodičov odobrané a potrebujú pomoc na opätovné vytvorenie prerušených citových väzieb.

V prípadoch kedy je obnovenie dlho prerušených vzťahov rozvedených rodičov s deťmi zložitá a náročná, napríklad pre odmietanie zo strany detí alebo nevôle jedného rodiča zúčastniť sa takého procesu je nevyhnutné, aby boli deti pod dohľadom vyškolených pedagógov a v prípade potreby aj mediátorov, nie len kvôli získaniu opätovných kontaktov, ale najmä pre celkové zlepšenie vnímania rodinných vzťahov a pokusu zapojiť do procesu oboch rodičov.

Boj o to, aby si rodičia uvedomili že separácia či rozvod môžu byť aj napriek nepochybné ťažkému obdobiu, trápeniu a častokrát nepriateľstvu riešené racionálne - v prvom rade pre dobro ich detí ale tiež aby si jeden k druhému zachovali rešpekt nie je ani zďaleka vo víťaznom konci. Avšak aj napriek radu problémom a faktu že opisované inovatívne preventívne podporné

Rodinná mediácia (súčasný stav – perspektívy)

Milan Schavel a kol.

služby ešte nie sú dostatočne rozšírené a kultúrne akceptované, profesionálni mediátori sa budú aj naďalej usilovať o propagáciu svojej práce, pretože veria mediácii ako nástroju na dosiahnutie uvedomelého a trvalého mieru medzi partnermi.

Fiammetta Gullo, sociálna pracovníčka poverená riadením Odboru maloletých v Comunità Montana del Pinerolese, rodinná mediátorka v Centro per la la Consulenza e Mediazione Familiare na Pinerolo.

KONFLIKT PRI ROZVODOVOM KONANÍ

Rodinná mediácia a iné formy intervencie na prechádzanie stresových situácií u detí rozvádžajúcich sa rodičov: Predstavenie fungovania mediácie v Piemonte, Taliansku

Dr. Laura Gaiotti

Kľúčové slová

Konflikty, Rozvod, Komunikácia, Rodinná mediácia, Deti

Prirodzenou súčasťou medziľudských vzťahov sú bohužiaľ aj konflikty. Komunikácia slúži ako funkčný nástroj ich riešenia. Základom mediácie je asistovať pri komunikácii a dohodovacím procese za účasti tretej osoby a udržiavať otvorený komunikačný kanál partnerov v krízovom štádiu ich vzťahu. Mediačný proces je vhodný pre rodičov, ktorých konfliktný vzťah ovplyvnil alebo úplne deaktivoval ich komunikačné schopnosti.

Miestne sociálne úrady v Turínskej provincii sa dlhodobo intenzívne snažia o iniciáciu a propagáciu projektov na podporu rodinnej mediácie a širokého spektra kurzov zameraných na rozvoj rodičovských schopností v štádiách rozpadu rodiny. Problém odluky rodičov sa ukazuje byť kritickým a v súčasnosti znamená návaly pocitov bezmocnosti viac ako kedykoľvek predtým. Pozornosť sa upriamuje najmä na deti, ktoré sa

ocitajú uprostred konfliktnej situácie spôsobujúcej stresové a vypäté momenty, a znamenajú riziko postupného odcudzovania sa alebo úplnej straty pokračovania vzťahu s rodičom, ktorý žije mimo ich domácnosti a tiež jeho rodinou.

Rodinná mediácia v sebe nesie aj mieru prevenčných prvkov. Umožňuje rodičom znovu objaviť spoločný dialóg a dáva im priestor na dohodou korektne upravené spoločné fungovanie vo vzťahu k ich deťom aj napriek separácii či rozvodu. Znamená tiež možnosť definitívneho uzavretia alebo vyhnutia sa súdnym procesom.

Služby rodinnej mediácie v Piemontskej oblasti sa začali poskytovať v osemdesiatych rokoch s cieľom predchádzať, resp. minimalizovať stresové situácie separácie / rozvodu pre maloleté deti párov, pomáhať bývalým partnerom pri reorganizácii rodinných vzťahov, zachovávať ich rodičovské puto s deťmi a držať ich čo najďalej od ich konfliktného vzťahu.

Výskumy poukazujú na fakt, že rodičia zachytení v pasci konfliktu medzi sebou majú často krát problém s reguláciou svojich rodičovských schopností a ich aplikáciou pri výchove potomkov. Sú viac podráždení a prirodzene menej sa zaujímajú o výchovu, majú menej času a zníženú schopnosť poskytovania emocionálnej podpory, kvôli konfliktu s partnerom, ktorý ich trápi v podvedomí. Tieto ťažkosti sa ľahšie odstraňujú ak sú rodičia pripravení akceptovať fakt rozpadu svojho

vzťahu, spolu sa snažiť racionálne zmierniť svoj konflikt a vyriešiť problém reorganizácie svojej rodiny tak, aby jeden druhému dokázali poskytnúť istotu ďalšieho zapojenia do výchovy spoločných potomkov.

Intervenčné prvky vo forme rodinnej mediácie, podporných rodičovských skupín, okrúhlych stolov na kontrolu negatívnych emócií pri riešení sporov a vytváranie neutrálnych miest na stretávanie boli v našom regióne počas posledných desaťročiach implementované do separačných a rozvodových procesov s cieľom ochrániť deti, podporiť ich rodičov, zvýšiť úroveň vzdelávania a najmä pomôcť deťom aj ich rodičom prekonať hnev a negatívne pocity vyplývajúce zo situácie.

Pre potreby odovzdania našich profesionálnych skúseností pri práci s konfliktnými rozvodmi partnerom na Slovensku sme sa rozhodli sústrediť na manažovanie konfliktnej situácie podľa teoretických poznatkov talianskych mediátorov pracujúcich v “Centro per l’età evolutiva” v Ríme. Ich praktické skúsenosti sa nám javia ako obzvlášť efektívne pri riešení konfliktov medzi partnermi počas mediáčného procesu.

Naša prezentácia obsahovala príklady konkrétnych skúseností z praxe a aktívny školiaci proces pre vysoko zainteresovaných partnerov na Slovensku.

Je potrebné si hneď od začiatku uvedomiť, že každý konflikt je, pochopiteľne svojský a odlišný od predchádzajúceho. Zamerali sme sa na dôležitosť

mediátora pri skúmaní príčin a rozsahu konfliktu a identifikáciu schopností na jeho efektívne riešenie.

Komunikácia medzi partnermi je definovaná ako základný funkčný prostriedok na manažovanie konfliktnej situácie a cieľ, ktorý má mediačný proces dosiahnuť. Opačný model - vzájomné obviňovanie možnosť mediácie vylučuje. Komunikácia nie je možná ak sa jeden z partnerov fyzicky alebo psychicky vyhráža tomu druhému a tiež v prípadoch, kde vládne násilie alebo zneužívanie. Pri začatí mediačného procesu je esenciálne pri prvotných pohovoroch s partnermi vylúčiť tieto typy situácií, aby sa znemožnilo prípadné mu zhoršenie či prehĺbenie konfliktu medzi násilníkom a obeťou, ktorí sa spoločne ocitnú v uzavretej mediačnej miestnosti.

Príklady manažovania najčastejších konfliktných situácií s ktorými sa pri práci v mediačnej miestnosti stretávame sú popísané v tabuľke uvedej nižšie.

Pre lepšie porozumenie stručných poznámok v tabuľke, je dôležité uvedomiť si, že obaja partneri majú konštruktívne prispievať k vytvoreniu špecifického prístupu k manažovaniu ich konfliktnej situácie. Proces mediácie je interaktívny a zameraný na hľadanie súladu s bývalým partnerom prítomným v konfrontácii. Spôsoby manažovania konfliktnej situácie sú individuálne a predpokladajú rozličné metódy prístupu k veci podľa jednotlivých osobnostných a povahových typov účastníkov mediácie.

Rodinná mediácia (súčasný stav – perspektívy)

Milan Schavel a kol.

Nestačí pozorovať a analyzovať jednotlivca. Mediátor sa musí zamerať na skúmanie vzťahu medzi účastníkmi procesu. Napríklad, ak sa v miestnosti ocitne žena, ktorá hlasno kričí a oproti nej sedí partner úplne ticho a len občas niečo zamrmle, je jasné že sa pozeráte na jednu veľmi nahnevanú a rozčúlenú osobu a ďalšiu úplne pasívnu povahu. Ale ak ako mediátor pozornosť zameriate na ich spoločný vzťah, môžete odhaliť nenápadné ale provokatívne impulzy a názory zo strany tichého muža, ktoré spôsobia ženin krik. Pozorovať ich spoločný vzťah znamená odhalenie konfliktu a možnosti na jeho zmiernenie a vyriešenie.

HNEV	ZABLOKOVANIE	POPIERANIE
<p>Charakteristika: Navzájom sa hádajú, ignorujú tretiu osobu. Tón ich hádky sa kontinuálne vyostčuje a zvyšuje. Sú nahnevaní, ak sa tretia osoba snaží ich hádku zmierniť alebo zastaviť. Manažovanie takejto konfliktnej situácie je doslova agóniou – bývalí partneri sa hádajú len aby sa hádali, bez snahy akékoľvek konštruktívne riešenie.</p>	<p>Charakteristika: Vyhýbanie sa objasneniu svojich pocitov a krízového stavu vzťahu aj konfliktu. Zablokovanie prejavu emócií, vyhýbanie sa faktu prítomnosti konfliktu a partnerskej krízy. Účastníci sa správajú pokojne a civilizovane, sebakontrolovane. Ich reakcie sú emočne limitované ale dokážu komunikovať a sebakontrolou sa snažia o zmiernenie</p>	<p>Charakteristika: Tretia osoba je vnímaná buď ako spojenec alebo nepriateľ a jej neutralita je nežiadúca. Takéto povahy sa snažia mediátora zverbovať na svoju stranu polarizovaním ich pozícií. Majú sklon k nepriamemu riešeniu konfliktu cez mediátora a vyhýbaniu sa priamej komunikácii aby sa tak vyhli hádkam. Ak sa už hádať začnú, nerobia tak s cieľom hádku vyhrať. Pri hádke chcú svojho ex-partnera doslova zničiť a spôsobiť mu</p>

	<p>konfliktu. Je u nich očividné, že medzi sebou chcú spolupracovať aj keď si nie sú istí ako. Emócie: strach, zablokovanie.</p>	<p>rovnaké trápenie ako sami prežívajú.</p>
<p>Požiadavky na tretiu osobu: Neexistujú. Tretiu osobu ignorujú.</p>	<p>Požiadavky na tretiu osobu: Uistenie, ochrana, podpora.</p>	<p>Požiadavky na tretiu osobu: Tretiu osobu sa snažia zverbovať na svoju stranu aby tak zvýšili svoju prevahu nad ex-partnerom..</p>
<p>Deti: Deti sú často krát “vd’ačnou” hádok, ktorá partnerov podnecuje v ich správaní. Deti často pochopia že rodičia rozchádzajú</p>	<p>Deti: Pri manažovaní témou takejto konfliktnej ex-situácie je očividné že povedať deťom o rozchode je pre partnerov veľmi ťažké. Toto sú typy rodičov, ktoré deťom</p>	<p>Deti: Rovnaký model správania aplikujú aj na svoje deti. Chcú ich výlučne na svojej strane. U týchto rodičov nie sú prekvapením vyjadrenia typu: “Váš otec nás opustil.” Je u nich</p>

<p>sú zvyknuté neustále hádky a krik.</p>	<p>na klamú v mylnej prestave že ich ochraňujú. “Otecko musel odísť na služobnú cestu.” “Mamička šla pomáhať starkej, ktorá sa zotavuje z choroby.” Tieto vysvetlenia vôbec nekorešpondujú s emočným prežívaním ex-partnerov.</p>	<p>evidentná snaha o dosiahnutie rozdelených táborov. “Už nás neľúbi.”, “Vaša matka od nás odišla.”, “Váš otec vás už neľúbi, má milenku.” Neustále sa snažia “verbovať”.</p>
<p>Ťažkosti mediátora: Samotné zapojenie sa do procesu, udržať diskusiu o konkrétnych bodoch, manažovanie priebehu hádky – kedy ju rázne zastaviť, kedy ich nechať sa vykričať.</p>	<p>Ťažkosti mediátora: Mediátor sa stretáva s dvojzmyselnými odpoveďami, maskovanými emóciami, ktoré pod povrchom vrú alebo sú prezentované v nadľahčovaní</p>	<p>Ťažkosti mediátora: Vynakladanie neustálej pozornosti aby si udržali profesionálny odstup. Pri navrhovaní riešení čelí obvineniam že nadržiava druhej strane akoby ignorovali fakt, že sa</p>

<p>Pre mediátora je takýto priebeh veľmi frustrujúci, často sa ani nedostane k slovu. Je zjavné, že partnerov nezaujíma jeho vstup a často sa cíti len ako kus nábytku v miestnosti. Účastníci mediátora nie len že nepočúvajú, často úplne znevažujú čo im hovorí.</p>	<p>situácie a konfliktu.</p>	<p>snaží ostať neutrálny a vytvoriť rovnaké prostredie aj pre nich.</p>
<p>Reakcie na situáciu: Nepočúvajú ma. Ako môžem zachytiť ich pozornosť?</p>	<p>Riziká: Neuchopiť často krát dobré skryté emócie.</p>	<p>Reakcie na otázky: Ako sa k obom priblížiť bez toho aby mali pocit že nadržiam tomu durhému?</p>
<p>Čo treba spraviť: Priamo sa spýtať účastníkov</p>	<p>Čo treba spraviť: Správne stimulovať ex-</p>	<p>Čo treba spraviť: Na rovinu im povedať že napriek všetkým</p>

Názov
Milan Schavel a kol.

mediačného procesu na ich predstavu o vzťahu k mediátorovi.	partnerov k postupnému odhaľovaniu svojich pocitov a požiadaviek a priviesť ich tak k dohode, s ktorou budú obaja skutočne spokojní.	snahám ostane neutrálny a pre vyriešenie situácie a vytvorenie dohody je nutné, aby sa obaja ex-partneri snažili o to isté bez sebeckých nárokov.
---	--	---

V rámci ďalších aktivít, metód a nápadov s ktorými sme sa s našimi slovenskými kolegami chceli podeliť a stimulovať tak diskusiu na seminári organizovanom VŠZaSP sv. Alžbety sme ich oboznámili aj s intervenčným modelom francúzskych rodinných mediátorov, ktorý sme začali implementovať aj u nás. V súvislosti s aktivitami, na ktoré sú naše služby zamerané pri poskytovaní podpory rodinám a predchádzaniu stresových situácií u detí rozvedených rodičov mediátori v Piemontskej oblasti začali pracovať s malými skupinami detí z rozvedených rodín. Je to špecifický program, ktorý upriamuje pozornosť na deti, ktoré takisto prechádzajú istým separačným procesom. Deti v skupinách sú približne rovnako staré a stretávajú sa na dve hodiny raz týždenne počas štyroch týždňov. Cieľom program je podporovať komunikáciu medzi deťmi aj rodičmi, ochrániť medzigeneračné vzťahy a význam

statusu otca aj matky. Zamerané sú aj na pomoc pri vyrovnávaní sa so zmenami vyplývajúcimi z odluky rodičov a na chápanie reorganizácie rodiny. V tomto prostredí deti môžu vyjadriť svoje pocity cez dialóg, kreslenie, hranie úloh aj písomom. Je to príležitosť na získanie informácií, pýtanie sa a konštruktívny dialóg s rodičmi. Na konci každého stretnutia deti ako skupina napíšu kolektívny list svojim rodičom. List potom prečíta niektoré z detí alebo mediator a nezriedka má jeho čítanie silný emociálny vplyv na rodičov. Deti sa väčšinou vyjadrujú jednoducho ako v nasledujúcom príklade:

Milá maminka, milý otecko, chceme Vám povedať, že: vás ľúbime!

Prečo sa spolu nesnažíte vyriešiť svoje problémy?

Nehovorte o sebe prosím pre nami zlé veci.

Zaujímajte sa o nás, našich kamarátov, naše krúžky a nenúťte nás vyberať si medzi vami.

Chceme aby ste nám povedali, že si chcete založiť novú rodinu, pretože to pre nás asi nebude ľahké a budeme potrebovať veľa času a pozornosti.

Naozaj by som si priaľ aby ste boli zase spolu.

Prestaňte sa hádať!!!

Chcem tráviť čas s obomi a zažívať spolu pekné veci.

Už som si na túto situáciu zvykol a chápem ju, som v poriadku, ale je mi trochu smutno. Chcel by som aby ste spolu dokázali aspoň hovoriť.

Takto vyjadrené pocity detí majú pozitívny vplyv na ďalšie konštruktívne riešenia problémov s ktorými sa bývali partneri ako rodičia budú stretávať v čase. Pozitívne vplývajú aj na deti, ktoré sa cítia byť zapojené do “mierového procesu” a nadobudnú pocit, že pomohli k zmierneniu či vyriešeniu konfliktu medzi svojimi rodičmi.

SOCIÁLNÍ PRÁCE S RODINOU PO ROZVODU

Jaroslava Pavelková, Martina Brettlová

Abstrakt

Rodina a její zázemí je pro každého člověka jedna z nejdůležitějších lidských hodnot. Na základě její funkce se jedná o strukturovaný celek (systém), jehož smyslem, účelem a náplní je vytvářet relativně bezpečný, stabilní prostor a prostředí pro sdílení, reprodukci a produkci života lidí.⁴¹ V postmoderní době je v široké veřejnosti stabilita rodiny a manželství zpochybňována, dokonce i její smysl; hovoříme o úpadku manželství. Problematika rozpadu rodiny rozvodem, který představuje psychickou zátěž pro každého člena rodiny, především děti, se stal běžnou součástí společenského života v současné společnosti. Tato skutečnost sebou přináší široké spektrum sociálních problémů, které při nezvládnutí této situace je možné řešit pomocí sociální pomoci, poradenství a dostupných sociálních službách.

Klíčová slova

Rodina, rozvod, sociální služby, sociální práce, sociální poradenství, mediace

⁴¹) Plaňava, 2000, s. 73.

Úvod

V České a Slovenské republice trendy ve vývoji rodiny v zásadě kopírují celkové změny rodinného chování v Evropě v posledních desetiletích. V současné společnosti, podle O. Matouška (1993, s. 27), panuje absolutní volnost rodiny. Příznačné jsou různé typy trendů, týkající se rodiny, např. tendence odkládat sňatek a rození dětí na dobu co nejpozdější, či zakládat rodinu neformálně bez sňatku, tzv. kohabítace. Mnoho rodin často rezignuje na biologickou reprodukci, čímž stoupá podíl celoživotně bezdětných párů. Mateřství přestává být pro ženy celoživotním úkolem. Bývá vtěsnáno mezi kariéru, a ta se stává pro ženy stejně důležitou, jako pro muže. V Evropě je současným trendem prodlužování doby, po kterou žijí děti společně s rodiči, mnohdy i v dospělém věku (in Matoušek, 1993, s. 27).

Pro vědy jako je sociologie, psychologie, antropologie, právo či pedagogika, je v současnosti manželství zajímavým tématem, protože je v široké společnosti zpochybňována jeho stabilita, možná dokonce i smysl. Hovoří se o úpadku manželství, o krizi v rodinných vztazích, o důsledcích, které má destabilizace této instituce v současnosti.

Charakteristické znaky současné české rodiny, které souvisí i s problémem rozvodů, zachycuje také J. Výrost a I. Slaměník (1998). Jedná se především o zaměřenost na zájem jednotlivce; chybí očekávání trvalosti vztahu; jednotlivec se nechce obětovat zájmu rodiny, nechává si

prostor pro změnu na základě svého svobodného rozhodování. Objevuje se omezování bezprostředních kontaktů mezi partnery, dětmi a rodiči, a to pravděpodobně následkem celkového způsobu životního stylu. Vysoká celospolečenská tolerance k rozvodům, rostoucí liberalizace postojů k rozvodům v současné době posiluje také představy, že rozvod je vhodným řešením nespokojenosti s momentálním stavem manželství.

Manželství jako svátost vychází z křesťanského vyznání. V současné době v České republice, kde převládá množství ateistů, se původní význam manželství právě z tohoto důvodu často ztrácí. Přesto lidé spoluutvářejí rodinu i bez svazku manželského. Společně sdílí domácnost a podílí se na výchově dětí. Jde tedy o běžné, plnohodnotné rodiny, které spolu žijí bez právního svazku uzavření manželství. I tyto rodiny se rozpadají. Po právní formě je rozchod jednodušší, ale pro členy rodiny, včetně dětí, je často stresovou a zátěžovou situací.

Rodina, manželství, rozvod

Sociologicky je možno definovat rodinu jako: *„Specifickou malou sociální skupinu, která plní úkoly jako společenská instituce a při tom se v ní vytvářejí skupiny příbuzenské, pokrevní, generační, které jsou současně vztahy nejbližšími. Tím se rodina odlišuje od kterékoliv jiné sociální skupiny. Jde o základní jednotku antropologického popisu společnosti. Rodina plní*

společensky schválenou formu stálého soužití. Rolí rodiny je: „Vytváření soukromého prostoru pro reprodukci společnosti, oproti nepřehlednému veřejnému světu, který chrání své členy, nemění svůj tvar, vnitřní uspořádání ani habitus a změny ve svém okolí vyrovnává. Vývoj či pokrok tím rodina ovšem nebrzdí, naopak svou stabilitou určitou dynamiku umožňuje a v jistém smyslu i podporuje, protože svou stabilitou brání společenský systém před zhroucením“ (Možný, 2002, s. 14).

V rodině máme nejbližší osoby a prostředí nám blízké, ve kterém se pohybujeme od narození. Rodina je sociální skupina, která má rozhodující vliv na utváření vztahů jedince a společnosti; podílí se na začleňování člověka do života společnosti, jeho socializaci a dalším uplatnění. V souladu s působením svých rodičů si dítě vytváří představu o okolním světě a svém postoji k němu i sobě samému; vytváří hodnotové orientace, tvoří základ pro formování vlastního já, koncepci vlastního života. Rodina je nejmenší sociální skupina, která by měla zastávat zónu klidu a jistoty, uvolnění, porozumění, spokojenosti, radosti a ostatních pozitivních prožitků. Je rovněž místem, kam se každý rád vrací, kde najde pochopení a pocit bezpečí. Poskytuje emoční podporu, ochranu a oporu v úsilí vyrovnat se s náročným požadavkem dnešního světa. Charakteristická a převládající forma rodiny je stále párová, monogamní rodina, tedy rodina, kterou tvoří pár muž, žena a děti, tzv. nukleární rodina.

Funkce rodiny se vyvíjí v souvislosti se společenskými změnami a proměnou kulturních faktorů, které ovlivňují postavení rodiny ve společnosti i vztahy uvnitř rodiny. Moderní rodina pozbyla některé ze svých dřívějších funkcí. Jiné funkce pouze ztratily, popř. získaly na důležitosti. J. Výrost a I. Slaměnik (1998, s. 326 – 327) uvádějí čtyři základní funkce:

- **Funkce reprodukční** – zajišťuje reprodukci lidské populace.
- **Funkce materiální** – v minulosti významnější než nyní, kdy funguje systém sociálních podpor a slabší členové rodiny nejsou tolik závislí na silnějších.
- **Funkce výchovná** – rodina poskytuje dítěti základní orientaci v okolním světě. Funguje jako regulátor nežádoucích činností.
- **Funkce emocionální** – v této oblasti je rodina jedinečná a nezastupitelná a naopak, pokud je rodina disfunkční, je právě tato oblast nejvíce zraňující. Rodina poskytuje všem svým členům uspokojení řady potřeb. Mezi jinými potřeby podpory, pomoci a přijetí, potřeby společných rituálů, společných plánů, apod.

Proto, aby rodina plnila uvedené funkce, je třeba přítomnosti všech jejích členů, vzhledem k dítěti tedy hlavně obou rodičů. Je všeobecně známo, že absence jednoho z rodičů je pro sociální i emocionální vývoj dítěte škodlivá a snad ani nemůže projít bez následků.

Pokud je rozpad rodiny neodvratitelný, je třeba udržet vztahy mezi oběma rodiči a dítětem na nejvyšší možné úrovni, aby zůstalo zachováno co nejvíce z výše zmiňovaných funkcí. Funkci rodiny v České republice upravuje Zákon o rodině č. 94/1963 Sb., který má čtyři části:

- **Manželství** - vznik manželství, neplatnost a neexistence manželství, vztahy mezi manžely, zánik manželství smrtí, prohlášením manžela za mrtvého, rozvodem.
- **Vztahy mezi rodiči a dětmi** - rodičovská zodpovědnost, výchovná opatření, určení rodičovství, osvojení, poručenství a opatrovnictví.
- **Výživné** - vzájemná vyživovací povinnost rodičů a dětí, vyživovací povinnost mezi ostatními příbuznými, vyživovací povinnost mezi manžely, výživné rozvedeného manžela, příspěvek na výživu a úhradu některých nákladů neprovdané matce, společná ustanovení.
- **Závěrečná ustanovení.**

Výše citovaný zákon ukládá v povinnost pomoc a podporu v rodině od obou manželů. Je na vzájemné domluvě, kde a jak, bude podpora a pomoc poskytována (finance, majetek, bydlení, způsob života, aj.). Oba manželé také mají právo na informace o svých poměrech a musí zohledňovat zájem rodiny před plánováním svých vlastních aktivit.

Manželství mezi mužem a ženou vzniká v našich kulturních podmínkách formálním aktem - sňatkem. Vznik manželství je zakotven v právním řádu a z jeho uzavření plynou snoubencům manželská práva a povinnosti. V tradiční společnosti byl sňatek často uzavírán na základě dohody rodin snoubenců. V moderní společnosti převládlo jako hlavní kritérium pro vstup do manželství citové pouto. Výběr vhodného partnera probíhá na základě pečlivého výběru nebo na základě adaptivní socializace partnerů, čili vzájemného přizpůsobení partnerů před nebo po sňatku. Jistou roli hraje i ekonomická stránka snoubenců a sociální politika státu.

Někdy se může sňatek stát nedomyšleným krokem. Podle statistik se v posledních letech setkáváme s vysokým procentem rozvodů (přibližně polovina manželství). Důvody rozpadu rodiny (anomie rodiny) jsou různé, např. osobnostní zvláštnosti až abnormality jednoho z partnerů, či obou manželů, nerealistická očekávání, nepřipravenost na rodičovství, nedostatečná adaptace na narození dítěte, vliv z předchozí rodiny rodičů, zvnitřněné oběma partnery a přitom neslučitelné rodové vzory, nedostatečná separace od rodičů, a s tím spojené přímé intervence do společného soužití mladých manželů, problematická komunikace, neslučitelnost hodnotových orientací a preferencí, citová labilita manželů, mimomanželský vztah jednoho z manželů, aj. Zpravidla se nejedná pouze o jeden problém. Často

vzniká stěžejní problém, na který se nabaluje mnoho menších, které mohou vyústit v dlouhodobou krizi, která musí být řešena i za předpokladu, že dojde k rozpadu rodiny. V moderních společnostech současné doby zůstává vysoký podíl celoživotně svobodných jedinců. Čím dál méně lidí žije v manželství. Strmý vzestup podílu celoživotně neprovdaných, žijících v neformálních svazcích, předjímá konec vzestupu rozvodů.

Ať už je to zapříčiněno dožíváním se vyššího věku nebo volnějším, svobodnějším způsobem života bez předsudků, je Česká republika již několik let na předních místech ve statistice rozvodovosti. V poslední době se setkáváme s mírným poklesem počtu rozvodů, přesto se rozvádí přibližně polovina manželství. Nejsou zde zahrnuty rodiny, které spolu žijí bez manželské smlouvy, v tzv. **kohabitaci**. Rozvod se stal v současné době běžnou záležitostí. Téměř každý s ním má nějakou zkušenost, ať již vlastní nebo zprostředkovanou. Přístup společnosti k neustále se zvyšující rozvodovosti je čím dál více akceptovatelnější. Přesto tato skutečnost zasáhne všechny. Především děti se obtížně adaptují v nové situaci. Neexistuje věk, ve kterém by dítě rodinným rozvratem netrpělo. Psychika dětí je často narušena, objevují se psychosomatické potíže, zhoršení prospěchu, chování, přecitlivělost, smutek nebo naopak hněv, agresivita.

Sociálně-právní ochrana dětí

Dopad zrušení manželství za života manželů rozhodnutím soudu a následný rozpad rodiny zasahuje celou rodinu a je stresující pro všechny účastníky i celou širší rodinu. Průběh i důsledky tohoto aktu mohou jedince ovlivnit po celý zbytek života. Nejčastěji zásadně postihnou dítě, na které má rozvod negativní vliv. Ztrácí tím jistotu a možná i pocit bezpečí. Pro dítě jde o náročnou situaci, obvykle prožívá pocity viny, je v situaci konfliktu loajalit vůči nejdůležitějším osobám svého života. V dítěti je nutné stále budovat pocit, že neztrácí jednoho z rodičů. Je vhodné, aby v něm zůstalo vědomí pozitivního vztahu k oběma, byť rozvedeným rodičům. Nestačí pouze mlčet a tvářit se neutrálně, je dobře přidat i něco pozitivního. Děti se po rozvodu rodičů často chovají rozpolceně, chvíli se mohou smát a chvíli plakat, v dalším okamžiku jsou vzpurné a mají hněv. Záleží také na osobnosti dítěte, některé děti jsou houževnaté a samy si dokáží najít nějakého člověka, u kterého najdou oporu ve složitém období. Tyto děti ovšem také mohou umět dobře skrývat své pocity a nemusí dát najevo, co prožívají uvnitř. Některé děti zase mohou ztratit sebedůvěru a brát situaci jako nespravedlivou. Některé výzkumy (Hetherington, Wallerstein in Matějček, 2000) ukazují, že chlapci se s rozchodem vyrovnávají hůře než dívky, což se ale v pubertě může obrátit. Dívky začnou mít citové problémy. Někteří chlapci mají problémy i s tím, že

zůstávají jen se svými matkami a chybí jim mužský vzor. V období rozvodu rodičů se děti mohou jevit jako nešťastné a bezbranné. Mohou se projevat psychosomatickými příznaky, např. bolesti hlavy, břicha a podobně, mohou se objevit také poruchy spánku, příjmu potravy, anebo regrese na nižší vývojový stupeň. Děti tak prezentují snahu na sebe upoutat pozornost. Dítě může očekávat, že se ztráty budou opakovat, proto se může cítit nejisté a být opatrné, má rádo oba rodiče, rozvodem mu nelze sebrat jeho identitu spojenou s jedním z rodičů (Matějček, Dytrich, 2002, s. 48).

Ve srovnání s dětmi vyrůstajícími v rodinách s oběma rodiči, mají děti z rozvedených rodin prokazatelně více poruch chování, více příznaků psychického stresu, horší výsledky ve škole, nižší sebevědomí a víc obtíží ve společenském přizpůsobení; tento rozdíl je patrný i v dospělosti. I pro dospělé jedince může být rozvod doprovázen depresivními stavy, v krajním případě i sebevražednými pokusy, včetně pocitů nespokojenosti s dosavadním způsobem života i se sebou samým, pocity zklamání, nechutí se zapojit do běžného chodu plnohodnotného života. Přesto je rozvod v některých situacích nevyhnutelným řešením. Nastává předrozvodové stadium, které má některé charakteristické rysy. Jedná se především o dlouhodobou partnerskou krizi, která může mít jednostranné nebo oboustranné pocity nespokojenosti partnerů a nenaplnění původního očekávání. Každá manželská dvojice vstupuje do

manželství a zakládá rodinu s určitým očekáváním. Přestává-li tato očekávání rodina plnit, dochází k pocitům zklamání, nespokojenosti, deziluze. Partneri, nebo jeden z partnerů se osamostatňují, nežijí společně, ubývá komunikace. Před rozvodové stádium trvá většinou 1 – 1,5 roku před rozpadem rodiny (Šulová, Fait, Weiss a kol., 2011, s. 184).

Sociálně-právní ochranu dětí vyjadřuje **zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí** ve znění pozdějších předpisů, který vymezuje sociálně-právní ochranu dětí v § 1 jako:

- Ochranu práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu
- Ochranu oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění
- Působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny
- Zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychovááno ve vlastní rodině

Sociálně-právní ochrana dítěte posuzuje celkový stav a příčiny negativních jevů v přirozeném prostředí nezletilých dětí. Provádí opatření podle aktuálního stavu. Předkládá soudu návrh na předběžné opatření. Zjistí-li, že je dítě ohroženo na životě či zdraví, přednostně řeší odebrání dítěte. Řeší situace dětí, o něž se rodiče nemohou nebo nechtějí starat a podává soudu návrhy na vhodná řešení (např. svěření do zařízení pro děti

vyžadujúci okamžitou pomoc, nařízené ústavní výchovy, atd.). Zajišťuje dítěti základní lidská práva. Jako je právo na život, jeho příznivý vývoj, na rodičovskou péči a život v rodině, na identitu dítěte, svobodu myšlení, svědomí a náboženství, na vzdělání, zaměstnání. Zahrnuje také ochranu dítěte před jakýmkoliv tělesným, či duševním násilím, zanedbáváním, zneužíváním nebo vykořisťováním. Ochrana dítěte, která je širším pojmem než sociálně-právní ochrana, tak zahrnuje ochranu rozsáhlého souboru práv a oprávněných zájmů dítěte, a je proto upravena v různých právních odvětvích a v právních předpisech. Ochrana dítěte a zajišťování jeho práv se promítá do právních předpisů v oblasti rodinně-právní, sociální, školské, zdravotní, občanskoprávní, trestní, daňové, apod. Z toho také vyplývá okruh subjektů, které ji realizují.

Hlavní principy právní úpravy sociálně-právní ochrany dětí

Poskytování sociálně-právní ochrany dětí je nejlepší zájem, prospěch a blaho dětí, ochrana rodičovství a rodiny a vzájemné právo rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči. Přitom se přihlíží i k širšímu sociálnímu prostředí dítěte. Sociálně-právní ochrana se poskytuje všem dětem bez rozdílu, bez jakékoliv diskriminace podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního, etnického nebo sociálního původu. Sociálně-právní

ochrana se poskytuje bezplatně. Sociálně-právní ochrana se poskytuje všem nezletilým dětem mladším 18 let, pokud zletilosti nenabýly dříve.

Listina základních práv a svobod č.2/1993 sb. deklaruje v článku 32 povinnost státu chránit rodičovství a rodinu. Dětem a mladistvým zaručuje zvláštní ochranu. Stát je odpovědný za ochranu dětí před tělesným nebo duševním násilím, za ochranu jejich zdravého vývoje z hlediska fyzického, psychického a mravního a ostatních aspektů integrity dítěte jako nositele práv daných Ústavou ČR, Listinou a práv, vyplývajících z mezinárodních závazků České republiky s účinností od 1. 1. 1993. Stát však nenahrazuje plnění povinností a odpovědnost rodičů, ani nezasahuje do jejich postavení jako nositelů rodičovské zodpovědnosti, nejsou-li práva nebo vývoj dítěte ohroženy.

Orgány s obecnou působností na úseku ochrany dítěte jsou soudy a orgány určené zákonem o sociálně-právní ochraně. Vůdčím pravidlem pro činnost orgánů sociálně-právní ochrany je princip preventivního působení na rodinné vztahy, jsou-li zasaženy tak, že přichází v úvahu působení veřejné moci. Opatření sociálně-právní ochrany jsou hierarchicky uspořádána ve vnitřně provázaný celek, umožňující volbu nástrojů podle konkrétní situace, v níž se dítě nachází, a podle intenzity ohrožení. Důraz je také položen na ochranu dětí před sociálně-patologickými jevy (tj. prevence rizikového

vývoje dětí a minimalizace důsledků působení sociálně patologických vlivů).

Děti, dočasně nebo trvale zbavené svého rodinného prostředí, nebo děti, které nemohou být ponechány v tomto prostředí, mají právo na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem v podobě některé z forem náhradní výchovy. Při volbě řešení je nutno brát potřebný ohled na žádoucí kontinuitu ve výchově dítěte a na jeho etnický, náboženský, kulturní a jazykový původ.

Orgánům sociálně-právní ochrany dětí se ukládá povinnost sledovat výkon ústavní nebo ochranné výchovy, aniž by zasahovaly do řízení a provozu zařízení, kde se vykonává ústavní nebo ochranná výchova. Cílem sledování je dodržování práv dětí, rozvoj duševních a fyzických schopností dětí, zda trvají důvody pro pobyt dítěte v zařízení a jak se vyvíjejí vztahy mezi rodiči a dětmi. Cílem sociálně-právní ochrany dětí je rovněž sanace rodin.⁴²

⁴²) **Sanace rodiny** je soubor činností sociálně-právní ochrany, služeb pro rodiny s dětmi, dalších opatření a programů, které jsou poskytovány anebo ukládané převážně rodičům dítěte a dítěti, ohroženému na sociálním, biologickém a psychologickém vývoji. Činnosti sanace rodiny jsou vždy časově limitovány a realizovány multidisciplinárním týmem, jehož partnery jsou rodiče. Cílem sanace rodiny je předcházet, zmírnit nebo eliminovat příčiny ohrožení dítěte a poskytnout rodičům i dítěti pomoc a podporu k zachování celé rodiny. Konkrétně se jedná o činnosti směřující k odvrácení možnosti odebrání dítěte mimo rodinu, nebo k realizaci kontaktů dítěte s rodinou v průběhu jeho umístění, nebo k umožnění jeho bezpečného návratu zpět domů. Součástí sanace rodiny je podpora

Na principu dobrovolnosti se mohou na výkonu sociálně-právní ochrany dětí v zákonem vymezených činnostech podílet i fyzické nebo právnické osoby, které k takovému působení musí mít pověření, jelikož zasahují do postavení dítěte nebo osob za ně odpovědných. Nejvíce kompetencí v sociálně-právní ochraně dětí je svěřeno soudům. Z orgánů sociálně-právní ochrany dětí mají největší kompetence obecní úřady obcí s rozšířenou působností. Své zvláštní kompetence v ochraně práv dítěte má policie, zdravotnické zařízení, škola.⁴³ Orgány sociálně-právní ochrany dětí jsou:

- **Ministerstvo práce a sociálních věcí**
- **Krajské úřady** (v Praze Magistrát hlavního města Prahy)
- **Obecní úřady**, ale také újezdní úřady
- **Obecní úřady obcí s rozšířenou působností** (městské úřady, ve statutárních městech magistráty a úřady městských obvodů, v Praze úřady pověřených městských částí)
- **Úřad práce České republiky** – krajské pobočky a pobočka pro hlavní město Prahu
- **Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí**

udržitelnosti kvalitativních změn v rodině dítěte po jeho návratu z pobytového zařízení.

⁴³⁾

http://www.nahradnirodina.cz/soucasny_system_socialne_pravni_ochrany_deti_v_ceske_republice

Sociální pomoc rodinám

Existuje celá škála forem práce s rodinou a také široké spektrum profesionálů, kteří se prací s rodinou zabývají (např. psycholog, sociální pracovník, lékař, aj.). Sociální práce s rodinou je založena především na institucionální úrovni. Na některé instituce se lidé obracejí sami (např. manželská a rodinná poradna), jiné vyhledávají (např. instituce zabývající se ohroženými dětmi, úřady městských částí - oddělení péče o dítě a rodinu, orgány sociálně-právní ochrany dětí). Nejsnazší kontakt s rodinou mají často instituce, které nabízí rodinám pomoc. Naopak nesnadný bývá kontakt s rodinami, kde hrozí nějaká sankce (např. odejmutí dítěte z rodiny).

Ve vztahu k sociálnímu problému existuje **typologie rodin**, která byla navrhnutá na základě výzkumu souboru 888 rodin v USA, která napomáhá v sociální práci. Navrhnuté dělení představuje kontinuitu s postupnými snižujícími schopnostmi rodin zvládat těžkosti a zároveň s rostoucími nároky na pomáhající pracovníky (Voilandová, Buell, 1980, in Mátel, Hardy, 2013).

- **Perfekcionistické rodiny – úzkostné, depresivní, utažené, neurotické.** Buď jeden, nebo oba partneři nadměrně zdůrazňují žádané chování (co je dobré, jak se kdo má chovat, atd.). Vše, kromě rozvodu se snaží vyřešit sami. Jsou vysoce přizpůsobivý, většinou sami vyhledají sociálního pracovníka.

- **Nepřiměřené rodiny – nezralé, dětinské, extrémně závislé rodiny.** Při řešení problémů očekávají pomoc z vnějšku a to i při banálních problémech, které jsou schopni zvládnout vlastními silami. Pomoc přichází od širší rodiny nebo od sociálního pracovníka. Často jde o velmi mladé rodiny, které mají problém získat peníze a správně s nimi hospodařit. Problémy se týkají i výchovy dětí. Nevyskytuje se zde žádné antisociální jednání, mívají nižší vzdělání. Jestliže bude práce s nimi delší a efektivnější, spolupráce s nimi bude dobrá.
- **Egocentrické rodiny – prestižní, chladné rodiny.** Jeden nebo oba partneři se zaměřují především na svou společenskou kariéru. Mají vysoké příjmy, které jsou vydávány také na prestižní záležitosti jejich i dětí. Mívají chladnější vztahy, chybí vřelost. Úspěšný, reprezentující jedinec mívá největší hodnotu v rodině. Bývá zde časté domácí násilí, které bývá dobře skrýváno. Jsou zde potíže s komunikací, děti mívají psychické obtíže, zanedbávají školní docházku, často dochází k experimentování s drogami, delikvence a podobně. Člen rodiny, který požádá o pomoc, se stává nepřitelem rodiny. Sociální služby většinou nevyužívají nebo jimi opovrhují a zneužívají je. Spolupráce s nimi je špatná, jsou malé šance na úspěch.

- **Asociální rodiny – impulsivní, agresivní, deviantní, delikventní rodiny.** Nejsou zaměřeny na většinovou společnost. Uspokojují své potřeby překročováním norem. Vztahy v rodině jsou neodpovědné, mělké. Těhotenství partnerky bývá nechtěné, rodiče jsou schopni se zřítí dítěte. Pokud si dítě ponechají, dochází k zanedbávání, týrání, zneužívání dětí. Dospělí nechodí pravidelně do práce. Časté jsou závislosti na alkoholu, drogách, gamblingu. Upozorňují na ně sousedé, policie. Spolupráce s nimi je velmi špatná, úspěchy jen při malých krocích (např. zlepšení hygieny je považováno za možnost úspěchu). Komunikaci se většinou nepodaří navázat (in Mátel, Hardy, 2013, s. 99 – 101).

Sociální práce rodině po rozvodu

Rozvodem se pro rodinu mění fungující standardy. Pomineme-li důležitost citové vazby, je podstatnou změnou ekonomická stránka rodiny. Rozpadem rodiny většinou dojde ke vzniku dvou domácností, které není jednoduché finančně zvládnout. Děti se ocitají v různé situaci, např. střídavé péče, anebo, což je častější, zůstávají po rozvodu s matkou. V České republice je střídavá péče stále pro řadu lidí obtížně přijatelná, a to z mnoha důvodů. Jedním z nich jsou stereotypy běžné populace o tradiční mateřské a otcovské roli (svěřování dětí do výlučné péče matek ve více než 90 % případů).

V současné době je v připomínkovém řízení návrh nového občanského zákoníku, který bude mj. upravovat také rodinné právo, včetně střídavé péče. Podle posledních statistických údajů z roku 2008 bylo do střídavé péče svěřeno pouhých 659 dětí. Tudiž se potvrdilo, že děti zůstávají především s matkou a finanční situace rodiny se rozvodem výrazně snižuje. Nárůst neúplných rodin se stává závažným sociálním problémem. Osamělá matka má k dispozici nižší příjem, než před rozvodem. Není schopna sama řešit nastalé problémy a potřebuje sociální pomoc, tzv. sociální dávky. Dávky sociální péče jsou v České republice ukotveny v těchto zákonech:

- Zákon č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti
- Zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení
- Zákon č. 114/1988 Sb., o působnosti orgánů ČR v sociálním zabezpečení
- Vyhláška MPSV č. 182/1991 Sb

Pro výpočet jednotlivých dávek je nutné vycházet z platu matky a alimentů placené bývalým manželem. V praxi nejčastěji dosáhne matka samoživitelka na přídavky na děti, a příplatek na bydlení. Jestliže pracuje, tak může vždy uplatnit u svého zaměstnavatele daňové zvýhodnění na každé dítě, které v současné době činí 1 117 Kč měsíčně.

Mezi cíle sociální práce patří podporovat lidské blaho a zmírňovat chudobu, utlačování a jiné formy

sociálního bezpráví. Spojit klienta se systémy, které jim poskytnou zdroje, služby a příležitosti. Jedním z hlavních cílů současné doby je podpořit schopnost klienta řešit a zvládat problémy samostatně (Janoušková, 2007, s. 13).

Stát zajišťuje různé formy finanční podpory a sociální služby, které může rodina využít. Pokud nastala situace, kdy osoba v nepříznivé životní situaci neví, jestli má nárok na nějakou sociální dávku, nebo kolik bude její nemocenská či, mateřská je nejlepší se obrátit na Ministerstvo práce a sociálních věcí – Úřad práce České republiky (kontakt na centrum 844 844 803, kontaktni.centrum@mpsv.cz, callcentrum@mpsv.cz nebo navštívit jakoukoli pobočku Ministerstva práce a sociálních věcí – Úřadu práce České republiky, která je v každém okresním městě a nabízí sociální dávky). Jedná se nejčastěji o dávky MPSV ČR⁴⁴:

- Rodičovský příspěvek
- Porodné
- Příspěvek na bydlení
- Přídavky na dítě
- Dávky hmotné nouze
- Doplatek na bydlení
- Příspěvek na živobytí
- Dávky pro osoby zdravotně postižené
- Příspěvek na péči
- Dávky pěstounské péče

⁴⁴) <http://www.mpsv.cz/cs/2>

Nárok na **rodičovský príspevek** má rodič dieťa (otec i matka, ale pouze jeden z nich), na najmladšie dieťa v rodine (pokiaľ má rodina viac detí, dávka sa čerpa len na najmladšie dieťa), a to maximálne do 4 let veku tohoto dieťa. Výše rodičovského príspevku je od roku 2012 jednotný pro všetky varianty jeho čerpaní. Maximální výše této sociální dávky je 220 tisíc korun. Žadatel nebo žadatelka o rodičovský príspevek si pak může sám/sama zvolit, jestli se rozhodne pro rychlejší nebo pomalejší variantu vyčerpaní dávky. Rodičovskou je možné pobírat dva, tři nebo čtyři roky. Délku je možné měnit, téměř libovolně i v průběhu čerpaní. To znamená, že pokud se žadatelka na začátku rozhodne pro rychlejší čerpaní, může si v průběhu rodičovské dovolené změnit na pomalejší variantu. Naposledy v posledním čtvrtletí před uplynutím vyčerpaní cílové částky.

Od 1. 1. 2015 dochází ke změně v možnosti získat **porodné** i na druhé narozené dieťa. U prvního dieťa zůstává částka porodného 13 tisíc korun, na druhé dieťa je možné získat 10 tisíc korun. Příjmový limit, kdy má rodina na porodné nárok se také změnil ve prospěch rodin. V roce 2014 měli na porodné nárok pouze rodiče, jejichž rodinný příjem nepřesáhl 2,4 násobek životního minima. Pro rok 2015 je posuzovaný limit 2,7 násobek životního minima. Porodné obdrží více rodin než v roce 2014. Do posuzovaného příjmu se započítává nejen čistá mzda, kterou rodiče obdrží na svůj účet ze zaměstnání,

ale rovněž nemocenská, mateřská, podpora v nezaměstnanosti nebo rodičovský příspěvek.

Nárok na **příspěvek na bydlení** nastává ve chvíli, pokud na úhradu bydlení připadá minimálně 30 % příjmů (v Praze 35 %). Současně ale platí, že těchto 30 % nesmí být menších, než jsou zákonem stanovené náklady na bydlení. V bytě/domě musí mít žadatel zřízený trvalý pobyt. Výpočet této sociální dávky je složitější než u jiných dávek. Při výpočtu hraje roli několik různých proměnných. Rozhodující je životní minimum rodiny (nebo jednotlivce) a dále pak vládou stanovené normativní náklady na bydlení. Životní minimum jednotlivce v roce 2015 je 3 410 Kč. Normativní náklady na bydlení v roce 2015 určuje nařízení vlády č. 482/2012 Sb. Vyhláška rozlišuje bydlení v nájemním bytě a bydlení v osobním vlastnictví nebo v družstevním bytě. Dále hraje roli velikost města. Dokládají se náklady na bydlení. Sem patří nejenom „nájemné“ ale i další související náklady (faktura za plyn, elektřinu nebo třeba uhlí na vytápění domu/bytu). Dále se dokládá nájemní smlouva (nebo že je dům/byt v osobním vlastnictví). O příspěvek na bydlení je možné požádat i zpětně, ale maximálně za poslední 3 měsíce.

Přídavky na dítě je dlouhodobá sociální dávka, která je určena na úhradu potřeb dítěte. Pomáhá rodině krýt náklady, spojené s výchovou a výživou nezaopatřených dětí. Nárok na dávku závisí na posouzení příjmů. V případě, že příjmy rodiny (okruhu společně

posuzovaných osob) nepřekročí 2,4 násobek životního minima, vzniká automaticky nárok na tento příspěvek. Výše dávky se odvíjí od věku dítěte. Pro rok 2015 je následující:

- Dítě do 6 let má nárok na příspěvek 500 Kč měsíčně
- Dítě do 15 let má nárok na příspěvek 610 Kč měsíčně
- Dítě do 26 let má nárok na příspěvek 700 Kč měsíčně

Pro nárok na **dávky hmotné nouze**, musí být příjmy nižší než životní minimum. Za příjem se v tomto případě považuje nejenom příjem ze zaměstnání nebo podnikání, ale i různé sociální dávky (např. rodičovský příspěvek) nebo další příjmy. Počítají se i jednorázové příjmy (prodej domu nebo bytu, výplata pojistky od pojišťovny při živelné katastrofě, daňové přeplatky, odměna za darování krve nebo třeba podpora v nezaměstnanosti). Příjmy ze zaměstnání (mzda, nemocenská) se započítávají do příjmu jen do výše 70 % (resp. 80 % u podpory v nezaměstnanosti, podpory při rekvalifikaci). Pokud je součet příjmů všech členů rodiny (společně posuzovaných osob) nižší než společné životní minimum, vzniká nárok na sociální dávky. Pro lidi ve hmotné nouzi existují tři základní sociální dávky:

- Příspěvek na živobytí (doplatek do životního minima)

- Dopltek na bydlení
- Jednorázová okamžitá finanční pomoc

Mluvíme-li o **příspěvku na výživu dítěte**, jedná se o peněžitou dávku, na kterou má nárok nezaopatřené dítě, které se považuje za sociálně potřebné, vůči němuž povinná osoba nežijící s dítětem v domácnosti neplní vyživovací povinnost, stanovenou jí rozhodnutím soudu. Pokud by příspěvek na výživu v peněžité formě nebyl využíván ve prospěch dítěte, může být poskytnut ve věcné formě. Dávka se poskytuje ve výši stanoveného výživného, nejvýše však ve výši rozdílu mezi příjmem dítěte a jeho životním minimem, zvýšeným případně z důvodu potřeby dietního stravování nebo držení průkazu mimořádných výhod ZTP/P. Dávka je poskytována opakovaně měsíčně po dobu plnění podmínek nároku.

Peněžité a věcné dávky rodičům nezaopatřených dětí, těhotným ženám a nezaopatřeným dětem

Peněžité a věcné dávky jsou ukotveny zákonem § 23 vyhláše č. 182/1991 Sb. Peněžitá nebo věcná nenároková dávka poskytovaná k uhrazení jednorázových mimořádných výdajů rodiny, jejíž jednotliví členové na jejich úhradu nemají dostatečné finanční prostředky. Rozhoduje pověřený obecní úřad, který posuzuje příjmovou situaci rodičů nezaopatřených dětí, těhotných žen nebo nezaopatřených dětí v rodině, tj.

zda z peněžních prostředků, které má rodina k dispozici, není možné uhradit jednorázové mimořádné výdaje, např. pobyt dítěte ve škole v přírodě, vybavení do školy, novou pračku, apod. Výše dávky bývá do 15 tisíc Kč.

Dávky z důvodu sociální potřeby

Jedná se o jednorázové nebo opakující se (peněžité nebo věcné) dávky určené k zabezpečení základních životních potřeb jsou poskytovány v případě, že čisté peněžní příjmy občana, resp. domácnosti nedosahují životního minima a není možné je zvýšit vzhledem k věku, zdravotnímu stavu nebo z jiných vážných důvodů vlastním přičiněním. Jde o doplňující nedostatečný příjem domácnosti zpravidla do výše jejího životního minima, a to na základě individuálního posouzení sociální a ekonomické situace. Mohou však být poskytovány i v nižší úrovni, nebo naopak i nad úroveň životního minima, pokud jsou prokázány odůvodněně vyšší základní životní potřeby související např. s lékařsky doporučeným dietním stravováním, vyššími náklady na bydlení, apod.

Sociální příplatek

Cílem této dávky je pomáhat rodinám s nízkými příjmy krýt náklady spojené se zabezpečováním jejich potřeb. Nárok na sociální příplatek je vázán péčí o nezaopatřené dítě a na stanovenou hranici příjmů v rodině, která v předchozím kalendářním čtvrtletí musí být

nižší než 1,6 násobek životního minima rodiny. Se zvyšujícím se příjmem rodiny se příplatek postupně snižuje.

Způsoby zvládnání ekonomické situace po rozvodu

„Česká rodina je založena stále na potřebě dvou příjmů, proto často při rozpadu rodiny dochází ke snížení životní úrovně. Dochází k dělení majetku a také bývá velký problém s bytovou situací rodiny. Často se stává, že rozvedení manželé z ekonomických důvodů dále bydlí v jednom bytě“ (Matějček, Dytrych, 1999, s. 35). Jak již bylo zmíněno do ekonomické krize, se dostávají především rozvedené ženy, žijící s nezaopatřenými dětmi. Jak zvládnout ekonomickou situaci nabízí následujících pět možností:

- **Návrat k původní rodině a podpora z její strany** – jde o nejčastější způsob řešení ekonomické situace. Minimalizují se náklady na bydlení a rodiče pomáhají s péčí o děti v podobě hlídání, aby žena mohla chodit do práce. Tento návrat však nemusí být jednoduchý, protože každý ze zúčastněných má své zájmy a nároky.
- **Sociální příjmy a pomoc státu** – hrají důležitou roli zejména v prvním roce po rozvodu, kdy ženy musí čelit náhlým výdajům.
- **Pracovní aktivita – zvýšení časového rozsahu práce** – ženy před rozvodem v mnoha případech pracovaly na částečný úvazek, proto jsou nucené

z ekonomického hlediska začít pracovat na plný. Protože jim často příjem nestačí, hledají ještě další práci, kterou mohou dělat po večerech nebo v noci.

- **Pracovní aktivita - zvýšení kvalifikace** - ženy po rozvodu často pracují na nekvalifikovaných pozicích, ale postupem času získávají praxi i sebevědomí, což u některých vede ke zvyšování kvalifikace.
- **Vstup do nového partnerství** – je dalším způsobem vyřešení ekonomické situace. Při výběru strategie obživy měl rozhodující vliv věk nejmladšího dítěte. Většina matek dbá především na blaho svých dětí nad prioritou vlastních potřeb, což nebývá vždy nejlepším řešením. Pokud je šťastná a spokojená matka je šťastné a spokojené dítě. Ovšem realita a ekonomické zajištění rodiny jsou jiné (Dudová, 2009, s. 83).

Sociální služby

Sociální služby jsou ukotvené v **zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách** a zajišťují pomoc a podporu osobám za účelem sociálního začlenění nebo prevenci sociálního vyloučení. Především obce a kraje vytvářejí vhodné podmínky pro rozvoj sociálních služeb. Zejména jde o zjišťování skutečných potřeb lidí a zdrojů k jejich uspokojení. Mimo to jsou také zřizovateli organizací poskytujících sociální služby. Významnými

poskytovateli sociálních služeb jsou i nestátní neziskové organizace a fyzické osoby, které nabízejí široké spektrum služeb. Zřizovatelem pěti specializovaných ústavů sociální péče je Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky (dále jen MPSV). Poskyvatelé sociálních služeb mohou dostat na základě podané žádosti s předloženým projektem dotace od MPSV ČR, ale také od krajů. Jedná se o:

- Manželské a rodinné poradny
- Služby tzv. „rané péče“ zaměřené na rodiny s malými dětmi, jejichž vývoj je ohrožen vlivem zdravotního postižení nebo negativním vlivem okolního prostředí
- Služby „respitní“ neboli „odlehčovací“ péče určené pro rodiny, které pečují o postižené dítě či jiného člena rodiny
- Služby osobní asistence
- Centra (střediska) denních služeb
- Azylové domy pro matky s dětmi

Sociální služby se rozlišují i podle dalších hledisek, např. podle O. Matouška (2003, s. 182):

- **Délky trvání** – krizové až dlouhodobé
- **Prostředí** – v domově rodiny, v instituci specializované na práci s rodinou, v komunitním centru nebo jinde

- **Užité metody práce s rodinou** – poradenství, odborně vedená terapie, svépomocné skupiny nebo jiné
- **Podnětu k práci s rodinou**, např. ohrožení dítěte, dospělého, rozvodová situace

Kromě sociálních služeb existuje i škála dalších typů zařízení, která jsou určena rodinám, maminkám a dalším rodinným příslušníkům. Jedná se např. o mateřská centra, komunitní centra, poradny pro ženy a dívky v obtížných životních situacích, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, krizová centra pro děti a rodinu, telefonní linky bezpečí (např. Růžová linka,⁴⁵ Fond ohrožených dětí, tzv. Bílý kruh bezpečí⁴⁶), které jsou zaměřené pouze pro děti. Je možnost využít rodinné kliniky a řadu dalších služeb. Patří sem i někteří školní a výchovní poradci. Kromě toho existují i nevelké skupiny dobrovolníků, kteří odvádějí významnou práci při pomoci rodině s dětmi. K dobrým výsledkům mohou přispět i další profesionálové, kteří přicházejí do styku s rodinami, např. zdravotníci a lékaři. Nejvíce navštěvovaná jsou poradenská místa a to:

- Manželské a porozvodové poradny
- Školy a školská zařízení, která nabízejí pedagogické poradny
- Poradenské služby (psychologové, právníci, aj.)

⁴⁵) http://www.zivefirmy.cz/ruzova-linka-pro-deti_f279248

⁴⁶) <http://www.bkb.cz/>

- Zdravotnícká zariadení (pediatri, psychiatri, aj.)

Využívaná i rodinná **mediace** – jedná se o alternativní mimosoudní řešení sporů a konfliktů zaměřené na dohodu za asistence třetí strany. Témata rozvodových mediací – péče o dítě, výživné, kontakty dítěte s rodičem, výchovné styly a postupy, komunikace apod. Mediací dochází ke zlepšení současné situace a harmonizace vztahů do budoucnosti.

Jistě svou významnou roli má **rodinná terapie**, která nahlíží na rodinu jako na systém se vzájemnými interakcemi. Rodině můžeme porozumět jedině jako celku. Pokud některý člen rodiny pociťuje zátěž, týká se to i ostatních. Je-li rodina nějak narušena, je ve většině případů schopna pomoci si sama, ale při velkých krizích nebo rozpadu rodiny je potřeba vnějšího zásahu. Rodinná terapie nabízí navození prospěšné změny v narušené rodinné soustavě psychologickými metodami. Nakládání s krizí, podpora zvládnutí náročné situace a komunikace. Přeformulování dosavadních nefunkčních vzorců chování členů rodiny. V neposlední řadě dodává podporu při novém nastavení a uspořádání interakcí a vztahů v rozpadající se rodině. Terapeutickou prací rodičům by mělo nabízet profesionální pracoviště, kam se mohou dostat na doporučení pracovnice Orgánu sociálně-právní ochrany dětí či usnesením nebo rozhodnutím soudu.

Aktuální trendy a přístupy sociálních pracovníků

Současná rodina je čím dál více soukromá záležitost, zároveň je ale i čím dál více věcí veřejnou, neboť společnost, a to i rodina, je doprovázena vyšší závislostí na státu (regulace různými opatřeními: zákony, systémem sociálního zabezpečení, důchody, sociálními dávkami, školními zařízeními, aj.). Současná rodina je sice označována jako rodina nukleární (zúžená), ale více jí odpovídá rodina s funkcí citovou i výchovnou. Mění se také nejen postavení dítěte v rodině, ale i vztahy mezi jednotlivými členy. Vzrůstá individualita, osobní odlišnosti se zvyrazňují, upevňují a osobnost se neustále rozvíjí (Singly 1999, s. 11 – 14).

Teorie sociální práce můžeme rozdělit do tří kategorií. První z nich jsou teorie obecné, které podávají komplexní obraz společnosti a zaměřují se na její politické, ekonomické a sociální struktury. Druhou kategorií jsou teorie praktické, které se zaměřují na vysvětlení a aplikaci metod práce s klientem. Poslední kategorií jsou specifické metody a ty konkrétně popisují způsoby práce s klientem.

Sociální pracovníci mají k dispozici množství teoretických konceptů. Pokud chtějí některý použít, musí provést volbu. Sociální pracovník tak získává odpovědnost za způsob, jakým intervnuje u každého klienta sociálních služeb (Sotoniková, 2005, s. 33).

Metody a techniky sociální práce s rodinou

Krizi rodiny můžeme chápat jako krizi ve vývoji rodiny. Funkčnost rodinného systému závisí od míry adaptace na měnící se venkovní a vnitřní podmínky. Pokud rodina nedisponuje dostatečnou mobilitou sil a dispozic zvládnání zátěžových situací, dochází k nerovnováze, ke vzniku konfliktů a krizí. V konečném důsledku k rozpadu rodiny. Typy krizí podle Vodáčkové (2004, in Mátel, Hardy, 2013, s. 122 – 123):

- Krize související s vývojem dítěte
- Krize související s vývojovými etapami v rodině
- Tranzitorní (vývojová) krize v rodině
- Krize vyvolané poruchami osobnosti a poruchami činností jednoho nebo více členů rodiny
- Krize související s náhlými životními událostmi v životě dítěte a rodiny
- Krize související s manželskou krizí

Vybrané přístupy – modely terapie

Terapie se diferencují jednak tím, v čem shledávají hlavní příčiny manželského nesouladu, a jednak postupy, které převážně při řešení problémů využívají (Kratochvíl, 2000). Terapie obecně je cesta k sebezpřijetí prostřednictvím sebepoznání a hlubšího porozumění sobě samému. Umožňuje vnímat život realističtěji, v jeho opravdovosti (méně zkreslený potlačenými emocemi a zvnitřněnými vzorci) a vede k odstranění nepatřičných, život narušujících, přesvědčení o sobě i o světě. Jako

léčebná metoda umožňuje člověku, aby se dostal do kontaktu s podstatou svých problémů a dokázal jim čelit svými vlastními silami. K možnému využití jsou nejvýznamnější koncepce současné manželské terapie (viz níže), jak je uvádí S. Kratochvíl (2000) a I. Plaňava (2000).

Pragmatický přístup

Tvrdí, že nelze v podstatě posoudit, co je v rodině a manželství správné, žádoucí. Zdůrazňuje, že každá rodina a manželství je něco neopakovatelného. To znamená, že něco, co je dobré pro jednu rodinu, nemusí být dobré i pro tu druhou. Z toho také plyne, že by měl být terapeut při své práci s rodinou zcela neutrální a neměl by nic přímo hodnotit.

Analytické a psychodynamické koncepty

Vychází z názoru, že selháním a poruchám žití v rodině můžeme porozumět, pokud nahlédneme do minulosti jedince, která determinuje volbu partnera a další soužití s ním. Obtížné dětství může způsobit, že žití v dospělosti je problémové až patologické. Pokud chceme rodině dobře pomoci, je dobré zaměřit se na jednotlivé členy rodiny a na to, co si nesou z minulosti. Lze říci, že základem fungující rodiny je jedinec, který je zralý a adekvátně zvládá svou minulost.

Teorie „vztahů a objektů“

Teorie je založena na psychoanalýze dospělých a na pozorování dětí a jejich rodičů. Podle této teorie slouží k uspokojení člověka hledání objektů. Při vývoji člověk přechází od symbiotických vztahů jednostranné závislosti v dětství, ke vzájemné, dvojstranné závislosti v dospělosti. Lidé procházejí třemi úrovněmi vztahů k objektům, kdy první fází je primární narcismus (do tří měsíců), ve druhé fázi si dítě začne uvědomovat, že jsou jeho potřeby uspokojovány zvenčí a objekt mu tedy slouží jenom k uspokojování těchto potřeb. Problém nastane, když v této fázi člověk ustrne až do dospělosti. Třetí fáze svědčí o objektové stálosti a osobní zralosti člověka. Ostatní osoby umí hodnotit a má je rád pro ně samotné, je to nezávislé na stavu jeho potřeb. Tato teorie zastává názor, že vše podstatné, co ovlivňuje celý život, se událo v dětství.

Adleriánská škola

Tato škola řeší nejen vztahy mezi rodiči a dětmi, ale také vztahy sourozenecké. Podle neoadleriánů není člověk determinován rodinným prostředím ani vlastním pocitem nedostačivosti, ale je bytostí, která se dokáže samostatně rozhodovat a tak si utváří vlastní životní cesty a cíle. Podle této školy by mělo v rodině panovat vzájemné povzbuzování, plná rovnoprávnost a demokratický princip při rozhodování.

Behaviorální - funkční přístupy

Pro dobré vztahy v rodině, je podle tohoto přístupu důležité chovat se k sobě kladně a vyřadit ze soužití různá iracionální očekávání, iluze a mýty. Na nejvyšším žebříčku hodnot rodiny má být péče o děti a jejich výchova. Aby mohlo být toto poslání plněno je úkolem terapeuta upravit soužití manželů, jejich komunikaci, finanční hospodaření, konzumaci volného času a sexuální soužití.

Beaversův model

Rodiny lze rozdělit na zdravé, střední a dysfunkční a z hlediska vztahů rodiny k okolnímu světu na rodiny centripetální a centrifugální. Rodiny centripetální hledají uspokojení potřeb pouze v rámci rodiny a centrifugální se zaměřují jen na okolní svět. Oba modely rodin jsou považovány za dysfunkční. U zdravých a optimálních rodin její členové vědí, že lidské potřeby ve skupině lze uspokojovat ve vzájemných vztazích interakcí. Optimální rodiny se dále vyznačují tím, že jsou ohraničené od okolního světa, ale jsou mu pozitivně otevřeny. Uvnitř rodiny jsou také hranice, a to generační. Funguje zde také jasná hierarchie. Řízení je v rukou rodičů a ti mají stejnou moc, stejné slovo. V optimální rodině odpovídá každý člen za své myšlenky, pocity a ostatní je uznávají a respektují. Optimální rodina se také dokáže vyrovnat se změnami, které jsou součástí běžného života.

Humanistický prístup

V tomto prístupu je jen okrajová zaměřenosť na rodinu a manželstvá. Aby byly vzťahy medzi ľidmi dobre, měly by být založené na plné akceptaci, empatii, opravdovosť a česťnosti. Tudiž by se jim měla vyhnout jakákoli manipulace a kalkulace. Tyto zásady jsou důležité také při soužití v rodině a manželstvá, které se tak stává otevřeným.

Experienciální prístup

Vychází z rodinné diferenciacie. V rodině mohou být lidé, v jejichž životě dominují emoce a neustále vyžadují od druhých osob lásku a zájem. Jinou kategorií jsou lidé, kteří nejsou závislí na chvále ostatních a druhé respektují. Ti si hledají podobné partnery a tvoří tak fungující vzťahy. Ve fungující rodině panuje dostatečná sebeúcta, česťná komunikace a jasná pravidla, která jsou flexibilní a humánní.

Strukturální model

Každá rodina má svoji charakteristickou strukturu a vnitřní organizaci. Pro rodinu je typická hierarchie a rozdělění vlivu i moci, role členů rodiny a hranice mezi nimi. Hierarchie ale není znakem naprosté nadřazenosti jednoho z manželů nad druhým. Rovnoprávnosť manželů vede k přijímání odpovědnosti v určitých specifických oblastech a okolnostech. Autoritu mají ženy i muži, ale v různé míře a oblastech. Společně se manželé stávají

autoritami a vzory pro děti. Chrání je a pomáhají jim v osobním růstu. V rodině jsou důležité hranice, které mají být jasné, ale i propustné. To umožňuje rozvíjet autonomii členů rodiny a prožívat pocit sounáležitosti.

Strategický model

Koncept zkoumá především terapeuticky účinné postupy. Snaží se o zvládnání problémů a řešení životních situací rodiny a manželství. Aby mohla rodina svoje problémy zvládat, je dobré si osvojit účinné strategie. K lepšímu zvládnání přechodu z jednoho stádia do druhého je potřeba, aby byla rodina přehledně a flexibilně hierarchicky organizována.

Cirkumflexní model

Tento model rozlišuje dvě dimenze v soužití rodiny a manželství – kohezi a adaptabilitu. Koheze je emoční propojenost členů rodiny. Adaptabilita je schopnost rodiny měnit strukturu moci, role ve vztazích a vztahová pravidla vzhledem k situační a vývojovým zátěžím. Koheze a adaptabilita se realizují díky komunikaci. Pokud je komunikace v rodině pozitivní, realizuje se koheze a adaptabilita optimálně (Plaňava, 2000, s. 46 – 47).

Strategie a cíle rodinné intervence

Strategie a cíle rodinné intervence, vhodné k využití v sociální práci s rodinou, zachycují Ritvo, Glick (2002 in Mátel, Hardy 2013) následovně:

- Podpoření adaptačních mechanismů – možnost využít strategie „vypovídat se“
- Rozšíření emocionálního zážitku – vyslechnout klienta a povzbudit ho
- Rozvinutí interpersonálních zručností – rodina se dostává na lepší komunikační úroveň, např. naslouchání druhého, hovoří pouze jeden, ptát se na přesný význam toho, co povídá druhý. Toto zlepšení komunikační úrovně může být i cílem terapie.
- Reorganizování rodinných struktur – změna struktury rodiny, která je považována za příčinu zátěže rodiny
- Zlepšení pohledu – psychodynamická terapie – podívat se buď na současné, nebo minulé problémy. Do popředí se mohou dostat základní konflikty a může se zmírnit interakce zatížená konfliktem.
- Pomoc rodině při porozumění a změně jejích příběhů – každý člen rodiny řekne svůj příběh a hledají alternativu. Příběhy přináší nová řešení (Mátel, Hardy 2013, s. 133 – 134).

Sociální poradenství pro rodinu

Často využívanou metodou v sociální práci s rodinou je poradenství Výstižnou definici uvádí ve své publikaci prof. M. Schavel (2010): „*Sociální poradenství je odborná činnost, zaměřená na pomoc fyzické osobě v nepříznivé sociální situaci. Sociální poradenství se provádí na úrovni základního sociálního poradenství a specializovaného sociálního poradenství*“ (in Schavel, Oláh, 2010, s. 27).

Obecně platí, že sociální poradenství pro rodinu má za cíl prostřednictvím informací a poradenstvím poskytnout rodině podporu při řešení potíží. Sociální pracovník by měl rodině nabídnout různé možnosti řešení situace a pomoci jí tyto možnosti realizovat a tím umožnit, aby rodina byla schopna vlastními silami vyřešit svou životní situaci (Motejl, Čermák, Panovská, 2007).

Sociální poradenství se dělí na základní a odborné a oba typy poskytují státní i nestátní subjekty sociální pomoci. Základní poradenství má za úkol poskytnout informace o nárocích, službách a možnostech, které mohou vyřešit nebo zmírnit složitou situaci člověka. Oproti tomu odborné sociální poradenství poskytuje přímou pomoc lidem, pokud řeší nějaký sociální problém. Jedná se především o problémy z oblasti manželství, mezigeneračního soužití, péče o děti. Také řeší péči o starší a zdravotně postižené osoby a osoby, propuštěné z výkonu trestu (Matoušek, 2003).

Poradenství v sociálním systému

Poradenství pro uživatele sociálních služeb představuje druh odborného poradenství a patří do širšího rámce poradenství pro osoby se speciálními potřebami, osoby se zdravotním postižením, osoby znevýhodněné v důsledku nedostatku schopností sebeobsluhy, orientace, nosného a pohybového aparátu nebo omezení vyplývajících z věku a dalších. *„Sociální poradny zabezpečují poradenské služby prostřednictvím některých institucí, které svými poradenskými aktivitami přispívají k pozitivní změně lidí, kteří se ocitli ve hmotné, nebo sociální nouzi, v kolizních životních situacích a nejsou schopni změnu svého stavu zvládnout vlastními silami“* (Schavel, Oláh, 2010 s. 22 – 23).

Referát poradensko-psychologických služeb vykonává tyto činnosti:

- Individuální, párové, rodinné a skupinové psychologické poradenství a psychoterapii pro občany v oblasti speciálních rodinných problémů (např. rozvod, drogová závislost, aj.) a v oblasti závažných životních změn v krizových situacích.
- Spolupráce při organizování náhradní rodinné péče, navrácení mezinárodního osvojení.
- Preventivně-výchovná a vzdělávací činnost v oblasti výchovy k manželství a rodičovství, prevence drogových a jiných závislostí, zdravého

životního stylu, rozvoj mezilidských vztahů se zaměřením na efektivní komunikaci, výchovné opatření.

- Poskytování poradensko-psychologických služeb v rámci externí spolupráce s ostatními subjekty (např. obec) působícími v oblasti sociálně-právní ochrany dětí v sociální kuratele (Schavel, Oláh, 2010, s. 24).

Mediace

Mediace, jako jedna z metod sociální práce (zmněna již výše), se osvědčuje právě v sociální práci s rodinnou. Mediace, jako mimosoudní činnost, při které osoby zúčastněné na mediaci pomocí mediátora řeší spor, který vznikl z jejich smluvního vztahu, či jiného právního aktu (Mátel, Schavel a kol., 2013, s. 282). V praktickém pojetí je chápána jako odborná metoda na ulehčení řešení konfliktních situací v rodině (legislativa sociálně-právní ochrany, registrovaný mediátor, mediační centrum, písemná dohoda mezi klienty a mediátorem). Cíly mediace, které by měly vést k dosáhnutí spokojenosti účastníků sporu – klientů, podle L. Holé (2003) se jedná o:

- Zvládnutí konfliktní situace
- Pomoc klientům, aby pochopili svoji vlastní situaci
- Pomoci klientům, aby pochopili samotný problém, různé aspekty redukovali na

úroveň, která vytváří předpoklady pro řešení problému

- Poskytnout klientům model pro možné řešení problému
- Podporovat kooperaci, akceptovat projevy v jednání a tím podporovat zlepšení vzájemných vztahů
- Umožnit klientům společný pohled na problém
- Podporovat klienty v řešení a mobilizovat jejich schopnosti
- Podporovat vzájemnou komunikaci, prvky aktivního poslouchání
- Vytvořit rámec pro akceptovatelnou dohodu, která je přijatelná pro obě strany
- Nejdůležitějším cílem je spokojenost obou stran s vyřešením problému a se způsobem, jakým k tomuto vyřešení dospěli

Mediaci konfliktů⁴⁷ je vhodné využít v sociální práci s rodinou. **Rodinná mediace**, jak uvádí Collela (in Schavel et al., 2011, s. 7), je aktivita, jejímž cílem je reorganizovat rodinné vztahy a vyřešit, anebo zmírnit

⁴⁷) **Konflikt** jako vyjádření neshody mezi nejméně dvěma vzájemně závislými stranami, které vnímají nekompatibilní cíle, nedostatek zdrojů a zasahování druhých při dosahování svých cílů (In Pružinská et al., 2011, s. 108).

konflikt. Patří mezi ně manželské, partnerské spory, kterými jsou např. úprava rodičovských práv a povinností k nezletilému dítěti na dobu po rozvodu, rodičovská práva a povinnosti, vyživovací povinnost rodičů k dětem, vyživovací povinnost dětí k rodičům, vyživovací povinnost mezi ostatními příbuznými, příspěvek na výživu rozvedeného manžela, příspěvek na úhradu některých nákladů svobodné matce, konflikty ve věci určení otcovství (Asociácia mediátorov Slovenska, 2012⁴⁸). Evropská charta pro vzdělávání rodinných mediátorů, jak uvádí výše zmíněný autor s kolektivem, chápe mediaci jako proces, v kterém mediátoři v souvislosti s rodinou pomáhají sporným stranám řešit všechny otázky spojené s reorganizováním rodiny (i s ohledem na možné odloučení a rozvod) v souvislosti s právními předpisy platnými v jednotlivých zemích, a to mimosoudně, což zmírňuje složitost situace.

Projekt třetí rodič

Jak již bylo zmíněno výše, v České republice rozvodem končí téměř každé druhé manželství a 57 % z nich, což je v roce 2015 přibližně 16 tisíc rozvedených párů, má v okamžiku rozvodu nezletilé děti. Tyto statistiky navíc nezahrnují rozchody partnerů, kteří žili v nesezdaném soužití, přičemž v loňském roce (2014) se mimo manželství narodilo asi 47 % dětí (Bajerová, 2015,

⁴⁸) <http://www.komoramediatorov.sk/aktuality.html>

s. 29). Možný počet neúplných rodín z dôvodu rozchodu rodičov môže byť v porovnaní s údajmi o rozvedených rodinách až dvojnásobný. Pokiaľ bychom teda predpokládali, že každý rok vznikne rozchodom rodičovského páru kolem tridsať tisíc neúplných rodín, mali bychom ročne zhruba 60 tisíc rodičov, ktorí by potenciálne mohli hľadať nového partnera.

Toto číslo bude reálne mnohým nižšie, pretože nie každý osamelý rodič vstupuje do ďalšieho vzťahu. Navyše nie všetci z týchto rodičov budú udržiavať se so svojimi deťmi na toľko intenzívny kontakt, aby sa v ich prípade objavil nový partner musel vykonávať s úlohou nevlastného rodiča, konštatuje psycholožka Š. Lehmannová (in (Bajerová, 2015, s. 30), jež spolupracuje na novom projekte **Tretí rodič**. Projekt sa zaoberá opomenutou problematikou nevlastného rodičovstva. Tápajúci ľudia, ktorí sa musia vykonávať so zložitou životnou situáciou, zatiaľ nemajú, kde hľadať radu. Projekt to chce zmeniť a za svoje úsilie si už získal spoločenské ocenenie v podobe *Social Impact Award* za spoločenský dopad. Jeho zakladateľka K. Petrovská sa rozhodla pomáhať „*slepovaným rodinám*“ ako fungovať a vykonávať sa v novej rodine, kde spolu žijú vlastní i nevlastní rodičia a ich deti spoločne (sdelenie náročných denných situácií, jistota vzájomného pochopenia, podpory, apod.). Pořádá pravidelné stretnutia rodičov a plánuje vydať knihu s konkrétnymi rodinnými príbehmi a ich skúsenosťmi a riešeniami.

Problematika vysoké rozvodovosti je v súčasnej dobe aktuálna a diskutovateľná. Vznikajú rôzne projekty, ktoré majú za cieľ prevenciu trvaní manželstiev. Vyskytujú sa na regionálnu či celostátnu úroveň, ako je napr. Národný týden manželstiev, ktorý sa v roku 2015 konal v období od 9. 2. do 16. 2. 2015. Motto pre rok 2015: Šťastne až do smrti? Není to jen pohádka? Jak mít vztah, který vydrží.

Podľa R. Jedličky (2004, s. 36), je rodina primárnym činiteľom socializácie v ranom detsťve a od tej doby má trvalý a významný vliv na vývoj a na sebezpejtie jedinca. Právě na základě této skutečnosti nesmíme zapomínat na prevenciu. Je to impulz k zamyšlení, jak uskutečnit sen o hezkém a trvalém vztahu na celý život a jak zvýraznit potřebu zabývat se otázkou vztahových dovedností jako předpokladů dobrého manželstiev. Každý rok v týden sv. Valentýna (14. 2.) je Národný týden manželstiev príležitostí pro všechny páry zaměřit se na svůj vztah. Svätý Valentýn je synonymem romantiky a lásky a týden manželstiev se jí určitě vyhýbat nebude, stejně jako přátelství, komunikace, odpuštění a radost, které by v manželstiev neměly chybět. Snahou je povzbudit ty, kdo se do manželstiev chystají nebo již jsou svoji, aby v tomto týden zvláštním způsobem investovali do svého vztahu, který si to jistě zaslouží. Dobré partnerské vztahy jsou jedním ze základních předpokladů pro kvalitní život jednotlivců i společnosti. Stěžejní role manželstiev spočívá mimo jiné v tom, že poskytuje stabilní a

láskyplné prostředí k výchově dětí a jako takové potřebuje podporu. Národní týden manželství vytváří prostor, kde je možné si připomenout, že spokojené manželství není samozřejmost, ale vztah, který je potřeba rozvíjet. Projekt se snaží motivovat laickou a odbornou veřejnost, média i veřejně známé osobnosti, aby alespoň jednou za rok podpořili důležitost manželství. Propagovat programy i iniciativy zaměřené na rozvoj manželských vztahů ve společnosti.

Závěr

Príspevek je venovaný dôležitosti rodiny, jako právoplatné instituci, která tvoří základní článek společnosti a plní čtyři základní funkce (reprodukční, materiální, výchovná a emocionální). Proto, aby tyto funkce rodina správně vykazovala, je zapotřebí, aby byla úplná, harmonická. Jedině tak fungující rodina předává dětem, následně i dalším generacím pozitivní vzor. Pokud dojde k závažnému narušení rodinného soužití, které vyvolá rozpad rodiny, respektive rozvod manželů, nastává zásadní zlom pro všechny členy rodiny. Je obtížné udržet si svůj sociální standard a zvládnout tuto změnu bez osobního ovlivnění. Spory se mohou táhnout i několik let a především děti bývají traumatizovány nejen vleklou nepříznivou rodinnou atmosférou, ale také opakovanými výpověďmi před sociálními pracovníky, soudem, advokáty, psychology, psychiatry, soudními znalci, apod. Děti rozvodem a odloučením od jednoho z

rodičů získávají zkreslený pohled na úlohy mužské a ženské společenské role a na rodinu jako fungující jednotku, kde každá vazba má svůj důvod a svůj původ. V neposlední řadě se rodina rozpadá celkově, tedy i sourozenci se sobě navzájem komunikačně vzdalují, což ve většině případů mívá dopad na jejich fungování ve společnosti v pozdějším věku. Dítě ztrácí potřebu modelu vhodného, slušného řešení mezilidských konfliktů a zkušenosti rodinného života, zároveň ztrácí vztah k autoritám (Bakalář, 2002, s. 116). Děti jsou vnímavé vůči tomu, co se v rodině děje možná více, než si uvědomují dospělí a následky ovlivňují jejich chování po celý život.

Na místě je odborná pomoc poskytnutá rodině, která může vést k zamyšlení rodičů a změně situace ve prospěch všech stran. Sociální politika v České republice napomáhá rodinám v mnoha ohledech, např. sociální pomoc rodinám po rozvodu ve formě sociálních dávek, možnosti využívání sociální služeb, které mají občané k dispozici. Mezi nejčastěji využívanými jsou manželské a rodinné poradny, mimosoudní řešení rodinnou mediací, aj. Existují i další zdroje odborné pomoci, jen je zapotřebí, aby rodiče včas a správně reagovali. Každá rodinná krizová situace má jiný průběh a vyžaduje individuální řešení odborně připraveným sociálním pracovníkem. I v současné době módní střídavá péče, může pro děti znamenat více negativního než přínosného. Střídavá péče představuje šanci pro oba rodiče, aby se po

rozpadu manželství mohli podílet každý ve stejném rozsahu na výchově svých dětí, čímž zůstává zachováno jejich právo na plnohodnotný výkon rodičovské zodpovědnosti. Dětem je takto zajištěno právo na oba rodiče a umožněno žít s každým z nich spravedlivě ve stejném rozsahu. Právo na výchovu dítěte mají oba rodiče, a pokud je odloučení od jednoho dlouhodobé, je složité znovu vztah napravit.

Seznam použité literatury

BAJEROVÁ, M. 2015. O rodiče navíc. *Instinkt*, roč. XVI, č. 33, s. 28-32, 2015. ISSN1213-774X.

BAKALÁŘ, E. 2002. *Průvodce otcovstvím*. Praha: Vyšehrad, 2002. 215 s. ISBN 80-7021-605-0.

DUDOVÁ, R. 2009. Práce jako řešení? Strategie obživy osamělých matek v ČR. In *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 45 (4). [citováno 2014-17-08] s. 753-784. Dostupné na internetu: [http://sreview.soc.cas.cz/uploads/7480a1aebc8987dbcf7ab33a](http://sreview.soc.cas.cz/uploads/7480a1aebc8987dbcf7ab33a059cc8b1f76ef896_dudova.pdf)

059cc8b1f76ef896_dudova.pdf. ISSN 0038-0288.

HOLÁ, L. 2003. *Mediace. Způsob řešení mezilidských konfliktů*. Praha: Grada, 2013. 190 s. ISBN 80-247-0467-6.

JEDLIČKA, R. 2004. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha: Themis, 2004. 478 s. ISBN 80-7312-038-0.

- KRATOCHVÍL, S. 2000. *Manželská terapie*. Praha: Portál, 2000. 255 s. ISBN 80-7367-048-8.
- MÁTEL, A. – HARDY, M. 2013. *Vybrané kapitoly z metod sociální práce II*. Bratislava: VŠ ZaSP sv. Alžbety, 2013. 507 s. ISBN 978-80-8132-074-3.
- MÁTEL, A. – SCHAVEL, M. a kol. 2013. *Teória a metódy sociálnej práce I*. Bratislava: Spoločnosť pre rozvoj sociálnej práce, 2013. 445 s. ISBN 978-80-971445-1-7.
- MATOUŠEK, O. 1993. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 1993. 125 s. ISBN 80-901424-7-8.
- MATĚJČEK, Z. 2000. *Co kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál, 2000. 143 s. ISBN 978-80-7367-325-3.
- MATĚJČEK, Z. – DYTRYCH, Z. 1994. *Děti, rodina a stres: vybrané kapitoly z prevence psychické zátěže u dětí*. Praha: Galén, 1994. 214 s. ISBN 80-85824-06-X.
- MATĚJČEK, Z. – DYTRYCH, Z. 1999. *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. Praha: Grada, 1999. 143 s. ISBN 80-7169-897-0.
- MATĚJČEK, Z. - DYTRYCH, Z. 2002. *Krizová situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada, 2002. 128 s. ISBN 80-247-0332-7.
- MOTEJL, O. – ČERNÁ, I. – PANOVSÁ, K. 2007. *Rodina a dítě*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2007. 215 s. ISBN 978-80-254-1750-8.
- MOŽNÝ, I. 2002. *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. 250 s. ISBN 80-86429-05-9.

- PLAŇAVA, I. 2000. *Manželství a rodiny: struktura, dynamika, komunikace*. Praha: Portál, 2000. 296 s. ISBN 80-7239-039-2.
- PRUŽIŇSKÁ, J. et al. 2011. *Inšpirácia pre prax v sociálnej práci*. Bratislava: Iris, 2011. 236 s. ISBN 978-80-89238-53-8.
- SCHAVEL, M. – OLÁH, M. 2010. *Sociálne poradenstvo a komunikácia*. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce Sv. Alžbety, 2010. 218 s. ISBN 80-8068-487-1.
- SINGLY, F. 1999. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999. 127 s. ISBN 80-7178-249-1.
- SCHAVEL, M. a kol. 2011. *Mediácia v oblasti sociálnoprávnej ochrany*. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce Sv. Alžbety, 2011. 118 s. ISBN 978-80-8132-020-0.
- SINGLY, F. 1999. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999. 127 s. ISBN 80-7178-249-1.
- SOTONIKOVÁ, E. 2005. *Teorie a metody sociální práce*. 1. vydání. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě – Filozofická fakulta, 2005. 67 s. ISBN 80-7368-118-8.
- ŠULOVÁ, L. – FAIT, T. – WEISS, P. a kol. 2011. *Výchova k sexuálně reprodukčnímu zdraví*. Praha: Maxdorf, 2011. ISBN 978-80-7345.238-4.
- VÝROST, J. – SLAMĚŇÍK, I. 1998. *Aplikovaná sociální psychologie I*. Praha: Portál, 1998. 168 s. ISBN 80-7178-269-6.
- [22-08-2015].

<http://www.sanacerodiny.cz/> [22-08-2015].
<http://zakony.centrum.cz/listina-zakladnich-prav-a-svobod> [22-08-2015].
<http://www.nku.cz/kon-zavery/K04009.pdf> [22-08-2015].
<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf> [22-08-2015].
<http://www.lidskaprava.cz/student/uvod-do-lidskych-prav/clanky/vseobecna-deklarace-lidskych-prav> [22-08-2015].
].
http://www.zivefirmy.cz/ruzova-linka-pro-deti_f279248[22-08-2015].
mesto.html#utm_source=search.seznam.cz&utm_medium=hint&utm_term=Fond%20ohro%C5%BEen%C3%BDch%20d%C4%9Bt%C3%AD&utm_content=search[22-08-2015].
Zákon o rodině č. 94/1963 Sb.
Zákon o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb.
Zákon o peněžitých a věcných dávkách § 23 vyhlášky č. 182/1991 Sb.
Zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb.

Kontakt na autory

doc. RNDr. Jaroslava Pavelková, CSc.

Fakulta sociálních vied UCM v Trnave

Bučianska ul. 4/A

917 01 Trnava

Slovenská republika

Názov
Milan Schavel a kol.

Mgr. Martina Brettlová

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety

Ústav sv. Jana Nepomuka Neumanna, Příbram

Jiráskovy sady 240

261 01 Příbram I

Česká republika

E-mail: Martina_Brettlova@seznam.cz

MEDIÁCIA

Schavel Milan

Mediácia, je pojem, ktorý už naša spoločnosť pravdepodobne pozná. Jej uplatňovanie v spoločenskej praxi od začiatkov deväťdesiatych rokov minulého storočia môžeme na Slovensku pozorovať najmä v riešení sporov a konfliktov v mimosúdnom vyjednávaní. V súvislosti so sociálnou prácou sa mediácia, ako jej metóda charakterizuje vo viacerých odborných časopiseckých, ale aj monografických príspevkov autorov z oblasti sociálnej praxe a vzdelávania v sociálnej práci (napr. Labáth, 2004, 2006, Storoška, 2008, Schavel – Oláh, 2010, Ondrušek Lábáth – Tordová, 2008, Strieženec, 1996, Pružinská, 2003, 2004, 2007 a pod.). Prínosom pre využitie mediácie v sociálnej praxi bolo aj prijatie novely zákona č. 305/2005 o sociálnoprávnej ochrane a sociálnej kuratele. Mediácia sa v poslednom období stáva aj samostatným akreditovaným odborom v bakalárskom stupni vysokoškolského štúdia a stáva sa v poslednom období aj metódou sociálnej práce v činnostiach sociálneho pracovníka.

Z histórie mediácie

Niekoľko skromných dostupných zdrojov poukazuje na využitie mediácie už v staroveku a následne aj stredoveku. Mohli by sme spomenúť riešenie sporov

v komerčných sporoch u feníčanov alebo v babylonskej ríši. Zachované Konfúciove spisy v starej Číne, ako ďalej uvádza napr. Holá (2003) poukazujú na riešenie konfliktných situácií na podobnom princípe na akom sa v dnešnej dobe uplatňuje aj mediácia. Podobne aj v starovekom Grécku malo svoje miesto mimosúdne riešenie sporov prostredníctvom funkcie rozhodcu. Takáto prax sa postupne uplatňovala aj v Rímskej ríši, neskôr sa mediácia postupne včleňovala do trestného práva, prínosom bolo obdobie Justiniána, v trestnom konaní sa uplatňovali prvky mediácie najmä v súvislosti s náhradou škody medzi poškodeným a obvineným. Zahnaš (2001).

Rupcová (2004) upozorňuje, že o rozvoj mediácie sa zaslúžili v prostredí Ameriky v prvej polovici dvadsiateho storočia najmä čínski a židovskí prisťahovalci. Postupne sa vplyvom anglosaského právneho systému rozšírila mediácia aj do ďalších krajín Európy.

Pojem mediácia

Slovo mediácia má niekoľko definícií ale všetky majú spoločné črty ktoré môžeme integrovať do pojmov :

- riešenie konfliktov,
- využitie tretej strany,
- mimosúdne riešenie sporu.

Z lat. slova „medius“ môžeme odvodiť slovenský preklad ako : nerozhodný, nestranný, neurčitý. Aj zákon

č. 420/2004 Z.z. o mediácii definuje mediáciu ako mimosúdnu činnosť, pri ktorej osoby, ktoré sa zúčastňujú na mediácii pomocou mediátora riešia spor, ktorý vznikol z ich zmluvného vzťahu alebo z iného právneho vzťahu. V trestnoprávnej oblasti je mediácia chápaná ako mimosúdne sprostrdkovanie riešenia sporu medzi poškodeným a obvineným. Mediácia sa vykonáva len za súhlasu poškodeného a obvineného.

Holá (2003) uvádza definíciu podľa Scanlona nasledovne : „Mediácia je flexibilný, dobrovoľný spôsob riešenia konfliktov, ktorý využíva tretiu neutrálnu stranu - mediátora k uľahčeniu jednania a riešenia problému“. Je to jednoduchá a výstižná definícia, ktorá sa v podobných obmenách vyskytuje pri tvrdeniach rôznych autorov.

Základné princípy pri uplatňovaní mediácie

Mediácia je riešenie sporov pomocou tretej nezávislej strany. Aby sa tieto strany stretli a konflikt sa začal riešiť, jednou z podmienok a princíпов mediácie je dobrovoľnosť. To, že sa strany rozhodnú, a teda aj dohodnú riešiť konflikt takouto formou, je už určitou dobrovoľnou dohodou. Je to prvý krok smerujúci k dosiahnutiu cieľa. Tento krok ale nemôžeme považovať za dobrovoľný, ak je niektorá zo strán k takejto alternatíve donútená okolnosťami, alebo nejakým direktívnym príkazom.

V procese mediácie patrí určite k základným princípom dôvernosť, to znamená, že všetky fakty, údaje

a informácie zostávajú dôverné, pokiaľ sa strany nedohodnú inak. Dôvernosť je zabezpečená ústnou alebo písomnou dohodou zúčastnených. Môže sa riadiť zásadami bežnými v danej organizácii alebo vlastnými ustanoveniami sporných strán. V niektorých prípadoch je však povinnosťou mediátora oznámiť príslušným úradom určité informácie, týkajúce sa mediačného procesu. Týka sa to napríklad prípadov, pri ktorých môže dochádzať k zneužívaniu detí či k inej závažnej trestnej činnosti a mediátor má povinnosť chrániť záujmy aj tej osoby, ktorá sa na danom konflikte či mediačnom procese vôbec nezúčastňuje. Aby bol proces úspešný, musia si obe strany dôverovať a tiež musia dôverovať mediačnému pracovníkovi, ktorý bude viesť mediačnú komunikáciu. Je nevyhnutné, aby verili v jeho objektívny a nestranný náhľad na vec, aby verili, že nie je voči stranám predpojatý a že je schopný viesť takýto proces. Strany si mediátora vyberajú dobrovoľne a overujú si ho už na začiatku mediácie. Avšak predpokladom k úspešnému zakončeniu celého priebehu mediácie je tiež dôvera medzi zúčastnenými stranami konfliktu. (Holá, 2003).

Predpokladom a zároveň aj súčasťou procesu mediácie by mala byť kooperácia. Strieženec (1996) definuje kooperáciu ako súčinnosť, spoluprácu, spolupôsobenie na určitých sociálnych aktivitách. Je vyjadrením bezprostrednej ľudskej činnosti, vzájomnej závislosti a súvislosti, ideového určenia účelu. Voľne povedané kooperácia je určitou spoluprácou a za

spoluprácu môžeme pokladať už to, že sporiace strany sa na takejto forme riešenia sporu vzájomne dobrovoľne dohodli. Výsledkom procesu mediácie by mala byť kooperácia preto, lebo ich súperiaci vzťah sa tým mení na spolupracujúci a vďaka tomu tak zúčastnení dôjdu k spoločnému cieľu. Dobrá kooperácia, a teda aj spolupráca sú dôležité pre komunikáciu a vzájomné porozumenie, čo významne ovplyvňuje mediačný proces.

Medzi základné princípy pri uplatňovaní mediácie môžeme zaradiť aj orientáciu na budúcnosť – teda na riešenie a vytvorenie priestoru pre optimálne fungovanie jedinca. Obaja aktéri mediačného procesu spolu s mediátorom hľadajú optimálne možné riešenie orientované na budúcnosť, ako predpoklad možnej zmeny. Mediácia v sebe skrýva obrovskú výhodu procesu odhaľovania a pochopenia vzájomných odlišností v názoroch, postojoch, povahách, spôsoboch myslenia alebo spracovania informácií. Tento vzájomný, postupný súlad orientuje účastníkov k vzájomnému pochopeniu a zblížovaniu v predtým antagonistických, prípadne nepriateľských postojoch. Pre mediáciu je významným princípom nestrannosť mediátora. Bez uplatňovania tohto princípu je len ťažké dospieť k riešeniu problému a viesť celý mediačný proces k spokojnosti oboch aktérov. Vyspelosť mediátora sa potvrdzuje práve na tomto princípe. Dobrým predpokladom nestrannosti je predovšetkým osobnostná zrelosť, ale aj schopnosť empatie, hĺbka sebaznania,

komunikačné zručnosti, ochota pomáhať a pod. Účastníci mediácie a taktiež aj mediátor preberajú za riešenie problému určitú mieru zodpovednosti. Účastníci – klienti sa sústreďujú na obsah, preberajú zodpovednosť za vecnú stránku. Mediátor je neutrálny, nehodnotí vecnú stránku problému a preberá zodpovednosť za dodržiavanie procesu a princípov v mediácii, sleduje dodržanie cieľa ktorý bol formulovaný ako určitá objednávka účastníkov mediácie.

Cieľ mediácie by mal viesť k dosiahnutiu spokojnosti účastníkov - klientov. Vymedzenie cieľov mediácie je rôzne, najčastejšie sa objavujú tvrdenia, ktoré formulovala Holá (2003) do týchto základných cieľov :

- zvládnutie konfliktnej situácie,
- pomoc klientom, aby pochopili svoju vlastnú situáciu,
- pomôcť klientom aby pochopili samotný problém, rôzne aspekty redukovali na úroveň, ktorá vytvára predpoklad pre riešenie problému,
- poskytnúť klientom model pre možné riešenie problému,
- podporovať kooperatívnosť, akceptované prejavy v správaní a tým podporovať zlepšenie vzájomných vzťahov,
- umožniť klientom spoločný pohľad na problém,
- podporovať klientov v riešení a mobilizovať ich schopnosti,

- podporovať vzájomnú komunikáciu, prvky aktívneho počúvania ,
- vytvoriť rámec pre akceptovateľnú dohodu, ktorá je prijateľná pre obe strany.

Najdôležitejším cieľom je spokojnosť oboch strán s vyriešením problému a spôsobom akým k tomuto vyriešeniu dospeli.

Mediácia má byť procesom, v ktorom sa hľadajú nové alternatívy, možnosti a riešenia. Objavovanie nových súvislostí a poznatkov dáva mediátorovi aj klientom možnosti ako nájsť ďalšie varianty k vyriešeniu nepriaznivej situácie. (Schavel – Oláh, 2010).

Prostredníctvom mediácie je možno riešiť nasledujúce druhy sporov :

- Občianskoprávne spory.
- Spory z obchodných záväzkových vzťahov.
- Pracovnoprávne vzťahy.
- Rodinnoprávne spory.

V záujme efektívneho uplatnenia mediácie v praxi je dôležitý postup, ktorý mediátor uplatní , v tomto prípade hovoríme o mediačnom procese. Tento proces sa môže v rôznych mediačných konaniach odlišovať, závisí predovšetkým od prístupu mediátora. V zásade môžeme hovoriť o nasledujúcich fázach mediačného procesu.

Samotnému začiatku mediácie predchádza tzv. prípravná fáza, ktorá pozostáva z nasledujúcich krokov:

- Všetky strany v spore musia prejaviť záujem o riešenie svojho sporu a vyhľadať mediátora alebo mediačné centrum.
- Strany vystupujúce v mediácii sú povinné uzatvoriť dohodu o riešení sporu mediáciou.
- Uvedená dohoda musí byť následne uložená v notárskom registri s úradne overenými podpismi účastníkov. Momentom registrácie prestávajú plynúť premlčacie a prekluzívne lehoty.

Po absolvovaní prípravnej fázy nasleduje samotný mediačný proces, ktorý pozostáva z nasledujúcich krokov :

- Predstavenie mediátora a účastníkov mediácie, navodenie príjemnej a neformálnej atmosféry.
- Objasnenie mediačného procesu a poučenie účastníkov mediácie. Neprerušovaný čas, v ktorom každá zo strán sporu objasní svoje „videnie“ podstaty sporu, uvedie aké sú jej záujmy a čo pokladá za podstatné.
- Identifikácia problému.
- Návrhy riešení.
- Vyhodnocovanie návrhov.
- Uzatvorenie dohody.
- Písomné vyhotovenie dohody a podpis účastníkov.
- Záver a poďakovanie.

V prípade úspešného priebehu mediačného konania je jeho výsledkom uzatvorenie dohody o vyriešení sporu mediáciou. Ak je obsah dohody vyvážený, sporiace strany ju budú dodržiavať. Ak by obsah dohody nebol vyvážený a nezohľadňoval by záujmy všetkých strán v spore hrozí, že dohoda nebude naplnená a jedna alebo všetky strany ju nedodržia.

Mediácia však môže ukončená i iným spôsobom. Ak sa nepodarí dosiahnuť dohodu, sporné strany sa dohodnú s mediátorom o ukončení mediácie. Mediačný proces môže byť ukončený i jednostranným vyhlásením jednej zo sporných strán o tom, že mediácia je skončená.

Mediácia a sociálna práca

Zmeny v spoločnosti, ktoré menia neustále sociokultúrne podmienky v spoločnosti ovplyvňujú vývoj, ktorý zároveň vplýva na každý typ spoločnosti a typ ľudí inak. Keďže každý má svoj vlastný názor a snaží sa ho presadiť, život sa bez starostí, problémov a konfliktov nezaobíde. Poznáme konflikty veľké, pri ktorých zanikli veľké civilizácie a poznáme konflikty malé, s ktorými sa stretávame na každom kroku. Pri riešení sociálnych problémov klientov v oblasti napr. nezamestnanosti, zamestnávania zdravotne znevýhodnených občanov alebo v oblasti sociálnoprávnej ochrany by sme vedeli nájsť množstvo príkladov, ktorých riešenie môže podporiť práve mediácia.

Mediáciou možno riešiť spravidla všetky druhy sporov, ktoré vznikajú z občianskoprávných, rodinnoprávných, obchodných záväzkových a pracovnoprávných vzťahov, a to pred aj počas súdneho konania a čo by bolo najlepšie aj mimo súdneho konania. Pri mediácii je využívaná najmä individuálna práca s klientom. Mediácia je neformálna, rýchla, šetrí čas a šetrí peniaze, lebo náklady sú nižšie. Mediátor sa zameriava na záujmy strán sporu, a nie na právne aspekty sporu.

V mediačnom procese sú snahy o vyvolanie pocitu, že zainteresovaní daný problém zvládnu, prejavuje sa snaha o prebudenie nádeje a povzbudenie pre klienta je zamerané na schopnosti klientov riešiť konflikt. Takúto pomoc môžeme považovať za formu sociálnej opory a pomoci. Tiež ju môžeme považovať za druh pomoci, keď nepomáhame priamo, ale len napomáhame k svojpomoci. Ide o činnosť, ktorá má viesť človeka k tomu, aby sám zvládol takéto problémové situácie. Mediáciu teda chápeme ako činnosť, ktorá je prvotne považovaná za formu pomoci, nástroj sociálnej prevencie a sociálnej kontroly, pretože reguluje vznik, vývoj a negatívne dôsledky konfliktných situácií. (Holá, 2003).

S mediačnou prácou súvisí sociálna práca, najmä sociálna práca s jednotlivcom. Je to konkrétna práca s jednotlivcom. V sociálnej praxi je najviac rozšírený prístup psychosociálny, keď sa sociálna diagnóza vyvodzuje z narušenia vnútorných vzťahov klienta k sebe

samému alebo z narušenia vonkajších vzťahov smerom k sociálnemu okoliu.

Objektívny pohľad na osobnosť človeka môže vzniknúť iba ako výsledok komplexného prístupu. Ak ide o jednotlivca vyžadujúceho sociálnu pomoc, komplexný pohľad na skutočnosť, čiže aký bol, je, prognózu, aký by mohol byť v budúcnosti, nám poskytnú kazuistické metódy. (Hučík, Hučíková, 2010)

Sociálny pracovník - mediátor

„Mediátor je konkrétna osoba, sprostredkovateľ, ktorý je súčasťou komunikácie, vyjednávania. Mediátor je zodpovedný za proces, nie za výsledok.“ (Strieženec, 1995, s. 112). Mediátorom je špeciálne vyškolený odborník na riešenie sporov formou mediácie (napr. absolvent sociálnej práce). Jeho úlohou je riadiť komunikáciu zúčastnených strán tak, aby smerovala k vzájomnej dohode, ktorú pomáha sformulovať aj do písomnej podoby. Mediátor uľahčuje nájsť výhodné riešenie, ktoré bude uspokojivé pre obe strany. Sám mediátor nerozhoduje o vine či nevine, ani nezastupuje niektorú zo strán v spore, je teda nestranný. (Schavel - Oláh, 2010).

V sociálnej praxi by sme mohli nájsť niekoľko spoločných prvkov medzi poradenstvom a mediáciou, mohli by sme povedať (je to otázka na diskusiu), že mediácia je metóda, ktorá je využiteľná v sociálnej praxi, teda je metódou sociálnej práce, ak ju uplatňuje

vyškolený mediátor - sociálny pracovník pri riešení sociálnych problémov, kolízií alebo nepriaznivých sociálnych situácií. Aj v sociálnej práci všeobecne smerujeme prostredníctvom niektorých ďalších metód ako terénna sociálna práca, sociálne poradenstvo, sociálna rehabilitácia, sociálna terapia k hľadaniu alternatív, pri riešení alebo smerovaní klienta k pochopeniu problému, možnostiam jeho riešenia a k jeho zodpovednosti za riešenie problému. Využitie mediácie v praxi sociálnych pracovníkov môžeme odôvodniť aj účasťou sociálnych pracovníkov na výcvikoch v mediácii a následné aplikácie ich zručností v intervencii orientovanej na riešenie problému klienta.

Mediátor musí disponovať nevyhnutnými kompetenciami ako sú :

- vedomosti o využití mediácie, zvládnutie procesu mediácie – získané výcvikom v mediácii,
- odborné vedomosti orientované k problému ktorým sa mediátor zaoberá (bazálne vedomosti považujeme za nevyhnutné, je dobré ak mediáciu v oblasti napr. sociálno právnej ochrany vykonáva mediátor - sociálny pracovník),
- komunikačné zručnosti – získané taktiež výcvikom sociálnych, prípadne poradenských zručností.

Mediácia v právnom systéme Slovenskej republiky

Zákon o mediácii č. 420/2004 Z.z. bol v roku 2010 novelizovaný zákonom č. 141/2010. pôvodný zákon

upravuje výkon mediácie, základné princípy, organizáciu a jej účinky. Venuje sa tým sporom a konfliktom, ktoré majú občianskoprávny, rodinnoprávny, obchodno-záväzkový a pracovnoprávny charakter.

Podľa zákona o mediácii č. 420/2004 Z. z. je mediácia mimosúdna činnosť, pri ktorej osoby zúčastnené na mediácii pomocou mediátora riešia spor, ktorý vznikol z ich zmluvného vzťahu alebo iného právneho vzťahu a mediátorom môže byť každá fyzická osoba zapísaná v registri mediátorov, na ktorej sa osoby zúčastnené na mediácii dohodnú a ktorá funkciu mediátora prijme.

Mediátor vykonáva mediácie podnikaním a mediátor je zodpovedný za samotný priebeh mediácií a za prípadnú spôsobenú škodu zúčastneným stranám pri jej výkone. Mediátor a osoby zúčastnené na mediácii sú povinní zachovávať mlčanlivosť o veciach, ktoré boli na mediačných stretnutiach spomenuté, s výnimkou prípadov určených podľa tohto zákona.

Keďže mediátor vykonáva mediačnú činnosť podnikaním, je vnímaný ako podnikateľ, na rozdiel od súdnych probačných a mediačných úradníkov, ktorí sú štátnymi zamestnancami a ich výkon bližšie upravuje zákon č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Taktiež neziskové organizácie vykonávajúce mediačnú činnosť bezplatne, nie sú vedené ako podnikateľ a ich činnosť nie je považovaná za podnikanie.

Zoznam registrovaných mediátorov a mediačných centier vedie Ministerstvo spravodlivosti SR. Do tohto zoznamu sú zapísané len osoby, ktoré sú spôsobilé na právne úkony v plnom rozsahu, sú bezúhonné, majú vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa v Slovenskej republike alebo v zahraničí, prípadne vlastnia osvedčenie o úspešnom absolvovaní odbornej prípravy mediátora.

V zákone o mediácii č. 420/2004 Z. z. sa uvádza, že odborná príprava mediátora trvá sto hodín. Je zameraná na výučbu o základoch právneho poriadku. Odborná príprava je zameraná aj na oblasť interpersonálnej komunikácie, teórie konfliktov a psychologické aspekty riešenia konfliktov, ako aj na oblasť pravidiel konania mediátora.

Mediátor môže pracovať a byť zapísaný v mediačnom centre, ktoré zriaďuje fyzická alebo právnická osoba. Klienti, ktorí majú o mediáciu záujem sa môžu dohodnúť, že takéto mediačné centrum navštívia a budú v ňom riešiť svoj spor.

Významným posunom vo využití mediácie pre oblasť sociálnej práce a konkrétne v oblasti sociálnoprávnej ochrany je prijatie novely zákona č. 305/2005 v roku 2008, podľa ktorej sa mediácia stáva legitímnym nástrojom pri riešení problémov klientov spadajúcich do riešenia ich problémov v zmysle uvedeného zákona. Zároveň vzniká potreba pripravovať pre oblasť sociálnoprávnej ochrany mediátorov z radov sociálnych pracovníkov, ktorí by integrovali kompetencie

ako sú : schopnosti viesť mediáciu v zmysle procesov a princípov, ktoré sa v mediácii nevyhnutne vyžadujú, vedeli uplatniť komunikačné zručnosti a disponovali by odbornými vedomosťami z oblasti sociálnoprávnej ochrany. Akreditované vzdelávanie „ Mediácia v oblasti sociálnoprávnej ochrany“ pre tento účel poskytuje Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave prostredníctvom Inštitútu ďalšieho vzdelávania sociálnych pracovníkov. Využitie mediácie pri riešení sociálnych problémov klientov v mimosúdnej praxi je tak špecifické, že si vyžaduje špecifickú odbornú prípravu, ktorú rezort spravodlivosti prostredníctvom obsahu svojho akreditovaného vzdelávania neposkytuje.

Mediácia ako metóda sociálnej práce má svoje opodstatnenie v sociálnej praxi, je alternatívou riešenia zložitých problémov najmä v oblasti sociálnoprávnej ochrany. Svojimi špecifikami pri riešení sporov a konfliktov otvára ďalšie možnosti efektívneho riešenia prostredníctvom sociálnej práce a sociálneho pracovníka, zatiaľ len zriedkavo aj v pozícii mediátora.

Zoznam použitej literatúry:

HOLÁ, L.: Mediacie. Způsob řešení mezilidských konfliktů. Praha : Grada Publishing, a. s., 2003. 192 s. ISBN 80-247-0467-6.

Hučík, J –Hučíková, A. 2010. Kazuistika v sociálnej práci, Bratislava: VŠZaSP. 230 s. ISBN 978-80-89271-66-5

RUPCOVÁ, E. 2004. Implementácia mediácie do slovenského právneho systému. In.: Zborník z medzinárodnej konferencie „Mediácia – cesta k efektívnej justícii“. Bratislava : MS SR, 2004. 43-48 s. ISBN 0-8108-3214-3.

SCHAVEL, M.-OLÁH, M. 2010. Sociálne poradenstvo a komunikácia. Bratislava : VŠZaSP, 2010. 218 s. ISBN 80-8068-487-1.

STRIEŽENEC, Š.: Slovník sociálneho pracovníka. Trnava: Vydavateľstvo AD, 1996. 255 s.

ZAHNAŠ, P. 2001. Alternatívni prístupy k řešení některých trestních věcí v starověku. Regionální konference. Opava, 2001.

Zákon NR SR č. 305/2005 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane a sociálnej kuratele a o doplnení niektorých zákonov

Zákon NR SR č. 420/2004 Z. z. o mediácii a o doplnení niektorých zákonov.

Zákon NR SR č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

MEDIÁCIA VO VYBRANÝCH KRAJINÁCH

Schavel Milan

V tejto časti príspevku predstavujeme niekoľko skúseností s využívaním mediácie v zahraničí. Mali sme záujem sprostredkovať informácie, ktoré nám na jednej strane poskytnú prehľad a na druhej strane aj inšpiráciu pri hľadaní ciest k využitiu mediácie v našom prostredí najmä sociálnej práce.

Hladíková (2009) uvádza, že z hľadiska intervencie štátu je možné rozlíšiť mediáciu dobrovoľnú a mediáciu súdnu. Aj napriek tomu, že mediácia je svojou podstatou predovšetkým dobrovoľným postupom riešenia konfliktov, množstvo štátov, resp. ich legislatívnych právnych úprav mediáciu nariaďuje povinne, a to pri určitých skupinách sporov, kedy je povinné stretnutie s mediátorom. V niektorých krajinách zasa musia sudcovia a advokáti klientov pred súdnym sporom povinne informovať o tom, že existuje aj možnosť riešenia sporu prostredníctvom mediácie.

K mediácii v Európskych štátoch Bělohlávek (2012, s. 114) uvádza, že vo viacerých z nich je mediácia takpovediac vynútená, teda nariadená súdom. Tu sa stráca jej hlavná podstata, ktorou by mala byť práve jej dobrovoľnosť. Ide o pomerne značnú nevýhodu, ktorá komplikuje rýchle nájdenie riešenia a následné uzatvorenie mediačnej dohody. Podľa autora „v zemiach

východnej a strednej Európy totiž mediácia z mnohých dôvodov postráda zatiaľ svoj potenciál tak, aby bola schopná naplniť účel v podobe určitého univerzálneho a účinného mechanizmu.“ Podľa autora je v prípade mediácie veľkým problémom to, že nie vždy sú pochopené jej základné a hlavné špecifiká.

Mediácia v Českej republike

Mediácia sa v Českej republike začala intenzívnejšie rozvíjať na začiatku 90.-tych rokov 20. storočia, a to predovšetkým vďaka aktivitám a činnosti neziskových organizácií a zahraničných lektorov. Za šírenie prvotných myšlienok mediácie sa zaslúžila vzdelávacia inštitúcia Centrum dohody, pričom vďaka jej iniciatíve sa začali organizovať prvotné kurzy a semináre pre mediátorov (Hladíková, 2009).

Prvou právnou úpravou mediácie v Českej republike bol Zákon č. 257/2000 Sb. o Probačnej a mediačnej službe ČR. Tento zákon upravoval hlavné predpoklady pre výkon mediácie pri riešení rodinných, resp. rozvodových sporov. V roku 2008 bola oblasť mediácie nanovo legislatívne upravená, a to Občianskym súdnym poriadkom, do ktorého bolo vložené ustanovenie, ktorým sudca mohol v prípade úpravy starostlivosti o maloleté dieťa uložiť účastníkom účasť na mediácii (Holá, 2011).

Mediácia bola naposledy legislatívne upravená v roku 2012, a to prijatím Zákona č. 202/2012 SB. o mediácii. Tento zákon je prakticky prvým legálnym

zakotvením mediácie a jej pravidiel. Pôsobnosť uvedeného zákona sa dotýka účinkov a výkonu mediácie, ktorá je realizovaná kvalifikovanými mediátormi, teda osobami, ktoré sú zapísané v zozname, ktorý vedie Ministerstvo spravodlivosti. Tieto osoby musia splniť všetky podmienky zapísania do registra mediátorov. Ide napríklad o nevyhnutnosť magisterského vzdelania, zloženie skúšky mediátora a pod.

Ako je uvedené vo Vyhláske č. 277/2012 SB. o skúškach a odmene mediátora, uvedený zápis má iba konštitutívny charakter. Legislatíva totiž nijako nezakazuje výkon funkcie nezapísaného mediátora. Účastníkov sporu sa však snaží motivovať k tomu, aby využili predovšetkým zapísaných mediátorov, keďže iba v takomto prípade je možné garantovať ich profesionalitu a tiež kvalitu realizácie mediačného procesu.

V poslednej časti zákona je upravená organizácia mediácie, pričom zákon rozlišuje mediátora a mediátora – advokáta. Mediátori sú kontrolovaní ministerstvom spravodlivosti, pričom ministerstvo vykonáva aj ich skúšky. Nad mediátormi – advokátmi zasa vykonáva dohľad Česká advokátska komora. Táto tiež zabezpečuje ich vzdelávanie, vykonávanie skúšok a pod. Český zákon o mediácii podobne ako slovenský zákon upravuje účinky a výkon mediácie. Mediácia je podľa tohto zákona „postup pri riešení konfliktu za účasti jedného alebo viacerých mediátorov, ktorí podporujú komunikáciu medzi osobami na konflikte zúčastnenými.“

Cieľom komunikácie je pritom dosiahnuť zmierlivé riešenie daného konfliktu a následné uzatvorenie mediačnej dohody. Český zákon rozlišuje tiež rodinnú mediáciu – táto sa zameriava na riešenie sporov, ktoré vyplynuli z rodinných vzťahov. Mediačná dohoda musí byť písomná, pričom upravuje práva a povinnosti zúčastnených strán. Mediačný proces začína podpisom zmluvy o vykonaní mediácie, ktorá je podpísaná zúčastnenými stranami a mediátorom. Zmluva musí spĺňať viacero náležitostí – musia byť v nej označené všetky strany a mediátor, vymedzenie sporu, odmenu mediátora a dĺžku konania mediačného procesu. Obsah zmluvy je vo výlučnej zodpovednosti zúčastnených strán (Zákon č. 202/2012 Sb.).

Za podobný prvok so slovenskou legislatívou môžeme považovať pravidlo o nestrannosti či nezaujatosti mediátora – ak v tomto smere existujú určité pochybnosti, mediátor môže mediáciu odmietnuť. Rovnako tak môže urobiť aj v prípade narušenia dôvery medzi ním a zúčastnenou stranou. Podľa § 8 musí mediátor rešpektovať názor oboch strán a musí sa tiež snažiť čo najviac podporovať ich vzájomnú komunikáciu a vytvárať pre ňu vhodné podmienky. Rovnakým prvkom mediácie je aj mlčanlivosť mediátora – túto musí mediátor zachovať o každej skutočnosti, ktorú sa dozvedel počas trvania mediačného procesu. § 16 ďalej špecifikuje podmienky, za akých môže byť osoba zapísaná do zoznamu mediátorov. Ide predovšetkým

o bezúhonnosť, spôsobilosť na vykonávanie právnych úkonov, požadované je tiež vysokoškolské vzdelanie na magisterskej úrovni a tiež úspešné zloženie skúšok mediátora. Na území Českej republiky môže podľa tohto zákona vykonávať mediáciu aj mediátor z iného členského štátu za predpokladu, že preukáže, že je mediátorom v krajine, z ktorej pochádza. Podľa § 19 ide o tzv. hosťujúceho mediátora.

Mediácia v Nemecku

História mediácie v Nemecku siaha do začiatku 21. storočia. V tejto krajine je legislatívne mediácia rozdelená na dve formy (Růžička, Kollnerová, 2011):

- súdna mediácia – táto sa realizuje počas trvania civilného súdneho konania, pričom na neho nadväzuje. Priamo počas súdneho procesu sa vec prejednáva cestou zmieru,
- mimosúdna mediácia – v tomto prípade ide o mediáciu, ktorá je vykonávaná samostatne, teda nezávisle od súdneho konania.

„Mediácia je v nemeckej odbornej literatúre definovaná ako dobrovoľné neformálne jednanie účastníkov mediácie, v ktorej priebehu majú účastníci vlastnú zodpovednosť za riešenie konfliktu.“ (Hladíková, 2009, s. 57). Riešenie konfliktu by malo byť vždy kompromisné a v popredí nie je hmotné právo, ale záujmy a potreby jednotlivých strán.

Podľa nemeckého zákona o mediácii je táto charakterizovaná ako štruktúrovaný a dôverný proces, v rámci ktorého sa snažia všetky zúčastnené strany nájsť zmierlivé riešenie konfliktu. Mediátor je podľa zákona nezávislou osobou bez rozhodovacej právomoci (Gesetz zur Förderung der Mediation, 2012).

Mediácia sa v Nemecku využíva najčastejšie na riešenie sporov, ktoré sa týkajú predovšetkým rodinného práva, ale tiež sporov v oblasti dedičstva a zasahuje tiež do problematiky obchodného práva. Zákon o mediácii, ktorý bol prijatý v roku 2012 bol prvým dokumentom, ktorý legislatívne upravoval mediáciu ako takú. V uvedenom zákone sú vymedzené základné práva aj povinnosti zúčastnených, základné pravidlá mediácie, pričom zákon odkazuje aj na riešenie sporov vychádzajúcich z občianskeho súdneho poriadku či ďalších poriadkov. Podľa zákona by strana, ktorá podáva žalobu na súd, mala doložiť dôkaz o tom, že sa predtým snažila vyriešiť daný spor prostredníctvom mediácie. V prípade, že tak neurobila, musí uviesť dôvody, prečo nemohla využiť mediáciu. Jednotlivým protistranám môže mediáciu uložiť aj súd. Ak tieto pristúpia na daný návrh, súd aktuálne súdne konanie pozastaví (Mediace v členských štátoch – Nemecko, 2013).

Nemecko je jednou z krajín, v ktorých sa môžeme stretnúť takpovediac s povinnou mediáciou. Zákon tu totiž uvádza povinnosť riešiť určité konkrétne skupiny sporov týmto spôsobom. Sporné strany musia povinne

pred súdnym konaním absolvovať mediáciu daného sporu a až potom môžu vstúpiť do súdneho procesu. Ide o postup, ktorý sa v Nemecku uplatňuje v civilných sporoch, napr. v peňažných sporoch pod určitú hodnotu. Nie je možné tento postup uplatniť v pracovných a rodinných sporoch, ani v sporoch s dobrovoľnou jurisdikciou. Pre tieto platia špeciálne procesné kódexy (Bach, Gruber, 2013)

V Nemecku je mediačný proces rozčlenený na viacero fáz – teda do prípravnej fázy, do fázy prvého mediačného rozhovoru, do fázy realizácie, presadzovania a napokon do záverečnej fázy (Havelka, Michel, 2005).

Samotný proces mediácie je neverejný a zakladá sa na princípe dobrovoľnosti. Tak ako u nás, tak aj v Nemecku je hlavnou úlohou mediátora pomôcť vyriešiť konflikt v pokoji a s cieľom uzatvoriť obojstranne výhodnú dohodu. Mediáciu môžeme rozdeliť na tri hlavné typy (Mediation, 2005):

- prvý typ – tento typ mediácie sa riadi federálnym zákonom, v ktorom je upravené povinné odkazovanie konfliktov na mediáciu. Ide o zákon vydaný v roku 2000 a umožňuje jednotlivým spolkovým štátom úpravu povinnej mediácie. Pri určitých konfliktoch je tak mediácia povinná,
- druhý typ – v tomto prípade ide o dobrovoľnú mediáciu, ktorá vychádza z občianskeho súdneho poriadku. Aj napriek tomu, že tento typ mediácie je označovaný ako dobrovoľná mediácia, nie je

úplne oddelený od súdneho konania. Súd je povinný v každej fáze konania zvážiť, či ešte stále nie je možné spor doriešiť mediáciou. V prípade, že sudca navrhne mediáciu, strany sú povinné s ňou súhlasiť a zúčastniť sa na nej. Sprostredkovateľom mediácie je v tomto prípade poverený sudca, ktorý prešiel školením na mediátora, ale vo výnimočných prípadoch môže mediáciu viesť aj mimosúdny mediátor,

- nezávislá mediácia – ide o mediáciu, ktorá je od nemeckého súdnictva úplne nezávislá, pričom je realizovaná mediačnými organizáciami či súkromnými mediátormi. Jednotlivé strany si mediátora vyberajú samostatne, pričom mediátor musí dodržiavať pravidlá pre mediáciu uvedené v nemeckom etickom kódexe.

Čo sa týka osoby mediátora, podľa Holej (2012), v Nemecku možno hovoriť o tzv. sudcovi-mediátorovi, keďže mediácia je tu vykonávaná v rámci súdneho konania. Podľa autorky sa táto forma mediácie využíva často v rodinnom, hospodárskom, stavebnom či poisťovacom práve. Zaujímavý je fakt, že v Nemecku neexistuje prakticky žiadny oficiálny register mediátorov.

Mediácia vo Francúzsku

Vo Francúzsku sa mediácia začala využívať o niečo skôr ako v iných európskych štátoch, a to približne v 70.-tych rokoch 20. storočia. Už v roku 1988 tu došlo

k založeniu Národnej federácie rodinnej mediácie. Mediáciu tu môže viesť osoba, ktorú určí súd, pričom proces mediácie môže trvať zo zákona nanajvýš tri mesiace. V prípade, že ide o závažnejší prípad, môže byť táto lehota predĺžená až na šesť mesiacov. Rovnako ako v Nemecku, tak aj vo Francúzsku zákon rozlišuje medzi súdnou a mimosúdnou mediáciou (Růžička, Kollnerová (2011).

Taktiež Brenner (In: Pavlová, Veteška, 2010) uvádza, že vo Francúzsku môže byť stretnutie s mediátorom nariadené aj súdnou cestou. Autorka dopĺňa, že v tomto prípade môže súd využiť tzv. dvojité predvolanie. To spočíva v tom, že vec, ktorá bude predmetom konania, je zaslaná tak na súd, ako aj k mediátorovi. Stretnutie s mediátorom však prebieha skôr a ako ukazuje prax, až 80 % takýchto prípadov je vyriešených ešte predtým, ako by došlo k prejednávaniu veci pred súdom. Podľa autora je aj napriek pomerne dlhej histórii mediácie vo Francúzsku rodinná mediácia stále iba v začiatkoch a v praxi sa používa zatiaľ dosť málo.

Hladíková (2009, s. 67) dodáva, že zákon v tejto krajine upravuje súdnu mediáciu, kedy umožňuje sudcovi, aby určil tretiu, nezávislú osobu, ktorá túto mediáciu povedie. Mediátor je v každom prípade viazaný mlčanlivosťou, preto sudcovi môže oznámiť iba tie informácie, ktoré sa priamo dotýkajú uzatvorenia dohody, prípadne o problémoch s mediáciou spojených.

Samotný obsah mediácie je však vždy predmetom zachovania mlčanlivosti. „Mediátor informuje písomne sudcu, pokiaľ účastníci našli riešenie konfliktu v prejednávanej veci. Na návrh účastníkov môže sudca následne uzatvorenú mediačnú dohodu homologizovať po overení, že sú rešpektované práva všetkých účastníkov dohody.“

Mediácia v USA a Kanade

Aj napriek tomu, že mediácia je pomerne dost rozvinutou metódou riešenia sporov vo viacerých európskych štátoch, jej využívanie nie je ani zďaleka také časté, ako je tomu práve v USA a v Kanade. V súčasnej dobe sa mediácia v oboch krajinách využíva na vyjednávanie medzi záujmovými organizáciami a verejnou správou, často tiež v oblasti ochrany životného prostredia, uplatňuje sa tiež pri riešení najrôznejších sporov medzi pacientom a poskytovateľom zdravotnej starostlivosti, medzi lekármi a poisťovňami a pod. (Cholenský, 2013).

Zatiaľ čo u nás, resp. aj v ďalších európskych krajinách sa mediácia príliš nevyužíva v súvislosti s oblasťou zdravotníctva, podľa Holej (2013) je to práve táto oblasť, ktorá je najviac pokrytá mediáciou v USA. Súvisí to s prísnou lekárskou etikou, ktorá je v USA zavedená.

„Štandardy mediácie v USA definujú mediáciu ako proces, v ktorom mediátor, nestranná tretia osoba,

uľahčuje riešenie rodinnoprávnych konfliktov podporou účastníkov k uzatvoreniu dohody (v procese na základe dobrovoľnosti).“ (Hladíková, 2009, s. 66). V Kanade sa začala mediácia uplatňovať v polovici sedemdesiatych rokov minulého storočia, a to nielen v oblasti rodinných či občianskych, ale aj pracovných a firemných sporoch. Už v roku 1985 tu vznikla mimovládna organizácia FamilyMediationCanada, ktorá napomáhala pri riešení rodinných konfliktov využitím mediácie. Mediáciu môže vykonávať iba akreditovaný mediátor, pričom splniť musí viacero požiadaviek, ktoré sú tu na neho kladené predovšetkým v oblasti odbornej prípravy. Musí tak absolvovať školenia v oblasti riešenia konfliktov a mediácie, taktiež v oblasti rodinného práva, dynamiky ukončenia rodinného spolužitia, porozumenia medzi účastníkmi, etických otázok mediácie, finančných záležitostí vzťahujúcich sa k rozvodu a pod. Okrem toho musí každoročne absolvovať 20 hodín priebežného vzdelávania v oblasti rodinnej mediácie.

Mediácia v ďalších krajinách

Súdnu mediáciu nájdeme aj v právnom systéme Rakúska. Prvkom, ktorý je podobný nášmu systému, je aj ustanovenie, že mediátora si vyberajú jednotlivé strany sporu, avšak mediátor nemusí byť odborne ani právne vzdelaný. Mádr (2005) hovorí aj o súdnej mediácii, ktorá prebieha pred civilným súdom, pričom jej začiatok predstavuje súčasne aj začiatok súdneho konania.

Najčastejším predmetom mediácie v Rakúsku sú občianskoprávne spory, ktoré boli zvyčajne rozhodované prostredníctvom súdov. Mediácia je na dobrovoľnej báze, čo znamená, že nie je možné nariadiť ju súdne (Alternativedisputeresolution – Austria, 2007).

Mediácia ako mimosúdne riešenie sporov bola ukotvená aj do právneho poriadku Talianska, a to nariadením vlády č. 28/2010. Podľa tohto nariadenia je možné mediáciu využívať v obchodných a tiež v občianskoprávných veciach. Je využívaná ako mimosúdne riešenie v oblasti prevoditeľných práv. Nie je povinnou, avšak ako jedno z riešení ju môže navrhnúť súd. V uvedenom nariadení vlády sa ďalej uvádza, že mediačná dohoda, ku ktorej všetky strany dospejú, musí byť schválená predsedom súdu konkrétneho obvodu vždy, keď o to požiada niektorá strana (DecretoLegislativo, 2010).

Mediácia je legislatívne upravovaná aj v Belgicku, kde je využívaná v rodinných, občianskych a obchodných záležitostiach, ako aj v oblasti sociálnych vecí. Prvou právnou úpravou mediácie bol zákon z roku 2001, ktorý zakotvil iba rodinnú mediáciu. Neskôr, v roku 2005, bol prijatý nový zákon, ktorý už zakotvil mediáciu do najrôznejších oblastí práva. Možno ju využiť pri sporoch, ktoré je možné vyriešiť zmierom, pri sporoch súvisiacich s právami jednotlivca (napr. spory o výživnom), spory medzi manželmi (rozvod) a pod. Tak, ako v našich podmienkach, tak aj v Belgicku je

nevyhnutná spolupráca oboch sporiacich sa strán (Alternatívny spôsob riešenia sporů – Belgie, 2006). Platí tiež pravidlo mlčanlivosti, podľa ktorého sú dôverné všetky informácie, ktoré si jednotlivé strany medzi sebou v rámci mediačného procesu vymenili.

Belgický zákon o mediácii charakterizuje dve formy mediácie, teda dobrovoľnú a súdnu. Dobrovoľná vylučuje akékoľvek vstupovanie súdu do nej, je teda realizovaná iba za pomoci profesionálneho sprostredkovateľa mediácie. V rámci mediácie môže dôjsť aj k využitiu služieb súdu, hovorí zákon už o súdnom type mediácie. Ide o prípady, kedy mediáciu nariadil sudca už počas trvania súdneho konania. Táto však nie je vynúiteľná, to znamená, že ak strany chcú pokračovať v súdnom riešení sporu, nemožno ich k mediácii prinútiť (La médiation, 2006). V Belgicku môžu mediátorskú činnosť vykonávať akreditovaní, teda certifikovaní mediátori, ale aj necertifikovaní, teda neschválení mediátori. Zoznam akreditovaných mediátorov je vedený Federálnou mediačnou komisiou, ktorá tiež vykonáva ich akreditáciu. Rozdiel medzi akreditovaným a neakreditovaným mediátorom je ten, že iba rozhodnutie, ktoré vydal akreditovaný mediátor, môže byť schválené súdom. Taktiež súdnu mediáciu môže vykonávať iba certifikovaný mediátor (výnimkou je prípad, kedy obe sporiace sa strany preukážu, že žiadny z akreditovaných mediátorov nie je dostatočne kvalifikovaný k riešeniu ich konkrétneho sporu). Aj

v Belgicku si mediátora volia obe strany, pričom tento musí dodržiavať profesijné tajomstvo.

V Rakúsku upravuje mediáciu Spolková zbierka zákonov, a to zákonom o mediácii v občianskom práve. Mediácie sa dotýka aj Nariadenie Spolkového ministerstva spravodlivosti, z ktorého plynú požiadavky na vzdelanie registrovaných mediátorov. Toto nariadenie je súčasťou samotného zákona o mediácii (GesamteRechtsvorschrift, 2014).

Mediácia je v Rakúsku podporovaná nielen ministerstvom spravodlivosti, ale aj najrôznejšími mimovládnyimi, neziskovými alebo obchodnými organizáciami. Mediácia tu je pomerne často využívaná v občianskoprávných sporoch, ktoré sú predkladané obecným súdom. Aj rakúska legislatíva vymedzuje dva typy mediácie. V prvom prípade ide o mediáciu, ktorá je spojená so súdnym systémom – teda súd môže daný prípad odkázať na mediáciu za predpokladu, že s tým obe strany súhlasia. Spor tak preberá registrovaný mediátor vedený v zozname mediátorov Spolkového ministerstva spravodlivosti. V druhom prípade ide o mediáciu, ktorá je nezávislá na súdnom systéme, teda nie je žiadnym spôsobom regulovaná štátom. Je realizovaná neregistrovanými mediátormi a taktiež neexistujú žiadne požiadavky na profesijnú kvalifikáciu či prípravu mediátora (Mediace v členských štátoch - Rakousko, 2013).

Priebeh mediačného procesu v Rakúsku je mierne odlišný od priebehu u nás či v iných štátoch. Rozdelenie procesu na fázy je podobné, ale mediátor sa so stranami stretne najviac sedemkrát, pričom medzi jednotlivými stretnutiami je pomerne dlhá prestávka. Strany si tak môžu všetko premyslieť a nazbierať väčšie množstvo informácií. Mediátorom sa pritom môže stať ktokoľvek, teda tak právnik, ako aj úplný laik. Nevyhnutné však je, aby každý prešiel vzdelávacím programom pre mediátorov, pričom tento je vedený rakúskym ministerstvom spravodlivosti (Holá, 2011).

Zoznam použitej literatúry

BACH, I. et al. 2013. *Civil and Commercial Mediation in Europe. National Mediation Rules and Procedures*. Cambridge: Intersentia, 2013. 539 s.. ISBN 978-1-78068-077-4.

BĚLOHLÁVEK, A. J. 2012. *Ochrana spotřebitelů v rozhodčím řízení*. Praha: C. H. Beck, 2012. 595 s. ISBN 978-80-7179-297-0

HAVELKA, T. – MICHEL, D. 2005. Mediace v Německu – právní aspekty a soulad s německým stavovským právem. In: *Bulletin advokacie č. 6/2005, s. 31-32*. ISSN 1210-6348

HLADÍKOVÁ, I. 2009. Návrh zákona o mediaci v netrestních věcech. In: *Právní rozhledy, 2009, roč. 17, č. 2, s. 2*. ISSN 1210-6410

HOLÁ, L. 2011. *Mediace v teorii a praxi*. Praha: Grada Publishing. 2011. 270 s. ISBN 978-80-247-3134-6

CHOLENSKÝ, R. 2013. *Praktický průvodce mediací podle nové právní úpravy*. Praha: Linde, 2013, 300 s. ISBN 978-80-7201-901-4.

MÁDR, J. 2005. Soudní mediace ve spolkové zemi Sasko. In: *Soudce*, 2005, roč. 7, č. 8, s. 8 – 10. ISSN 1211-5347

Mediace v členských státech – Rakousko. 2013. [online]. [citované dňa 19.2.2015] Dostupné na internete: <https://e-justice.europa.eu/content_mediation_in_member_states-64-at-cs.do>

PAVLOVÁ, L. - VETEŠKA, J. 2010. K aktuálním otázkám vyjednávání, mediace, rozhodčího řízení a tzv. práva spolupráce. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2010, 168 s. ISBN 978-80-86723-92-1

RŮŽIČKA, M. – KOLLNEROVÁ, M. 2011. *Mediace a rodinná mediace*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2011. 58 s. ISBN 978-80-260-1470-6

Zákon č. 420/2004 Z. z. o mediácii a o doplnení niektorých zákonov

Zákon č. 202/2012 Sb. o mediaci a o změně ně kterých zákonů